VICTOR HUGO

SAMLADE SKRIFTER

MALMÖ
VÄRLDSLITTERATURENS FÖRLAG

MALMÖ
Vitus Peterssons Bokindustri
1927

Minnesupplaga

SAMHÄLLETS OLYCKSBARN

Av

Victor Hugo

MALMÖ
VÄRLDSLITTERATURENS FÖRLAG

Sjunde bandet

VIII.

MARMOR MOT GRANIT.

(Forts.)

— Marius! utropade han. Avskyvärda barn! Jag vet ej, vad din fader var! Jag känner ej alls till detta! Men jag vet, att det aldrig funnits annat än stackare bland dessa människor! Att de alla varit tiggare, mördare, rödmössor och tjuvar! Jag säger alla! Jag känner inga! Jag säger alla, förstår du det, Marius? Förstår du, att du är lika mycket baron som min toffel? De ha alla varit skurkar, de som tjänat Robespierre! Och alla, som tjänat B-u-o-n-a-p-a-r-t-e. Alla ha de varit förrädare, vilka förrått sin kung! Alla ha de varit fega uslingar, vilka sprungit sin väg för preussare och engelsmän vid Waterloo! Det är vad jag vet! Om din herr fader har befunnit sig i det sällskapet, det vet jag ej, men om han gjort det, så är det så mycket sämre för honom. Mjuka tjänare!

Det var Marius, som var branden och herr Gillenormand som var blåsbälgen. Marius dar-

rade i alla lemmar och visste ej vad han gjorde. Hans huvud brann. Han var som prästen, vilken ser hostian kastas för alla vindar, som fakiren, vilken ser den förbigående spotta på hans avgud. Det kunde ej ske, att sådana saker kunde sägas ostraffat! Men vad skulle han göra? Man hade trampat hans fader under fötterna i hans närvaro, men av vem? Av hans morfader! Hur skulle han hämnas denna förolämpning utan att träffa den andre? Det var en omöjlighet för honom att förolämpa morfadern och det var lika möjligt att ej hämnas fadern! Å ena sidan fanns det en helgad grift, å den andra gråa hår! Under några minuter tvekade han samt kände allt snurra runt, därpå lyfte han ögonen, betraktade sin morfader samt sade med dånande röst:

— Ned med Bourbonerna och det stora svinet Ludvig XVIII!

Visserligen var Ludvig XVIII död sedan fyra år, men det generade inte.

Den gamle hade varit purpurröd men blev nu vit som ett lakan. Han vände sig mot en byst av hertigen de Berry, som stod i ett hörn, bugade sig djupt med en gammaldags sirlighet samt

gick två gånger tvärs över rummet under det att golvets parkettplattor knarrade. Andra gången vände han sig mot sin dotter, som vid denna choc visade en uppsyn som ett gammalt får samt sade till henne småleende och nästan helt lugn:

— En baron som den där herrn och en borgare som jag kunna ej vistas under samma tak.

Plötsligt rätade han upp sig, blek, darrande och förskräckande i sin vrede, sträckte ut armen mot Marius samt sade:

— Gå din väg!

Marius lämnade huset.

Följande dag sade herr Gillenormand till sin dotter:

— Var sjette månad skall du sända sextio guldmynt till denne blodtörstige varelse samt aldrig mera tala om honom.

Det fanns hos honom fortfarande en ofantlig mängd vrede, som han ej fått tillfälle att utgjuta, och under tre månader kallade han sin dotter för ni.

Marius å sin sida hade avlägsnat sig full av harm. Och dessutom fanns det en sak som ökade hans vrede. Det finnes alltid sådana små

olyckor, vilka göra de husliga dramerna invecklade. Vreden ökas, fastän det begångna felet är detsamma. När Nicolette på morfaderns order hade samlat samman Marius' saker, hade hon, utan att märka det tappat hans medaljong med det av översten skrivna papperet i den mörka trappan. Detta papper och denna medaljong kunde man ej återfinnna. Marius var övertygad om att "herr Gillenormand" — ty efter denna dag kallade han honom aldrig annat — hade bränt upp hans faders testamente. Han kunde utantill de få raderna, och följaktligen hade ingen skada skett. Men papperet, skriften, denna heliga relik, allt detta var en del av hans hjärta. Vad hade man gjort med det?

Marius hade gått sin väg utan att säga vart och utan att veta vart han skulle gå. Han hade trettio francs, sin klocka samt några gångkläder i sin resväska. Han steg upp i en droska, samt for bort på Guds försyn.

Vad skulle det bliva av Marius?

FJÄRDE BOKEN

Vännerna från barnaåren.

I.

ETT KOTTERI SOM HÅLLIT PÅ ATT BLIVA HISTORISKT.

Vid denna tid förnams en nästan omärklig revolutionär vind. Det var eftersläntrarne till 1789 och 1792 som svävade i luften. Ungdomen höll på att flytta, om uttrycket tillåtes. Utan att ana det förändrades man på grund av den nya tidsandan. Det är ej blott på urtavlan som visaren går framåt. Var och en gör de framsteg han kan. Rojalisterna hade blivit liberaler, och liberalerna hade blivit demokrater.

Det var som ett tidvatten, komplicerat genom tusen strömningar och källor. Det uppkom de mest egendomliga strömvirvlar och man beundrade på en gång Napoleon och friheten. Detta är historia. Vi ge en spegelbild av denna tid.

åsikter genomgå olika stadier. Den voltairianska rojalismen — vilket egendomligt begrepp — hade en lika märkvärdig pendang i den liberala bonapartismen.

Det fanns andra kotterier, som voro allvarligare, där man undersökte principerna samt klarlade rättssynpunkterna. Man var passionerad i fråga om det absoluta, och man såg oändliga möjligheter. På grund av dess oföränderlighet fann man behag i det absoluta samt lät dess konsekvenser sväva ut i det oändliga blå. Det finnes intet som kan väcka sådana drömmar som dogm. Och det finnes intet som kan skapa framtiden så som drömmen. Det som i dag är en utopi är i morgon kött och ben.

Det finnes en dunkel botten i de lådor, vilka innesluta framsteget. Det börjar med att något mystiskt hotar "den fastställda ordningen", som misstänkes och förhånas, vilket är ett i högsta grad revolutionärt tecken. Maktens baktanke träffar på folkets och uppkomsten av uppror bilda det på förhand avgivna svaret på statskupper.

I Frankrike fanns på denna tid inga motsvarigheter till de sammanslutningar det tyska Tugend-

bund eller italienarnes carbonari, men här och där slingrade sig förgreningar därav in. I Aix hade man just börjat bilda Cougourden och i Paris fanns det bland andra dylika förgreningar föreningen A B C:s vänner.

Vilka voro dessa A B C:s vänner? Dess ändamål var ju till synes barnens uppfostran men i verkligheten människornas.

Man förklarade sig gilla detta sällskap. Man ville höja folket, och föreningens anhängare voro ej många.

Det startade som ett hemligt sällskap, var nästan som ett kotteri, fastän kotterier ej frambringa hjältar. I Paris hade de två samlingsplatser, nära hallarne på värdshuset Korint samt nära Pantheon på kafé Musain vid Saint-Michel-platsen. Det första av dessa samlingsställen gränsade till arbetarnes, det andra till de studerandes kvarter.

Vanligen stötte man på A B C:s vänner i en sal på kafé Musain, som låg för sig själv och hade en liten bakdörr till Gres-gatan. Man rökte, man drack och skrattade och spelade. På väggen hängde en karta över Frankrike under republiken, ett tillräckligt spår för polisspionerna.

De flesta av medlemmarne voro studerande samt stodo på god fot med arbetarne. De ledande tillhörde i viss mån historien: Enjolras, Combeferre, Jean Prouvaire, Feuilly, Courfeyrac, Bahorel, Lesge eller Laigle, Joly och Grantaire.

Dessa unga män bildade som en slags familj, förenad av vänskapen. De voro alla med undantag för Laigle från södern.

Denna sammanslutning förtjänar uppmärksamhet. Den har försvunnit i det förgångnas dunkel. Men vid den tidpunkt, vi nu skildra, är det av vikt att belysa dessa unga huvuden, innan de höljas av tragikens mörker.

Enjolras, som vi nämnt först — varför få vi veta senare — var ende sonen samt rik.

Han var en förtjusande ung man, som kunde bliva fruktansvärd. Hans skönhet var nästan överjordisk. Det var en vild Antinoüs. När man såg det tankfulla återskenet i hans blick, skulle man kunnat tro att han fordom upplevat — i en annan tillvaro — revolutionens apokalyps. Han syntes vara ett ögonvittne till den. Han kände alla små detaljer i denna stora sak. Militärisk och klerikal till sin natur, vilket är egendomligt

för en ung man och för ögonblicket var han en demokratiens soldat; annars var han idealens prästerliga tjänare. Hans pupill var djup, ögonlocket en smula rött, underläppen tjock och hade ett föraktfullt drag; pannan var hög.

Mycket panna i ett ansikte, det är som öppen himmel vid horisonten. Liksom vissa unga män vid slutet av förra och början av detta sekel tidigt nått berömmelse, har det även funnits en ungdom, som ägt en flickas friskhet och fräschhet, även om de haft tillfällen, då de bleknat. Redan ett barn liknade han en man. Hans tjugotvå år verkade tjugosju. Han var allvarlig och tycktes ej veta att det på denna jord fanns en sådan varelse som kvinnan. Han hade blott en passion, rätten, blott en tanke, att övervinna hinder. På den Aventinska kullen skulle han ha blivit en Gracchus, i konventet en Saint-Just. Han såg knappast rosorna och var okunnig om våren, hörde ej fåglarne sjunga; Evadnés blottade barm skulle ej upprört honom mer än Aristogiton och för honom liksom för Harmodius dugde ej blommorna till annat än att dölja en värja. Han var allvarlig även i sina fröjder. Inför allt som ej var

republiken sänkte han blygsamt ögonen. Han älskade endast frihetens marmorbild. Hans inspirerade ord ägde en rytm som en hymn. Han gjorde ofta det oväntade. Ve den kärleksfulla, som vågat ställa sig vid hans sida! Om någon grisette från Cambrai eller Saint-Jean-deBeauvais-gatan vid åsynen av denne skolpojke med hållning som en page, dessa långa, ljusa ögonhår, dessa blå ögon, detta av vinden rufsade hår och rosiga kinder, härliga läppar, utsökta tänder, skulle gripits av begär efter denna morgonrodnad samt velat pröva sin skönhet på Enjolras, skulle en förvånad och fruktansvärd blick snabbt visat henne vilken avgrund, som skilde dem samt att ej förväxla Beaumarchais galante kerubin med Hesekiels fruktansvärde.

Vid sidan av Enjolras som representerade revolutionens logik stod Combeferre som filosofen. Mellan revolutionens logik och filosofi är det den skillnaden, att logiken kan sluta med ett krig, under det filosofien alltid måste leda till fred. Combeferre korrigerade och kompletterade Enjolras. Han var mindre och grövre. Han önskade sprida principer, utsträckta till allmänna föreställningar,

samt sade: revolution, men civilisation. Kring de höga bergstopparna öppnade han den vida blå horisonten. Därvid vilade det över alla Combeferres åsikter något tillgängligt. En revolution med Combeferre skulle ha varit lättare att uthärda än en med Enjolras. Enjolras uttryckte därvid den gudomliga och Combeferre den naturliga rätten. Den första anknyter sig till Robespierre, den andra till Condorcet. Combeferre deltog mera än Enjolras i det glada livet och om båda hade ställts i historiskt ljus, skulle den ene varit den rättvise, den andre den vise. Enjolras var mera manlig, Combeferre mera mänsklig. Homo och vir, dessa två ord uttrycka skillnaden mellan dem. Combeferre var mild som Enjolras var sträng, på grund av sin naturliga renhet. Han älskade ordet medborgare men föredrog ordet människa. Han läste allt, gick på alla teatrar, följde alla föreläsningar, lärde sig av Arago ljusets polarisation, föll i extas över en föreläsning av Geoffrey Saint-Hilaire, där denne klarlade den dubbla uppgiften hos den yttre och den inre carotida artären. Han kände alltid till det nyaste inom vetenskapen, jämförde Saint-Simon med

Fourrier, tydde hieroglyfer, ordnade kiselstenar och resonerade geologi, tecknade ur minnet en bombyxfjäril, påpekade fel i akademiens lexikon, studerade Puységur och Deleuze, bejakade intet, ej ens undren, förnekade intet, ej ens gengångare, bläddrade i årgångarne av Moniteur. Han förklarade att framtiden låg i skolmästarens hand samt sysslade mycket med pedagogiska frågor. Han önskade, att samhället utan uppehåll strävade efter att höja den moraliska och intellektuella moralen tack vare vetenskapen, spridandet av dess upptäckter, ökad förståelse bland ungdomen; han fruktade för de aktuella metodernas bristfällighet, snävheten hos litterär horisont, som blott omfattade två eller tre som klassiska kvalificerade sekler, de officiella pedanternas tyranniska dogmatism, under det att de skolastiska och slentrianmässiga vanorna till slut av skolorna gjorde konstgjorda ostronbankar. Han var lärd, purist, polytekniker, spårfinnare samt stundom drömmande — ända till fantasteri, sade hans vänner. Han trodde på alla dessa drömmar, på järnvägar, på lidandets avskaffande genom kirurgiska ingrepp, på bildens fixerande medels came-

ra obscura, på telegrafen och styrbara ballonger. Dessutom förskräcktes han föga av alla de citadeller mot mänskligheten som uppfördes av vidskepelse, despotism och fördomar. Han tillhörde dem vilka trodde, att vetenskapen skulle omskapa allt. Enjolras var en ledare under det att Combeferre var en vägvisare. Man skulle velat strida under den ena samt följa den andre. Ej så att Combeferre ej skulle varit i stånd att strida; han vägrade ej att bekämpa hindren och att angripa dem med alla medel, men han föredrog att låta allt gå långsammare genom att förkunna axiomer och skapa positiva lagar och på så sätt vinna mänskligheten. När det gällde att sprida ljus, föredrog han upplysning framför brand. Visserligen kan en eldsvåda framkalla en morgonrodnad, men varför ej lika gärna tills dagen gryr? En vulkan lyser upp, men det gör gryningen än bättre. Combeferre föredrog städse skönhetens vita ljus framför det sublimas glödande. Han tillfredsställdes ej av en klarhet, som fördunklades av röken, av ett framsteg, som vunnits genom våldet; han var alltför allvarlig och ärlig för att nöja sig med denna halvhet. När ett helt folk,

liksom 1793, huvudstupa störtades ned i sanningens ljus, blev han förskräckt, men han hyste ännu större motvilja mot stillastående, ty där förnam han död och förruttnelse. När allt kom omkring älskade han mera skummet än de osunda dunsterna samt föredrog den strida strömmen framför kloaken, Niagara framför Montfauconsjön. I grunden önskade han varken hast eller halt.

Under det hans bullersamma vänner, hänförda av det absoluta, beundrade och önskade de revolutionära äventyren, var Combeferre böjd för att låta framåtskridandet, det goda framsteget, som kanske var kyligt men dock rent, metodiskt, oangripligt och orubbligt, ha sin gång.

Combeferre skulle gärna fallit på knä samt knäppt samman händerna, om framtiden ville komma i all sin vita renhet och intet skulle störa folkens ofantliga utveckling. Ständigt upprepade han: Det är nödvändigt, att det goda är oskyldigt.

Och är det ej också så, att om att betrakta det bländande idealet, att flyga dit genom blixtarne, genom blod och eld är detsamma som revolutionen, då är framstegets skönhet utan fläck och

mellan Washington, som föreställer det senare, och Danton, som representerar det förra, är det samma skillnad som mellan ängeln med örn- och ängeln med svanvingar!

Jean Prouvaire var en aning mildare än själva Combeferre. Han kallade sig Jehan på grund av en nyck, som utgjorde en del av den mäktiga rörelse, varur studiet av vår medeltid härleder sig. Jean Prouvaire var förälskad, odlade blommor i kruka, spelade flöjt och skrev vers; han älskade folket, beklagade kvinnans lott, grät över barnen och hyste samma förtroende för Gud och framtiden. Han klandrade revolutionen för att den låtit ett kungligt huvud falla, nämligen André Chéniers. Hans röst var vanligen spröd och späd men kunde plötsligt få en manlig klang. Han var beläst i en grad, som närmade sig lärdom och nästan orientalist. Dessutom var han framför allt god, något som ligger ganska nära till hands för den som vet vilka grannar godhet och storhet äro; när det gällde dikten föredrog han det storslagna. Han kunde italienska, latin, grekiska och hebreiska men brukade detta blott till läsningen av fyra skalder: Dante, Juvenalis,

Aeschylos och Esaja. Bland fransmännen föredrog han Corneille framför Racine och Agrippa d'Aubigny framför Corneille. Han vandrade gärna omkring bland ängarnes vilda blommor och ägnade nästan lika mycken tid åt molnen som åt de verkliga händelserna. Hans själ ägde två sidor, av vilka den ena vette mot människorna, den andra mot Gud. Han studerade och han försjönk i betraktelser. Hela dagen fördjupade han sig i de sociala frågorna, lönerna, kapitalet, krediten, äktenskapet, religionen, tankefriheten, kärleken, uppfostran, straffrätten, fattigdomen, föreningsrätten, äganderätten, produktionen och dess underhåll, gåtan från djupet, som med sitt dunkel överskyggar mänsklighetens myllrande millioner. Men på aftonen betraktade han stjärnorna, dessa ofantliga världar. Liksom Enjolras var han den ende sonen till rika föräldrar. Han talade milt, med sänkt huvud och nedslagna ögon, smålog blygt och verkade bortkommen samt rodnade vid minsta anledning. Bortsett från detta var han oförskräckt.

Feuilly tillverkade solfjädrar och var föräldralös. Han förtjänade knappast tre francs om da-

gen och tänkte blott på att befria världen. Han hade själv lärt sig att läsa och skriva och allt vad han visste, hade han sig själv att tacka för. Feuilly var full av ädelmod. Han kunde omfamna hela världen. Denne faderlöse hade adopterat folken. Han hade ingen mor och han älskade fäderneslandet. Han ville ej att det på hela jorden skulle finnas en man utan fädernesland. Inom honom grodde vad vi nu för tiden kalla tanken på nationaliteterna. Han hade studerat historia uteslutande för att harmas över dess orsaker. I denna unga krets av utopister, vilka främst sysslade med Frankrike, representerade han intresset för utlandet. Hans specialiteter voro Grekland, Polen, Ungern, Rumänien och Italien. Dessa namn flöto ständigt från hans tunga och ofta utan anledning. Turkiets uppträdande på Kreta och i Thessalien, Rysslands i Warschau och Österrikes i Venedig drevo honom till förtvivlan genom sina våldsdåd. Han upprördes av intet som av den stora orätt, vilken skedde år 1772. Det finnes ingen vältalighet som är större än den sanna harmen. Hans vältalighet var av detta slag. Han tröttnade aldrig på att tala om detta skändliga år

1772, om detta ädla och mäktiga folk, som då så skändligt undertrycktes på ett förrädiskt sätt, om denna monstruösa fälla, som blivit förebilden för så många skändliga statskupper, vilka berövat många ädla nationer deras förstfödslorätt. Alla de samtida sociala missförhållandena härledde sig från detta år, då Polens delning skedde. Polens delning var ett teorem, från vilket alla de senare politiska förbrytelserna blott voro korrolarier. Sedan ett sekel fanns det ej en despot, ej en förrädare, som ej har underskrivit denna skamliga akt, som heter Polens delning. När man bläddrar i det moderna förräderiets handlingar, är det denna akt, som alltid möter ögat först. Wien-kongressen har först appelerat till detta prejudikat, innan det begick sitt förräderi, 1772 är misereret på vilket följer 1815 års amen. Sådan var Feuillys vanliga predikotext. Denne fattige arbetare hade gjort sig till rättvisans beskyddare och denna belönade honom genom att göra honom stor. Ty det finnes en rättvisans evighet. Warschau kan lika litet bliva en tartarernas stad som Venedig en germansk. Det är på sådana försök som konungarna förlora sin ära och sin

möda. Förr eller senare träder åter den undertryckta nationen åter i dagen. Grekland blir alltid Grekland. Italien förblir alltid Italien. Rättvisans protest mot våldet står alltid kvar. Stölden av ett folk preskriberas aldrig. Dessa höga skurkstreck äga ingen framtid för sig. Man kniper ej ett folk som en näsduk.

Courfeyrac ägde en fader, som man kallade herr de Courfeyrac. En av restaurationens borgerskaps falska inbillningar var tron på värdet av partikeln "de"! Och dock vet man, att detta ord "de" ej äger någon betydelse. Men borgaren på "Minervas" tid ansåg detta "de" så värdefullt, att han måste avstå från det. Herr de Chauvelin kallade sig herr Chauvelin, herr de Caumartin för herr Caumartin, herr de Constant de Rebecque för Benjamin Constant samt herr de Lafayette för herr Lafayette. Corfeyrac hade ej velat vara sämre och hette därför hel kort och gott Courfeyrac.

I fråga om Courfeyrac kunna vi nästan inskränka oss till denna upplysning. Vad resten beträffar, så överensstämde den med Tholomyes.

Courfeyrac ägde verkligen denna ungdomliga

fart, som man kallar att ha tusan i kroppen. Så småningom försvinner detta liksom kattungens behag och behagfullheten blir först borgaren och sedan drummeln.

Detta sätt att tänka och uppträda fortplantas under generationer i skolorna och överlämnas av de äldre till de yngre så att, just som vi nu påpekat, var och en som lyssnade till Courfeyrac år 1828, skulle kunnat tro sig höra Tholomés från år 1817. Men med den skillnaden att Courfeyrac var en tapper pojke. Den yttre likheten dolde en inre och stor olikhet, och när det hos Tholomyés fanns en prokurator, fanns det hos Courfeyrac en paladin.

Enjolras var ledaren, Combeferre vägvisaren, Courfeyrac centern. De andra skänkte mera ljus, han skänkte mera värme. Faktum är att han ägde alla egenskaper att bliva en mittpunkt, ty hans runda fyllighet strålade fullkomligt ut värme.

Bahorel hade deltagit i de blodiga uppploppen i juni 1822 vid den unge Lallemands begravning,

Bahorel var en man med gott humör och dåligt sällskap, tapper, slösaktig, frikostig, pratsam och nästan vältalig, tapper nästan till oförvägen-

het; han skydde ej något, gick i de djärvaste västar och hade de mest brandröda åsikter. Han älskade intet så mycket som ett gräl, så vida det ej var ett upplopp och intet så mycket som ett upplopp om ej en revolution. Han var alltid färdig att annektera en kärra och riva upp gatstenarne för att sedan störta en regering. Liksom en pojke på elva år gjorde han det för att se hur det skulle gå. Han luktade på juridiken men studerade den ej. Hans valspråk var: Aldrig advokat. Hans vapen var ett nattduksbord på vilket man såg en nattmössa. Varje gång han gick förbi den juridiska fakulteten, vilket ej inträffade ofta, knäppte han sin redingote, ty paletoten var ännu ej upptunnen, och han ville ej försumma någon möjlighet att undgå smitta. Om universitetets portal sade han: Vilken vacker åldring. Om äldste professorn, herr Delvincourt: Vilket monument. Föreläsningarne voro för honom ett tillfälle att dikta visor och professorerna betraktade han endast som modeller för sina karikatyrer. Utan att göra något förtärde han en ganska stor livränta på omkring tre tusen francs. Hans föräldrar

voro lantbrukare, och han hade förstått att hos dem inpränta respekt för sonen.

Han brukade säga om dem: De äro bönder, icke borgare. Det är därför de äro intelligenta.

Eftersom Bahorel var nyckfull, förekom han på många kaféer. Andra hade vanor men icke han. Han flanerade. Att misstaga sig är mänskligt, att flanera är parisiskt. I grunden var han skarpsinnig och mera tänkare än man kunde tro.

Han tjänstgjorde som en länk mellan A B C:s vänner och andra, ännu ej utformade grupper, vilka senare skulle klart framträda.

I denna samling av unga huvuden fanns det ett, som var skalligt.

Markisen d'Avray, som av Ludvig XVIII gjordes till hertig, emedan han hjälpt honom upp i en kabriolett den dag, han emigrerade, berättar, att år 1814, när kungen steg i land i Valais, en man räckte honom en böneskrift.

— Vad önskar ni? frågade kungen.

— Sire, en byråchefspost.

— Vad heter ni?

— L'Aigle. (Örnen)

Kungen rynkade ögonbrynen, betraktade böneskriftens signatur och läste där namnet på detta sätt: Lesgle. Denna föga bonapartistiska ortografi rörde kungen och kom honom att småle...

— Sire, återtog mannen, jag har en stamfar, som var hundvaktare och bar namnet Lesgueules. Detta öknamn har jag tagit till släktnamn. Jag har dragit samman Lesgueules till Lesgle, vilket sedan förvanskats till l'aigle.

Detta kom kungens småleende att försvinna men senare skänkte han mannen, om med avsikt eller av misstag, postmästarsysslan i Meaux.

Den skallige medlemmen av sällskapet var en son till denne Lesgle eller Lègle. För enkelhetens skull kallade hans kamrater honom Bossuet.

Bossuet var en glad gosse, som hade argsint humör. Hans specialitet var att ej lyckas med något. Tvärtom skrattade han åt allt. Vid tjugofem år var han skallig. Hans fader hade slutat med att äga ett hus och en gård, men sonen ansåg intet mera hastande än att förlora denna gård och detta hus på misslyckade spekulationer. Intet hade blivit över. Han ägde kunskaper och in-

telligens men misslyckades. Han saknade allt och blev bedragen på allt. Allt föll sönder under honom. Om han högg ved, skadade han sina fingrar. Om han hade en älskarinna, fann han snart, att han också ägde en vän. Ständigt träffades han av en ny olycka och därför var han alltid jovialisk och sade: Jag bor under ett tak av tegelpannor, som falla ned.

Han blev aldrig förvånad ty han förutsåg alltid det oväntade och ödets små retsamheter smålog han åt som åt ett gott skämt. Han var fattig, men hans förråd av gott humör var outtömligt. Det hände ofta, att hans sista öre försvann men aldrig att han saknade ett leende. När olyckan gästade honom, hälsade han den vördnadsfullt som en gammal bekant. Katastroferna klappade han fryntligt på magen och ödet kände han så väl att han kallade det vid förnamn. Goddag, Guignon, brukade han säga.

Dessa ödets förföljelser hade gjort honom uppfinningsrik. Han hade aldrig några pengar, men när han hade lust, kunde han göra "vansinniga" utgifter. En kväll gick han så långt, att han åt en supé för hundra francs med ett flickebarn, vilket

inspirerade honom till denna fras: Kvinna för fem guldmynt, drag av mig mina stövlar.

Bousset var långsamt på vägen mot advokatståndet. Han studerade juridik på samma sätt som Bahorel. Bousset hade sällan gott om bostad. Någon gång hade han ingen alls. Han bodde än hos den ene, än hos den andre, men mest hos Joly. Joly läste medicin. Han var två år yngre än Bossuet.

Joly var Molières "Den inbillade sjuke" i unga år. Hans enda vinst av de medicinska studierna var att ha blivit mera sjuk. Vid tjugotre år trodde han sig dödssjuk och tillbragte sin tid med att betrakta sin tunga i spegeln. Han ansåg att människan var magnetisk liksom kompassnålen och han ställde alltid sin säng så, att han hade huvudet åt söder och fötterna mot norr för att om natten ej blodomloppet skulle störas av de magnetiska strömningarne. Under åskväder undersökte han alltid sin puls. Annars var han den gladaste av alla. Och alla dessa osammanhängande egenskaper, ungdomlighet, galenskap, gnatighet och glättighet, trivdes gott samman och bildade en varelse, som visserligen var excentrisk

men angenäm för sina kamrater, vilka slösade med bevingade konsonanter och kallade honom Jolllly.

Du kan flyga bara på dina fyra L, sade Jean Prouvaire.

Joly hade vanan att snudda vid näsan med sin käppkrycka, vilket är ett tecken på vishet.

Alla dessa unga män, vilka voro så olika och vilka man egentligen blott bör tala om med allvar, ägde en och samma religion: Framsteget.

Alla voro de direkta avkomlingar av revolutionen. De mest vanvördiga blevo allvarsamma vid årtalet 89. Deras köttsliga fäder hade varit rojalister, munkar eller doktrinärer; det hade ingen betydelse och vad som hade varit före dem intresserade ej dessa unga. Det var principernas rena blod, som flöt i deras ådror. Utan några förmedlande nyanser anslöto de sig till den omutliga rättvisan och den absoluta plikten.

Invigda och initierade gjorde de utkastet till idealet.

Bland alla dessa passionerade hjärtan och övertygade andar fanns det en skeptiker. Hur kunde det komma sig? På grund av juxtaposition.

Denne skeptiker hette Grantaire. Denne man aktade sig noga för att tro på något. Han var dessutom en av dem, vilka inhämtat mest under föreläsningarne; han visste att det bästa stället var kafé Lemblin och att kafé Voltaire hade den bästa biljarden, att man fann de trevligaste flickorna på boulevard du Maine och färserade höns hos mor Saguet, utmärkta fiskpuddingar hos fru Cunette och ett visst härligt vitt vin vid stadsporten Combat. Han kände med andra ord till alla goda ställen. Han kunde ha både skor och nedkippade stövlar, kunde dessutom dansa och var känd som käppfäktare. Dessutom kunde han dricka. Han var omåttligt ful och en av tidens största nippertippor, Irma Boissy, sade en gång: Grantaire är omöjlig. Men hans fåfänga led ej därav. Han betraktade ömt alla kvinnor och tycktes säga till dem alla: Om jag bara ville.

Han försökte alltid att få sina kamrater att tro att han var mycket eftersökt av damerna.

Alla dessa ord, folkets rätt, människans rätt, det samhälleliga kontraktet, den franska revolutionen, republiken, demokratien, mänskligheten, civilisationen, religionen och framsteget betydde

för Grantaire praktiskt taget ingenting. Han smålog däråt. Skepticismen, denna intelligensens kräftskada, hade knappast lämnat en idé oberörd i hans själ. Hans liv var ironi. Detta var hans axiom: Det finnes blott en visshet, mitt fyllda glas.

Han hånade allt som kallades hängivenhet, både när det gällde en fader eller en broder, en Robespierre eller den unge Loizerolles. — De ha gjort framsteg, de äro döda, utropade han. Om crucifixet sade han: Det är en galge, som haft lyckan med sig.

Spelare, kurtisör och libertin, ofta berusad, retade han sina unga vänner ofta med att utan uppehåll sjunga: Jag älskar flickor, jag älskar vin.

Men denne skeptiker var fanatiker i ett fall. Denna fanatism riktade sig varken på en idé, en dogm, en konst eller en vetenskap utan på en man: Enjolras. Grantaire beundrade, älskade och vördade Enjolras. Vem hyllade sig denne tvivlare till i denna krets av troende? Till den mest troende. På vad sätt behärskade Enjolras honom? Genom sina idéer? Nej. Genom

sin karaktär? Detta är en sak man ofta finner. En skeptiker beundrar en troende, det är lika enkelt som lagen om komplementfärgerna. Vi dragas till det, som vi själva sakna. Ingen älskar dagsljuset som den blinde. Dvärgen älskar flygelmannen. Paddan har alltid ögonen riktade mot himlen. Varför? För att se de flygande fåglarne. Grantaire, som gnagdes av tvivlet, älskade att se Enjolras flyga på sin tros vingar. Han kände ett behov av Enjolras. Utan att han klargjorde det för sig, drogs han till denna kyska, sunda, fasta, rättrådiga, oskyldiga natur. Hans idéer voro blöta, böjliga, trasiga, sjuka och vanskapta och därför fäste han sig vid Enjolras som vid en ryggrad. Hans moraliska rachitis stödde sig vid denna fasthet. I Enjolras närhet blev Grantaire något. Annars bestod han av tvenne olikartade beståndsdelar: ironi och hjärtlighet. Hans indifferens älskade. Hans själ kunde undvara tron men hans hjärta kunde ej undvara vänskapen. En djup motsägelse, ty en känsla är en övertygelse. Men hans natur var sådan. Det finnes människor, vilka synas födda till att bestå av motsatser. Sådana voro Pollux, Patrocles, Nisus, Eudamidas,

Ephestion, Pechmeja. De leva endast om de stödja sig vid en annan, och deras namn skrives endast med ett annat framför. De ha ingen egen tillvaro, ty den är blott en annan sida av en annans. Grantaire var en av dessa män. Han var avigsidan av Enjolras.

Man skulle nästan kunna säga att sambandet började med initialerna. O och P äro till exempel oskiljaktliga, liksom Orestes och Pylades.

Som en verklig satellit till Enjolras besökte Grantaire detta sällskap. Han levde där och trivdes endast där. Hans enda glädje var att se dessa silhouetter avtecknade sig i röken och vinångorna. Man tolererade honom på grund av hans goda humör.

Enjolras var troende och föraktade därför skeptikern, och nykter föraktade han den druckne. Han ägnade honom ett högdraget medlidande. Grantaire var en Pylades, som ej godtagits. Han stöttes alltid tillbaka av Enjolras, men vände alltid åter och sade om Enjolras: Vilken vacker marmor!

II.

BOSSUETS LIKTAL ÖVER BLONDEAU.

En viss afton stod Laigle från Meaux på grund av ett sammanträffande av ovan återgivna omständigheter lutad mot porten till kafé Musain. Han såg ut som en karyatid på semester och bar ej på något annat än sina egna drömmar. Han såg ut över Saint-Michel-platsen. Att luta sig mot något, det är ett sätt att sova i upprätt ställning och det avskys ej av drömmare. Laigle från Meaux drömde; han tänkte utan melankoli på ett litet missöde, som hänt honom kvällen förut i juridiska fakulteten och som i någon mån modifierade hans ganska oklara framtidsplaner.

Hans tänkande hindrade ej en kabriolett att passera och tänkaren att lägga märke till den. Laigle från Meaux' ögon, som obestämt stirrade framför sig, varseblevo tvärs genom somnambulens dimma ett åkdon på två hjul, som for över torget i sakta mak och liksom obeslutsamt. Vad sökte detta åkdon? Varför for den så långsamt?

Laigle betraktade den. Vid sidan av kusken satt en ung man och framför denne man en ganska stor resväska. På denna kunde de förbipasserande i stora bokstäver läsa orden: Marius Pontmercy.

Detta namn kom Laigle att förändras. Han reste sig upp och ropade till den unge mannen:

— Herr Marius Pontmercy!

Den anropade vagnen stannade.

Den däri sittande unge mannen, vilken även syntes försjunken i tankar, höjde ögonbrynen.

— Vad står på? frågade han.

— Ni är herr Marius Pontmercy?

— Utan tvivel.

— Jag söker er, återtog Laigle.

— Varför det? frågade Marius, ty det var han, som just var på väg från sin morfader och som framför sig såg en man, han aldrig förut mött. Jag känner er icke.

— Jag känner ej heller er, svarade Laigle.

Marius trodde sig ha mött en galning och trodde sig utsatt för ett egendomligt äventyr. Men han var ej upplagd för dylikt i detta ögonblick

och rynkade ögonbrynen. Men den orubblige Laigle från Meaux fortsatte:

— Besökte ni ej universitetet i förrgår?

— Det är möjligt.

— Det är säkert.

— Ni studerar själv? frågade Marius.

— Ja, min herre. Som ni. I förrgår kom jag in i universitetet av en slump. Ni vet ju, att man stundom får sådana infall. Professorn höll på med uppropet. Ni vet också, att det finnes löjliga poänger vid ett sådant tillfälle. När man saknats tre gånger, strykes man från listan. Och det betyder sextio bortkastade francs.

Marius började bli intresserad och Laigle fortsatte:

— Det var Blondeau som höll uppropet. Ni känner Blondeau; han har en elak näsa och njuter av att träffa på skolkare. Han hade varit listig nog att börja med bokstaven P. Jag hörde ej på, då jag ej hade med denna bokstav att göra. Uppropet gick icke illa. Ingen borta, alla funnos där. Blondeau kände sig ledsen. Jag sade för mig själv: "Blondeau, min älskling, du får ej agera bödel i dag.

— Plötsligt ropar han:

— Marius Pontmercy.

Ingen svarar. Full av hopp ropar han igen:

— Marius Pontmercy.

Han tager sin penna.

— Jag är en känslig man. Jag sade snabbt för mig själv: "Se där en präktig karl som man tänker stryka. Det här är säkerligen ej en av dessa vitnäbbade studeranden, vilka äro experter i teologi och litteratur och filosofi, i alla vetenskaper. Han är i stället en av dessa hedersvärda lättingar som besöker de kända platserna, känner grisetterna och gör de sköna sin kur; kanske är han i detta ögonblick hos sin älskarinna? Låtom oss rädda honom! Död åt Blondeau! Just då hade Blondeau doppat pennan i bläcket och lät sin retsamma pupill sväva över auditoriet samt upprepade för tredje gången:

— Marius Pontmercy.

— Jag svarade: "Här!" Tack vare detta blev ni ej struken.

— Min herre! sade Marius.

— Men jag blev det, tillade Laigle från Meaux.

— Jag förstår er ej, fortsatte Marius.

Laigle svarade:

— Intet är enklare. Jag stod nära katedern för att kunna svara och nära dörren för att kunna smita. Professorn betraktade mig skarpt. Plötsligt hoppar Blondeau, som har en näsa som en räv, för att tala med Boileau, till bokstaven L, som är min. Jag är från Meaux och heter Laigle.

— L'Aigle, vilket vackert namn! utropade Marius.

— Min herre, Blondeau kommer till detta namn och ropar: "L'Aigle!" Jag svarar: "Närvarande!" Då betraktar mig Blondeau med en tigers mildhet, småler och säger: "Om ni är Pontmercy är ni inte Laigle." En mening, som ej var tillfredsställande för eder men hemsk för mig. Sedan han sagt detta, strök han mitt namn.

Marius utropade:

— Min herre, jag är förödmjukad —

— Framför allt, fortsatte L'Aigle, känner jag mig skyldig Blondeau ett par djupt kända ord. Jag inbillar mig helst, att han är död. Det är en enkel sak att förvandla hans magerhet, hans blekhet, hans stelhet och hans odör till ett lik.

Och jag säger: Erudimini qui judicatis terram. Här vilar Blondeau, Blondeau med näsan, Blondeau Nasica, disciplinens buffel bos disciplinæ, förbudets ärkeängel, som var stel och kantig och petig och hederlig och avskyvärd.

Marius återtog:

— Jag är förtvivlad —

— Unge man, sade Laigle från Meaux, må detta tjäna er till varnande exempel. Var punktlig i framtiden.

— Jag ber er tusen gånger om ursäkt.

— Utsätt ej i framtiden er nästa från att strykas från listan.

— Jag är förtvivlad —

Laigle började skratta.

— Och jag är förtjust. Jag höll nästan på att bliva advokat. Denna strykning har räddat mig. Jag avstår från triumferna inför domarskranket. Jag kommer varken att försvara änkor eller angripa faderlösa. Aldrig mera någon toga och ingen scen. Se där vad jag vunnit med denna strykning. Det är jag som står i skuld till eder, herr Pontmercy. Jag hade för avsikt att avlägga en tacksamhetsvisit hos er. Var bor ni?

— I kabrioletten, sade Marius.

— Ett tecken till välstånd, svarade Laigle lugnt. Jag gratulerar er. Er hyra bör då gå till nio tusen francs om året.

I detta ögonblick lämnade Courfeyrac kaféet. Marius smålog sorgset.

— Jag befinner mig i denna hyrvagn sedan två timmar och jag längtar efter att få lämna den, men jag vet ej vart jag skall vända mig.

— Min herre, sade Courfeyrac, kom hem till mig.

— Jag har prioritetsrätten, påpekade Laigle, men jag har ingen bostad.

— Tyst, Bosseut, sade Courfeyrac.

— Bossuet, sade Marius, men jag tyckte ni sade att ni hette Laigle.

— Från Meaux, svarade Laigle. Bossuet, det är en metafor.

Courfeyrac steg upp i vagnen.

— Kusk, sade han, till Porte-Saint-Jacques.

Samma afton var Marius installerad i ett rum vid Porte-Saint-Jacques med Courfeyrac som granne.

III.

MARIUS HÄPNAR.

Efter några dagar var Marius Courfeyracs vän. Ungdomen är en tid, då föreningar hastigt ingås och sår läkas snabbt. I Courfeyracs närhet andades Marius ut fritt, något som var en nyhet för honom. Courfeyrac ställde ej några frågor till honom, tänkte ej ens på att göra det. Vid denna ålder säga ansiktena allt. Ord äro överflödiga. Det finns unga män, vilkas utseende skulle kunna kallas pratsamt; man ser på varandra och vet allt.

Men en morgon frågade helt oväntat Courfeyrac:

— Har ni någon politisk åsikt?

— Ja visst, svarade Marius nästan förolämpad.

— Vad är ni då?

— Demokrat och bonapartist.

— En grå nyans av råttan, sade Courfeyrac.

Följande dag införde Courfeyrac Marius på kafé Musain. Småleende viskade han till honom:

— Jag måste införa er i revolutionen.

Han ledde honom in till den sal, där A B C:s vänner höllo till. Han presenterade honom för medlemmarna och sade ett ord, som Marius ej förstod:

— En elev.

Marius hade kommit i ett getingbo av snillen. Dessutom ägde han lika goda vingar som de andra, fast han var tyst och allvarlig.

Hittills hade Marius varit benägen för ensamhet och monologer samt av smak och vana föredragit avskildheten; han kände sig en smula förskräckt av denna svärm av unga män. Alla dessa infall och förslag lockade honom och störde honom. Detta vimmel av tankar kom hans egna att snurra runt. Stundom tappade han till och med helt bort sig själv.

Han hörde diskussioner i filosofi och litteratur, i konst, historia och religion, och allt verkade förbryllande.

Egendomliga perspektiv öppnades för honom, och han trodde stundom, att han skådade kaos.

När han utbytte sin morfaders åsikter mot sin faders, hade han ansett sin tro fast förankrad.

Han började nu misstänka, utan att i sin oro våga erkänna det, att den kanske kunde runnas. Han började ännu en gång att betrakta tingen från en ny sida. Det var som om hans hjärnas vindlingar kommit i dallring. Ett slags bisarr ommöblering. Han nästan plågades därav.

För dessa unga män synes det ej ha funnits något heligt. I fråga om allt hörde Marius de egendomligaste omdömen, vilka sårade hans ännu skygga ande.

Man fick syn på en teateraffisch med en tragedi, som brukade kallas klassisk.

— Ned med den av borgarna älskade tragedien! ropade Bahorel.

Och Marius hörde Courfeyrac svara:

— Du har orätt, Bahorel. Borgerskapet älskar tragedien, men man skall låta det behålla denna förkärlek. Tragedien i peruk har sitt berättigande och jag tillhör ej dem, vilka med tanke på Aischylos bestrider dess rätt. Det finnes utkast och skisser även i naturen och det finnes även parodier. Det finnes näbbar, som ej äro näbbar, vingar, som ej äro vingar, fenor, som ej äro fenor, fötter, som ej äro fötter, skrin, som väcka

skratt. Och eftersom ankan finnes bredvid svanen, inser jag ej varför den klassiska tragedien ej skulle kunna finnas jämte den antika.

Slumpen ville att Marius gick längs Jean-Jacques-Rosseau-gatan tillsammans med Enjolras och Courfeyrac.

Courfeyrac tog honom under armen.

Lägg märke till en sak. Detta är Platrière-gatan, som nu kallas Jean-Jacques-Rousseau-gatan på grund av ett egendomligt hushåll, som höll till där för ett sextiotal år sedan. Det bestod av Jean-Jacques och Thérèse. Där föddes då och då ett barn. Thérèse var deras moder och Jean-Jacques deras fader.

Enjolras grälade på Courfeyrac:

— Säg intet om Jean-Jacques! Jag beundrar denne man. Han har visserligen förnekat sina barn, men han har adopterat folket.

Ingen av dessa män uttalade ordet kejsaren. Det var endast Jean Prouvaire som sade Napoleon vid något tillfälle. Alla de andra sade Bonaparte. Enjolras uttalade det alltid Bounaparte.

Marius kände sig obestämt förvånad. Initium sapientiæ.

IV.

BAKFICKAN PÅ KAFÉ MUSAIN.

Ett av de samtal mellan dessa unga män, vilka Marius åhörde, blev för honom en verklig upplevelse.

Det var på kafé Musain, i den vanliga salen. Nästan alla A B C:s vänner hade samlats denna kväll. Ljusen voro högtidligt tända i femarmade stakar. Man talade om allt möjligt utan att passioneras. Bortsett från Marius och Enjolras, vilka tego, pratade man en smula på slump. I kamratlag finner man stundom dessa fredliga tumult. Det var lika mycket en lek som en konversation; man slungade orden till varandra och fångade dem. Man talade huller om buller.

Ingen kvinna ägde tillträde till detta rum, med undantag för Louison, kaféets diskerska, som då och då gick igenom.

Grantaire var alldeles berusad och satt hopsjunken i ett hörn. Utan något sammanhang skrek han till ibland:

— Jag är törstig. Dödliga, jag har en dröm: att tunnan i Heidelberg fått ett slaganfall och att jag är en av de tolv blodiglar, man lägger på den. Jag skulle vilja dricka. Jag vill glömma. Livet är en avskyvärd uppfinning av någon okänd makt. Det varar för kort tid och är ingenting värt. Man bryter nacken av sig för att kunna leva. Livet är bara en dekoration, som ej duger till något. Lyckan är ett gammalt skrin, som bara är målat på ena sidan. Ordspråksboken säger: "Allt är fåfänglighet"; jag tror som denne hedersman, vilken kanske aldrig funnits till. När nollan ej ville vara helt naken, klädde den sig i fåfängligheten. O denna fåfänglighet, som lappar allt med stora ord! Ett kök blir ett laboratorium, en dansör professor, en lindansare gymnast, en boxare pugilist, en apotekare kemist, en frisör en konstnär, en murare arkitekt, en jockey sportsman, en gråsugga en pterigibrancus.

Fåfängan har en avigsida och en räta. Rätan, det är djuret, det är negern med sina glaspärlor. Avigsidan, det är dumheten, det är filosofen i trasor. Jag gråter över den ena och skrattar åt den andra. Vad man kallar hedersbetygelser och

till och med heder är vanligen blott kattguld. Kungarna leka med den mänskliga ärelystnaden. Caligula gjorde en häst till konsul. Karl II gjorde en riddare av ryggbastet på en oxe. Drapera eder nu mellan konsuln Incitatus och riddaren Rostbiff. Och människornas inre värde är knappast mera aktningsvärt. Lyssna till den panegyrik en granne håller över en annan. Den ena oskulden är färdig att hacka ut ögonen på den andra. Om liljan kunde tala, hur skulle den då icke klandra duvan.

En from man, som talar om en annan from man eller kvinna, är giftigare än espingen eller kobran. Det är skada, att jag skall vara en okunnig varelse, ty annars skulle jag citera en massa ting, men jag vet intet. Men jag har alltid haft goda infall, och när jag studerade hos Gros, tillbragte jag ej min tid med att smörja ned dukarna utan med att skala äpplen. Sådan är jag och ni äro mig värdiga. Jag struntar i edra fullkomligheter och utmärkta egenskaper. Varje dygd gränsar till en last, sparsamheten går lätt över i girighet och frikostighet kan bli slöseri, tapperhet till dumdristighet och fromhet till fromleri.

Det finnes lika många laster som dygder eller som hål i Diogenes mantel. Vem beundrar ni, den dödade eller dödaren? Cæsar eller Brutus? Vanligen håller man på dödaren. Leve Brutus! Han har dödat! Det är detta som är dygden! Dygden? Må vara, men också galenskapen. Det finnes egendomliga fläckar hos dessa stora män. Brutus, som dödade Cæsar, var förälskad i statyen av en gosse. Denna staty var av bildhuggaren Strongylion, vilken även skapat den amazon, som kallas Vackert ben, Eucnemos, och som Nero förde med sig på sina resor. Denne Strongylion har blott efterlämnat två statyer, vilka bildat en länk mellan Brutus och Nero; Brutus älskade den ena, Nero den andra. Hela historien är blott ett ideligt upprepande. Det ena seklet plagierar det andra. Slaget vid Marengo efterhärmar slaget vid Pydna, Clodvigs Tolbiac är Napoleons Austerlitz; de äro lika som två bloddroppar.

Jag lägger föga vikt vid segern. Intet är så dumt som att segra, ty den sanna äran ligger i att övertyga. Men försök då med att bevisa en sak! Ni nöjer er med att lyckas, vilken medel-

måttig ärelystnad! Med att erövra, vilket fattigdomsbevis! Ack, fåfänga och feghet överallt! Allt böjer sig för framgången, till och med grammatiken! Si volet usus, sade Horatius. Alltså föraktar jag människosläktet. Låt oss avstå från hela detta spel! Vill ni kanske, att jag skall beundra folket? Vilket folk? Grekerna? Athenarna? Dessa, forntidens parisare, dödade Phocion — eller Coligny — samt krusade för tyrannerna i så hög grad att Anacephoros hade orsak att säga, att deras urin lockade bina till sig. Under över femtio år var grammatikern Philetas Greklands mest berömde man, en man, som var så liten, att han måste belägga sina skosulor med bly för att ej föras bort av vinden. På Korints största torg fanns det en staty, skulpterad av Silanion och omnämnd av Plinius. Denna bild föreställde Ephistates. Vad hade Ephistates gjort? Han hade uppfunnit konsten att slå krokben! Detta är en sammanfattning av Greklands ära. Låtom oss övergå till andra länders!

Beundrar jag England? Beundrar jag Frankrike? Varför just Frankrike? På grund av Paris? Jag har nyss sagt eder min åsikt om athe-

narna. England? Varför det? På grund av London? Men jag avskyr Karthago! Och dessutom är London ej blott lyxens utan även fattigdomens högsäte. Endast i Charing Cross församling finnes det årligen hundra människor, vilka dö av hunger. Sådant är Albion. Jag kan dessutom tillägga, att jag sett en av detta Albions kvinnliga invånare dansa med en krans av rosor samt blå glasögon. Vilken reklam för England? Men om jag ej beundrar England gör jag det ej heller i fråga om broder Jonatan. Jag älskar föga dessa slaviska bröder. Om man tager bort "tid är pengar" från engelsmännen, vad står då kvar? Om man bortser från att "bomullen är kungen", vad är då Amerika? Amerika, det är lymfan. Italien, det är gallan. Skola vi falla i extas över Ryssland? Voltaire beundrade det. Han beundrade också Kina. Jag erkänner, att Ryssland kan ha sina fördelar och bland dessa en stark despotism, men jag beklagar dess despoter. Deras hälsa är vacklande. Alexis halshöggs, Peter dolkades, Paul stryptes, en annan Paul krossades under stövelklackarna, många med namnet Ivar mördades och många med nam-

nen Nicolas och Basiles förgiftades? Allt detta visar, att hälsotillståndet i det ryska palatset ej är det bästa. Alla civiliserade folk erbjuda samma skådespel, nämligen kriget eller det civiliserade kriget, som i sig uppsuger alla banditeriets former, från Javas hals- och huvudjägare till de indiska banditerna i Douteuse-passet: Strunt, säga ni! Europa är dock något annat än Asien. Visst kan Asien verka löjligt, men varför skola vi le åt Dalai Lama, vi västerns folk, vilkas förfining bland annat utgöres av drottning Isabellas smutsiga linnen och Dauphins nattstol. Jag struntar i denna mänsklighet. I denna kultur. I Brüssel dricker man mest öl, i Stockholm mest brännvin, i Madrid mest choklad, i Amsterdam mest genever, i London mest vin, i Konstantinopel mest kaffe och i Paris mest absint, se där alla väsentliga upplysningar. Paris tar dock hem priset. I Paris äro själva lumpsamlarna sybariter och Diogenes skulle lika gärna varit lumpsamlare på Maubert-torget som filosof i Pireus. Och glöm ej, att lumpsamlarnas krogar kallas bibner och att de mest berömda äro La Casserole och l'Abattoir. Och till eder krogvärdar, kopplare,

lumpsamlare och glättingar säger jag, att det är en vällusting som talar, att jag äter hos Richard för två kronor och att jag vill ha äkta persiska mattor, i vilka jag kan rulla in den nakna Kleopatra? Jaså, det är du, Louison? God dag.

I den stilen höll Grantaire på, minst sagt berusad, samt lyckades av en slump få tag på diskerskan, Louison.

Bossuet sträckte ut handen mot honom och försökte att få honom att tiga, men Grantaire tog i med nya krafter:

— Bort med klorna, du örn från Meaux. Det finnes ingen som bryr sig om din hippokratiska gest. Du behöver ej lugna mig. Och dessutom är jag ledsen. Vad vill du att jag skall säga? Människan är dålig och vanskapt. Fjärilen är lycka, människan är förfuskad. Gud har misslyckats, när det gällde detta djur. En massa, det är en samling av fulheter. Den förste man möter är en olycklig. Kvinna är detsamma som sköka. Visst har jag spleen och melankoli och hemlängtan och jag rasar och jag gäspar och jag leds och jag förgås. Må allt draga åt fanders!

— Tyst, Grantaire, sade Bossuet, som höll på med en juridisk utläggning, vars slut vi meddela.

— För min del och trots att jag blott läppjat på juridiken och icke annat än som tillförordnad varit åklagare, fast jag vet, att det enligt sed och bruk i Normandie årligen vid Mikelsmässan skall av alla och en var erläggas till länsherren ett vederlag, dock med hänsyn till annor mans rätt, såväl jordarvingars som lösegendoms arvlåtare och trots alla förpaktningar, arrenden, förläningar, försäljningar och inteckningar —

— O, eko, förtrollande makt — trallade Grantaire.

Bredvid Grantaire såg man ett bord, varifrån knappast en röst höjdes och där ett papper mellan ett bläckhorn, en penna och två glas anmälde, att en vådeville höll på att skapas. Denna viktiga sak avhandlades med låg stämma och de arbetandes huvuden nästan berörde varandra.

— Vi kan börja med att finna namnen. Har man dem, så har man ämnet.

— Det är sant. Diktera! Jag skriver.

— Herr Dorimon?

— Rentier?

— Utan tvekan!

— Hans dotter, Celestine.

— — — tine! Och sedan?

— Överste Sainval.

— Sainval är utnött. Jag skriver Valsin.

Vid sidan av dessa vådevillister fanns det ett kotteri, som begagnade det allmänna oväsendet för att helt tyst diskutera en duell. En gammal man på trettio år gav råd åt en ung på aderton och förklarade för honom vem hans motståndare var.

— Var bara försiktig, för tusan! Det är en vacker klinga. Han är fin. När han angriper, är det ej på lek, han är som blixten, parerar alltid och räknar med varje stöt. Och han är vänsterhänt.

I hörnet mitt emot spelade Grantaire, Joly och Vahorel domino. De talade också om kärlek.

— Du är lycklig, du, sade Joly. Du har en älskarinna, som alltid skrattar.

— Ja, hon har det felet, svarade Vahorel. Det är ett fel hos den älskarinna man har, att hon skrattar. Man uppmanas till att bedraga henne. När man sett henne glad, får man samvets-

kval, och när man ser henne dyster, trivs man ej med henne.

— Otacksamme! Du vet ej, vad en leende kvinna betyder! Och ni ha aldrig grälat.

— Det beror på den överenskommelse vi ha gjort. När vi ingingo vår heliga allians fastställde vi var sin gräns, som ej fick överskridas. Det som ligger åt öster tillhör henne och det till väster mig.

— Huslig lycka är en sak, som befordrar matsmältningen.

— Och du, Jolly, hur står det till med ditt trassel med fröken — du vet vem jag menar?

— Hon fasthåller fortfarande vid sin trumpenhet.

— Men du är ju så kär, att du magrar!

— Ack!

— Om jag vore i ditt ställe, skulle jag strunta i henne.

— Det är lätt att säga.

— Och lika lätt gjort. Heter hon inte Musichetta?

— Jo. Ack, min Bahorel, det är en förtjusande flicka, bildad, med små fötter, små händer,

finhyllt och ögon som magneter. Jag är galen i henne.

— Men då måste du behaga henne, vara elegant och rulla dig i stoftet för henne. Gå till Staub och köp ett par sammetsbyxor. Det betalar sig.

— Men skall jag göra allt detta, så måste jag ha pengar?

— Huru mycket? frågade Grantaire.

I det tredje hörnet sysslade man med en mytologisk diskussion. De nordiska fornsagorna förenades med den kristna mytologien och Jean Prouvaire tog just parti för Olympen på grund av sin romantism. När han en gång kommit i farten, var han allt annat än blyg, och han kunde bliva både skämtsam och entusiastisk.

— Låt oss ej förolämpa gudarna, sade han. Kanske de ej ha helt försvunnit. Jupiter gör ej på mig intrycket av att vara död. Ni kan säga, att gudarna äro drömmar! Men återfinner man ej efter alla dessa drömmar de urgamla myterna? När man ser ett berg, en kontur av en fästning, som till exempel Vignemala, tycker man ej då att det är Cybeles huckle? Det är ej bevisat att ej

Pan om natten kommer och blåser i sin pipa och jag har alltid trott att Io betydde något i Pissevaches vattenfall.

I det sista hörnet talade man politik. Man talade om landets magna charta. Combeferre försvarade den, men svagt. Courfeyrac bekämpade den energiskt. På bordet framför dem låg ett exemplar av den beryktade frihetsförklaringen och Courfeyracs tirader sekunderades av frasandet av dess papper.

— För det första vill jag ej veta av några kungar. Till och med om man betraktar saken rent ekonomiskt vill jag ej ha dem, ty en kung är en parasit. Man är ej kung utan att det kostar något. Hör på: När Frans I dog, var Frankrikes statsskuld trettiotusen livres ränta, när Ludvig XIV dog, var den två miljarder sex hundra miljoner enligt en räntefot av tjugoåtta livres per en mark finsilver, vilket enligt Desmarins beräkning blir en ränta av fyra miljarder fem hundra miljoner eller i nutida mynt tolv miljarder. Och vidare fasthåller jag vid, trots allt vad Combeferre säger, att ett frihetsmanifest ej räcker till för att skapa en civilisation. Vad är det för dumheter

att söka mildra övergången, att minska angreppets styrka, att skapa buffertar och låta monarkien omärkligt övergå till demokrati medels diverse konstitutionella konstgrepp! Avskyvärt! Nej, giv ej folket en falsk föreställning om sakernas natur. Alla de verkliga ledstjärnorna fördunklas genom pratet om konstitution.

— De begravas i källarvalv! Bort med halvheten och alla kungliga eftergifter åt folket. Det finnes alltid en paragraf fjorton! När handen ger, griper klon. Jag har ej med edra papper att göra. Papperet är en mask, som döljer lögnen. Ett folk, som godtager en frihetsförklaring, abdikerar. Rätten är hel och odelbar. Bort med papperen!

Det var vinter och tvenne vedträn flammade i spisen. Brasan var lockande och Courfeyrac kunde ej stå emot den. Han kramade samman det berömda frihetsdokumentet och kastade det i elden. Det brann. Helt filosofiskt såg Combeferre det brinna, detta Ludvig XVIII:s mästerverk, samt nöjde sig med att säga:

— Dokumentet blir en flamma.

Och sedan: sarkasmer, infall, vitsar, denna

franska sak som kallas "entrain" och denna engelska sak som kallas "humor", inpass av god och dålig smak, mer eller mindre välgrundade, samtalets raketer, allt detta blandades till ett glättigt bombardemang, som ej träffade något av de närvarandes huvuden.

V.

UTVIDGNING AV HORISONTEN.

Mötet mellan ungdomliga själar är beundransvärt, emedan man aldrig kan förutse vare sig gnistan eller blixten. Man tänker. Vad skall nu komma att hända. Man vet ingenting. Än är man sentimetal, än skrattar man; i samma ögonblick som gycklet pågår som bäst, inträder allvaret. Dessa känslostämningar kastas om med första bästa ord, som ungdomarna suveränt behärska. Ett skämt räcker för att frambesvärja det oväntades slagfält. På detta växlar ständigt perspektivet och det är slumpen som leder dessa konversationer.

En allvarlig tanke, egendomligt framsprungen ur ordens rassel, dök plötsligt fram ur en skärmytsling mellan Grantaire, Bahorel, Prouvaire, Bossuet, Combeferre och Courfeyrac.

Hur kommer det sig att en viss fras helt oväntat uppstår i ett samtal? Hur kommer det sig, att den helt plötsligt och oväntat får en viss be-

tydelse och blir särskilt uppmärksammad av de som höra den. Vi säga det än en gång: Ingen vet det.

Mitt under larmet avslutade plötsligt Bossuet någon mening med detta datum:

— Den 18 juni 1815: Waterloo.

Vid namnet Waterloo tog Marius, som suttit vid ett bord i närheten med ett glas vatten framför sig, bort handen, vilken stödde hakan och började att oavvänt betrakta sällskapet.

— Pardieu, utropade Courfeyrac (Parbleu hade vid denna tid kommit ur bruket.), talet 18 är egendomligt och frapperar mig. Det var Bonapartes olyckstal. Sätt Ludvig före och Brumaire efter, så har ni hela mannens levnadsöde med den tydliga skillnaden att början och slutet följas åt.

Enjolras, som hittills tegat, bröt nu tystnaden och sade till Courfeyrac följande:

— Du vill säga försoningens brott.

Ordet brott var mer än vad Marius kunde uthärda att höra, upprörd som han var av det oväntade omnämnandet av Waterloo.

Han reste sig och gick långsamt fram till den på väggen hängande tavlan över Frankrike, och

där man i en särskild avdelning såg en ö. Han lade sitt finger just på denna avdelning och sade:

— Corsika. En liten ö, som gjort Frankrike mycket stort.

Detta uttalande verkade som en iskall fläkt. Alla tystnade. Man kände, att någonting skulle hända.

Bahorel, vilken just skulle svara Bossuet, höll på att intaga sin vanliga attityd, men uppgav tanken därpå blott för att lyssna.

Enjolras, vars blå öga ej var fäst på någon utan tycktes betrakta rymden, svarade utan att ens se åt Marius.

— Frankrike behöver ej något Corsika för att vara stort. Frankrike är stort, emedan det är Frankrike. Quia nominor leo.

Marius kände ingen lust att vika tillbaka. Han vände sig mot Enjolras och hans röst vibrerade, emedan han kände sig djupt rörd, när han talade.

— Må Gud bevara mig från att vilja förminska Frankrike, men det är icke att förminska det att sätta det i samband med Napoleon. Låtom oss samtala med varandra. Jag är en nykomling bland eder, och jag tillstår, att ni förvånar

mig. Var höra vi hemma? Vilka äro vi? Vilka äro ni? Vem är jag? Låtom oss förklara för varandra vår åsikt angående kejsaren. Jag hör eder säga Bounaparte, läggande alldeles samma tonvikt på u som rojalisterna. Jag vill säga er, att min morfar går ännu längre; han sade Bounaparté! Jag trodde er vara unga män, men vartill använda ni er entusiasm. Vad gör ni med den? Vem beundrar ni om icke kejsaren? Och vad önskar ni mera? Om ni ej äro nöjda med denne store man, hurudana önska ni då att de stora männen skola vara? Han hade allt. Han var fullkomlig. Hans hjärna inrymde alla de fyra fakulteternas vetande. Han stiftade lagar som Justinianus, dikterade brev som Cæsar, han blandade i sitt tal såväl Pascals blixt som Taciti åskknall; han skapade historien och han skrev den, hans bulletiner äro hjältedikter. Han kombinerade Newtons sifferspråk med Muhameds metaforer, i orienten efterlämnade han ord stora som pyramider; i Tilsit undervisade han kejsarna i ett majestätiskt uppträdande, i vetenskapsakademien diskuterade han med Laplace, i statsrådet höll han Merlin stången, han talade geometri med en

del och juridik med andra, han var lagstiftare med prokuratorerna, han talade om Vintergatan med astronomerna; när Cromwell blåste ut ett ljus, när två brunno, prutade han i Temple på en gardintofs; han såg allt, han visste allt, vilket ej hindrade honom att godmodigt småle vid sin sons vagga. Men plötsligt lyssnade det förskräckta Europa, hans arméer ryckte ut, artilleriparkernas hjul började rulla, pontonbroarna slogos över floderna, kavalleriet kom som en orkan, skri, trumpeter och darrande troner, gränser som darrade på kartan och rasslet från ett överjordiskt svärd. Då såg man honom höja sig vid horisonten med flammande hand och blixtrande ögon samt under åskans dån veckla ut sina två vingar, den stora armén och det gamla gardet. Då var han krigets ärkeängel.

Alla tego och Enjolras sänkte huvudet. Tystnaden verkar alltid som ett slags samtycke. Nästan utan att hämta andan fortsatte Marius med stigande entusiasm.

— Låt oss vara rättvisa, mina vänner. Att vara en sådan kejsares kejsardöme, vilket lysande öde för ett folk, när detta folk är Frankrikes

och till denne mans snille lägger sin egen stolta själ. Att lysa och att härska, tåga och triumfera, att använda huvudstäderna till haltplatser, att göra sina grenadjärer till kungar, bestämma över dynastier, förändra Europa efter behag blott genom att lägga handen på Guds svärd, att följa en enda man, Hannibal, Cæsar, Karl den store, att vara ett folk med en ledare, vars blotta framträdande betecknar seger, att till revelj ha Invalidhotellets kanoner och att kunna peka på så evigt strålande ord Marengo, Arcole, Austerlitz, Iéna, Wagram! Att i varenda ögonblick på seklernas himmel låta nya segerkonstellationer uppstå, att göra det franska kejsardömet till en motsvarighet av det romerska, att vara den stora nationen, och skapa den stora armén, att kring hela jorden sprida sina legioner liksom ett berg åt alla håll sänder sina örnar, att segra, härska, krossa, att i Europa vara ett ärorikt folk, att låta historien genomilas av titansk fanfar, att två gånger besegra världen, först medels vapen, sedan genom sitt rykte.

Är icke detta sublimt, vad är väl större?

— Att vara fri! sade Combeferre.

Marius i sin tur sänkte huvudet. Dessa enkla och kyliga ord hade avkylt hans episka glöd. Han kände glöden slockna. När han såg upp, fanns Combeferre ej mera där. Förmodligen nöjd med sitt svar hade han gått sin väg och alla, med undantag av Enjolras, hade följt honom. Salen var tom. Enjolras, lämnad ensam med Marius, betraktade honom allvarsamt. Marius, som nu åter samlat sina tankar, ansåg sig icke övervunnen. Inom honom jäste det ännu något, och han hade säkerligen givit sina känslor luft medelst några mot Enjolras riktade ord, om han ej plötsligt hört någon som sjöng i trappan. Det var Combeferre och hör här vad han sjöng:

Om Cæsar erbjöd mig triumfens stora ära
Mot denna kärlek som jag känner för min mor,
Jag svarade: Tag allt var ryktets vingar bära,
Jag vet en ära, jag, mer ädel, fin och stor,
Det är min kärlek för min mor
Min kärlek för min mor.

Den ömma och lidelsefulla stämma, varmed Combeferre sjöng denna vers, förlänade den en sällsam tjusning. Tankfull och med blicken vänd

uppåt upprepade Marius helt automatiskt: Min mor?

I detta ögonblick kände han Enjolras hand på sin axel.

Medborgare, sade han, min mor, det är republiken.

VI.

RES ANGUSTA.

Denna afton efterlämnade hos Marius en känsla av djup upprördhet och dysterhet. Han erfor samma känsla, som kanske jorden känner, när man öppnar den med plogen för att nedlägga sädeskornet; den känner endast såret, och först senare förnimmer den glädjen över att se säden gå i ax.

Marius kände sig nedstämd. Han hade just hunnit skapa sig en tro. Skulle han genast behöva avsäga sig den. Han sade till sig själv: nej. Han förklarade inom sig, att han ej ville tvivla, och ändå började han omedvetet att göra det. Att stå mitt emellan två olika religioner, av vilka man ännu ej övergivit den ena, och ej antagit den andra, är plågsamt. Dessa oklara tillstånd tillfredsställa endast flädermussjälar. Marius hade en öppen blick, och han önskade ett klart ljus. Tvivlets halvdager plågade honom.

Men om han önskade stanna kvar där han var och bliva vid detta, så var han tvungen att fortsätta, att undersöka, att tänka, att gå längre och längre. Varthän skulle då detta leda honom? Han befarade att, efter att ha tagit så många steg för att söka närma sig sin fader, han nu skulle bliva tvingad att taga andra steg, som skulle avlägsna honom ifrån denne. Hans villrådighet ökades av alla de reflexioner, som trängde sig på honom. Branta klippor höjde sig överallt runt omkring honom. Han stod nu icke på god fot vare sig med sin morfar eller sina vänner. För den ene var han för djärv, för den andre för mycket efter. Han kände sig isolerad ifrån både ålderdom och ungdom. Han slutade upp med att besöka kafé Musain.

Under dessa bekymmer, som hans samvete förorsakade honom, tänkte han inte mycket på vissa av livets allvarliga sidor. Men livets verkligheter låta icke glömma sig. De kommo plötsligt och gåvo honom helt brutalt en stöt.

En morgon inträdde hotellvärden i Marius' rum, och sade till honom:

— Herr Courfeyrac har gått i borgen för er?

— Ja.

— Men jag behöver mina pengar.

— Bed Courfeyrac komma och tala med mig, sade Marius.

Courfeyrac kom in, och värden lämnade dem. Marius berättade för honom vad han aldrig hade tänkt att berätta, att han stod ensam i världen och var utan föräldrar.

— Vad skall det då bli av er?

— Jag vet inte, svarade Marius.

— Vad skall ni göra?

— Jag vet ingenting.

— Har ni pengar?

— Femton francs.

— Vill ni att jag lånar er?

— Aldrig.

— Har ni några kläder?

— De här.

— Har ni några nipper?

— En klocka.

— Av silver?

— Av guld. Här är den.

— Jag känner en klädmäklare, som nog köper er rock och edra benkläder.

— Det är bra.

— Ni har då bara kvar ett par byxor, en väst, en hatt och en rock?

— Och mina stövlar.

— Vad! Går ni inte barfotad? Vilket slöseri.

— Tror ni att det räcker?

— Jag känner en urmakare, som kanske köper klockan.

— Det är bra.

— Nej, det är visst icke bra. Vad skall ni göra sedan?

— Vad som helst, som är hederligt.

— Kan ni engelska?

— Nej.

— Kan ni tyska då?

— Nej.

— Så mycket värre.

— Varför det?

— Därför att en av mina vänner, en bokhandlare, håller på att giva ut en encyklopedi, för vilken ni kunde översatt artiklar från engelskan eller tyskan. Det betalas dåligt, men man kan leva på det.

— Jag skall lära mig engelska och tyska.

— Och under tiden?

— Under tiden lever jag av mina kläder och min klocka.

Klädmäklaren ditkallades. Han köpte kläderna för tjugo francs. Man gick till urmakaren. Han köpte klockan för tjugofem francs.

— Det var icke så dåligt, sade Marius till Courfeyrac, då de återvände till hotellet, med mina femton francs har jag nu åttio francs.

— Och hotellräkningen? anmärkte Courfeyrac.

— Den glömde jag, sade Marius.

— Tusan också, sade Courfeyrac, då får ni endast äta för fem francs medan ni lär eder engelska och för fem medan ni lär eder tyska. Det blir att antingen mycket hastigt sluka ett språk eller mycket långsamt ett francsstycke.

Tant Gillenormand, som i grund och botten hade ett gott hjärta, hade emellertid lyckats taga reda på Marius' adress.

En morgon när Marius återvände hem från en lektion, fann han ett brev från sin faster och en

förseglad ask innehållande "sextio pistoler", det vill säga sex hundra francs i guld.

Marius skickade tillbaka de trettio louisdorerna till sin faster med ett artigt brev, vari han förklarade sig hava nödiga medel till sin existens, så att han hädanefter icke behövde någon hjälp. Vid detta tillfälle återstod honom endast tre francs.

Fastern omtalade icke för morfadern, att Marius' avslagit hennes önskan att få hjälpa honom, emedan morfadern då blivit ännu ursinnigare än förut. Han hade ju dessutom sagt: Tala aldrig med mig om den där bloddrinkaren.

Marius lämnade hotell dela Port Saint-Jacques, emedan han icke ville skuldsätta sig.

FEMTE BOKEN.

Olyckans fördelar.

I.

DEN FATTIGE MARIUS.

Marius fann livet svårt. Att så att säga leva upp sina kläder var ingenting. Han åt på det sätt, som kommer en att tänka på en utsvulten varg. En fruktansvärd sak, som innefattar dagar utan mat, nätter utan sömn, kvällar utan ljus, härden utan eld, veckor utan arbete, framtid utan förhoppning, kläder med trasiga armbågar, en hatt så gammal, att de unga flickorna skrattade åt den, en port som befanns vara stängd, för att man icke kunde betala hyran, portvaktens och krogvärdens förakt, grannarnas förödmjukelser, den alldeles förtrampade värdigheten, nödvändigheten att göra vad för arbete som helst, avsmaken, bitterheten, misströstan. Marius lärde sig, hur man sväljer allt detta, och huru man ofta in-

te hade något annat att svälja. I det ögonblick, då en människa känner sig i behov av stolthet, likaväl som hon behöver kärlek, kände han sig hånad, emedan han var dåligt klädd, och löjlig emedan han var fattig. Vid den ålder, då ungdomen i vanliga fall känner hjärtat svälla av en nästan kejserlig stolthet, hände det mer än en gång att han såg ned på sina trasiga stövlar och han kände fattigdomens orättvisa blygsel och överfors av en glödande rodnad. Beundransvärda och förfärliga prövning, från vilken de svaga utgå förkrossade, de starka luttrade. Denna smältdegel, dit ödet kastar en man varje gång den vill skapa en skurk eller en halvgud!

Det utföres många hjältedåd under dessa obemärkta strider. Det finns ihärdiga och okända hjältar, som i mörkret försvara varje tumsbredd mark mot tvångets och brottets ödesdigra angrepp. Ädla och hemlighetsfulla segrar, vilka ingen ser, som ej belönas med äran och ej hälsas av fanfarer. Livet, olyckan, ensamheten, övergivenheten och fattigdomen äro slagfält, som även ägna sina hjältar, okända hjältar, som stundom äro större än de mest berömda.

Beslutsamma och egendomliga naturer äro funtade sålunda. Eländet, nästan alltid en styvmor, blir någon gång en mor, nöden skapar själsstorhet och styrka, fattigdomen är stolhetens amma, olyckan är en god mjölk för de ädla.

Det fanns en tid i Marius' liv, då han själv sopade sin förstuga, då han köpte ost för en sous hos frukthandlerskan, då han inväntade skymningens dunkel för att gå till bagaren efter ett bröd, vilket han gömde i sin vindskupa så väl, att man skulle trott, att han stulit det. Ibland såg man en ung man smyga sig in i slaktarens bod på hörnet mitt ibland en hop grovt skämtande kockar och krogvärdar, som knuffade till honom. Han bar böcker under armen, och han såg både förlägen och ond ut. När han kom in, lyfte han på hatten, bugade sig artigt både för slaktarfrun och även för drängen, bad att få en fårkottlet, som han betalade med sex eller sju sous, svepte in den i papper, stoppade därefter in den mellan böckerna, som han höll under armen, och gick sin väg. Det var Marius. På denna enda kotlett, som han själv lagade till, levde han tre dagar.

Den första dagen åt han upp köttet, den an-

dra fettet och på den tredje dagen gnagade han på benet.

Moster Gillenormand sände honom flera gånger de sextio guldmynten. Marius skickade dem ständigt tillbaka, förklarande att han ingenting behövde.

Han bar ännu sorg efter sin fader, när den nyss skildrade revolutionen försiggick inom honom. Sedan dess hade han ej lämnat de svarta kläderna. Men de lämnade i stället honom. En dag fann han sig vara utan rock. Benkläderna voro ännu passabla. Vad skulle han taga sig till? Courfeyrac, vilken han hade bevisat flera tjänster förut, gav honom en gammal rock. Marius lät en gammal portvakt, som tillika var skräddare, vända rocken åt honom för trettio sous, så att den kom att se ut som ny. Denna rock var emellertid grön, vilket gjorde, att Marius endast ville gå ut om aftnarna. Den såg då svart ut. Då han alltid var sorgsen, klädde han sig mörk som natten.

Men trots allt detta blev han advokat. Han ansågs bo hos Courfeyrac, vars rum var snyggt, och där ett antal juridiska luntor tillsammans

med några trasiga romaner utgjorde det traditionella biblioteket. Han lät adressera sina brev till Courfeyrac.

När Marius blev advokat, underrättade han sin morfar därom i ett kyligt brev, som dock var fullt av vördnad och respekt. Herr Gillenormand tog brevet och läste det med darrande hand, därefter kastade han det sönderrivet i papperskorgen. Två eller tre dagar senare hörde fröken Gillenormand sin far tala högt, fast han var ensam i rummet. Han plägade ofta göra så, när han var upprörd. Hon lyssnade; gubben sade: ” Om du ej vore en dumbom, skulle du begripa, att man omöjligt på en gång kan vara både baron och advokat.

II.

MARIUS FATTIG.

Det är med fattigdomen som med allt annat. Den blir slutligen uthärdlig. Den tager en viss gestalt och man vänjer sig vid den. Man vegeterar, man så att säga utvecklar sig minimalt, men nog för att leva. Så här ungefär var Marius Pontmercys liv ordnat.

Han hade kommit ur det värsta trångmålet; vägen låg lite mera öppen framför honom. Tack vare träget arbete, mod, uthållighet och god vilja förtjänade han nu ungefär sju hundra francs om året. Han hade lärt sig tyska och engelska. Tack vare Courfeyrac, som satt honom i förbindelse med sin vän bokhandlaren, hade Marius fått en blygsam anställning hos denne. Han skrev prospekt, översatte tidningar, inledde nya upplagor, skrev korta biografier och annat. Inkomsten var sju hundra francs. Det levde han på. Men huru? Det var det vi skola berätta.

Marius bodde i det Gorbeauska rucklet. Han hyrde för trettio francs om året ett kyffe, vilket saknade spis, och som ej innehöll flera möbler än som voro absolut nödvändiga. Dessa möbler tillhörde honom. Han gav den gamla värdinnan tre francs i månaden för att hon skulle städa hans kyffe, och om morgnarna komma in med lite varmt vatten åt honom, och dessutom ett ägg och ett bröd för en sous.

På detta ägg och detta bröd frukosterade han. Denna frukost kostade honom omväxlande två eller fyra sous, allt eftersom äggen voro billiga eller dyra. Klockan sex på aftonen gick han till Saint-Jacques-gatan för att äta middag hos Rousseau, mitt emot Basse, konsthandlaren som bodde på hörnet vid Mathuriusgatan. Han åt ingen soppa. Han tog en kötträtt för sex sous, en halv portion grönsaker för tre sous, och en dessert för tre sous. För tre sous fick han äta bröd efter behag. I stället för vin drack han vatten. Då han betalade brukade han skänka uppassaren en sous, och fru Rousseau gav honom då ett småleende. För sexton sous fick han således ett småleende och en middag.

Restaurang Rousseau, där det ej dracks många flaskor vin, men så mycket mer vatten, var snarare ett rogivande ställe än en verklig restaurang. Stället existerar ej mera. Värden hade ett lustigt öknamn. Man kallade honom "Vatten-Rousseau".

Alltså, frukost fyra sous, middag sexton sous; hans mat kostade honom således tjugo sous om dagen, vilket per år utgjorde trehundrasextiofem francs. Lägg därtil trettio francs för hyran och trettiosex francs åt gumman jämte andra smärre utgifter, så bodde, levde och uppassades Marius för fyrahundrafemtio francs om året. Hans kläder kostade honom hundra francs, hans linne femtio francs och hans tvätt femtio; det hela översteg sålunda ej sexhundrafemtio francs. Det återstod alltså ännu femtio francs. Han var rik. Han lånade till och med vid olika tillfällen ut några francs åt en god vän; Courfeyrac hade en gång fått låna sextiofem frans av honom. Vad eldning beträffar kom han billigt undan, ty han hade ju ingen eldstad.

Marius ägde alltså två fullständiga omgångar med kläder, den ena gammal, för vardagsbruk, den andra för högtidligare tillfällen. Bägge voro

svarta. Ha hade endast tre skjortor. Den ena på sig, den andra i sin byrå, den tredje hos tvätterskan. Han köpte nya, allteftersom de sletos ut. De voro vanligtvis söndriga, och därför knäppte han tillhopa sin rock ända till hakan.

Innan Marius hade lyckats nå denna blomstrande ställning hade han måst genomkämpa svåra år av hårt arbete. Marius hade ej vacklat en enda dag. Han hade uthärdat alla försakelser och umbäranden; han hade gjort allt — utom skulder. Han gav sig själv det berömmet, att han aldrig varit skyldig någon människa en enda sous. För honom var skuld början till slaveri. Han sade sig, att en fordringsägare är värre än en husbonde. Husbonden äger endast ens person, men fordringsägaren lägger beslag på hela ens värdighet och trampar på den efter behag. Han hungrade hellre än han lånade. Han hade haft många fastedagar. Han kände till att ytterligheterna ofta beröra varandra, och om man inte är på sin vakt, kan det lätt hända, att nöden driver en till att förnedra sig själv; därför var han dubbelt vaksam. Ett företag eller ett steg, som annars skulle förefallit honom aktningsvärt, syntes

honom nu lågt och han reagerade däremot. Han vågade ej riskera något, emedan han var rädd att misslyckas. Han hade i sitt ansikte en sorts sträng rodnad. Han var så skygg, att han nästan verkade tvär.

Under alla dessa prövningar kände han sig uppmuntrad och understödd av någon oförklarlig kraft inom sig. Själen hjälper kroppen och upprätthåller den ibland. Det är den enda fågel, som ger ett stöd åt sin bur.

Vid sidan av faderns namn fanns även ett annat namn inristat i Marius' hjärta: namnet Thénardier. Entusiastiskt och allvarligt lagd, som Marius var, omgav han honom med en slags gloria: han var ju i den tron, att det var denne man, han hade att tacka för faderns liv, denne oförskräckte soldat, som räddat överstens liv mitt ibland Waterloos kulor. Han skilde aldrig denne mans minne från faderns minne, och han inneslöt alltid dem båda i sin vördnadsfulla tillbedjan. Det var en sorts tvåfaldig religion, där första rummet ägnades åt översten och det andra åt Thénardier. Vad som fördubblade denna känsla av tacksamhet var tanken på de olyckor, han visste Thénardier hade

träffats av. I Montfermeil hade Marius fått reda på den olycklige krogvärdens bankrutt. Sedermera hade han på det ytterligaste ansträngt sig för att spåra upp honom i denna eländets mörka avgrund, som Thénardier försvunnit i. Marius hade genomsökt hela trakten. Han hade varit i Chelles, Gornay, Nogent och Lagny. Under tre år hade han bortslösat de få penningar, han hade lyckats spara. Ingen människa hade kunnat giva honom upplysningar om Thénardier; man trodde, att han rest utrikes. Även hans fordringsägare hade sökt honom med lika stor iver, om också ej besjälade av samma tillgivenhet för honom som Marius, men ej heller de hade lyckats finna honom. Marius anklagade sig nästan för att han ej lyckades bättre i sina efterforskningar. Det var den enda skuld, översten lämnat efter åt honom, och han satte en ära i att betala den. Hur som helst!, tänkte han, när min far låg döende på slagfältet kunde Thénardier finna honom, och mitt ibland rök och kulregn bära honom därifrån, och han var ändå inte skyldig honom någonting. Skulle då inte jag,

som är skyldig honom så mycket, kunna finna honom i det mörker, där han dväljes, och i min tur återföra honom från döden till livet. Jag skall finna honom.

För att återfinna Thénardier skulle Marius velat bortskänka sin ena arm, och för att draga honom upp ur eländet skulle han offrat sitt blod. Att återse Thénardier, att göra honom en tjänst, att säga till honom:

— Ni känner inte mig, men jag känner Er, här är jag, förfoga över mig. Detta var Marius stoltaste dröm.

III.

MARIUS GÖR FRAMSTEG.

Vid denna tidpunkt var Marius tjugo år. Tre år hade förflutit sedan han lämnade sin morfar. De stodo fortfarande i samma förhållande gentemot varandra, utan att varken försöka närma sig varandra eller återses. Vad skulle det också tjäna till? För att åter stöta sig på varandra? Vem skulle väl ha segrat? Marius var kopparvasen, herr Gillenormand var järnkrukan.

Marius hade, låtom oss säga, misstagit sig på sin morfars hjärta. Han hade fått för sig, att herr Gillenormand aldrig älskat honom, och att denne tväre och något bryske gubbe, som svor, skrek och domderade och ibland till och med hotade honom med käppen, endast kunde hysa den ytliga och så att säga stränga tillgivenhet, som är utmärkande för komediens Geronter. Marius hade fel däri. Det finnes fäder, som icke älska sina barn, men det existerar inga morföräldrar, som icke avgudar sina barnbarn. I grund

och botten dyrkade herr Gillenormand Marius. Han dyrkade honom på sitt sätt, samtidigt som han grälade på honom, men när barnet lämnat honom, kände han ett stort tomrum i sitt hjärta. Han förbjöd alla att tala till honom, men sörjde egentligen över, att han blev så väl åtlydd. Den första tiden hoppades han, att denne buonapartist, denne jakobin, denne terorist, denne septemberdagarnas anhängare skulle återvända. Men veckorna gingo, månaderna gingo, åren gingo och till herr Gillenormands stora sorg återkom ej bloddrickaren. — Jag kunde ej annat göra än jaga bort honom, sade morfadern, och han frågade sig själv: Skulle jag göra samma sak, om samma förhållande skulle inträffa än en gång? — Hans högmod svarade genast ja, men hans gamla huvud, som han betänksamt skakade, svarade sorgset nej. Han var dyster hela timmar. Han saknade Marius. De gamla äro i behov av tillgivenhet lika väl som av sol, det vill säga av värme. Trots sin starka natur hade Marius' frånvaro ändå på något sätt förändrat honom. Han ville under inga omständigheter taga något första steg mot honom, denne "lille skälm", som

han kallade honom. Han levde mer och mer isolerat Marius. Han var ännu liksom förr i tiden glad och häftig, men hans glädje visade en viss krampaktig stränghet, som om den utgjordes av smärta och vrede, och hans våldsamma utbrott slutade alltid med ett slags dyster utmattning. Han sade stundom: Om han ändå ville komma tillbaka, vilken präktig örfil han skulle få!

Vad moster beträffar tänkte hon egentligen alldeles för litet för att kunna hysa varmare känslor. Marius var för henne numera endast ett svagt och dunkelt minne, och hon sysselsatte sig vida mindre med honom än med sin katt eller sin papegoja, vilket man förmodar hon hade.

Det som egentligen ökade gamle Gillenormands hemliga lidande var, att han slöt allt inom sig själv, utan att delgiva sig åt någon. Hans sorg liknade dessa nyuppfunna ugnar, som förbränna sin egen rök. Ibland hände det att frågvisa människor utfrågade honom om Marius sålunda: Vad gör Er dotterson? eller hur går det för honom? — Den gamle borgaren svarade, suckande, om han var nedslagen, eller givande sin manschett

en liten knäpp, om han ville verka glad och upprymd:

— "Herr baron Pontmercy processar i någon krok".

Under det den gamle beklagade sig, gladde sig Marius över sitt handlingssätt. All bitterhet hade genom olyckan försvunnit från hans hjärta. Han tänkte visserligen på herr Gillenormand med mildhet, men han ville på inga villkor taga emot något av den man, som handlat elakt mot hans far. Detta var det blandade uttrycket för hans första harm. Eljest var han lycklig över att ha lidit och att fortfarande lida. Det var för sin far. Han var nöjd med och fann behag i livets hårdhet. Han sade sig själv med en viss glädje — att det väl var det minsta, att det var en botgörelse, att han annars skulle ha blivit straffad på ett annat sätt senare för sin stora likgiltighet gentemot sin far, och för en sådan far; att det aldrig kunde vara rätt, att hans far fått genomkämpa så mycket lidande och han själv intet— — vad var för resten hans arbete och hans armod i jämförelse med överstens hjältemodiga liv, samt att enda sättet för honom att komma

närmare fadern och att söka efterlikna honom var att modigt strida emot nöden, liksom han modigt stritt emot fienden, och att det utan tvivel varit detta, som översten menat, när han uttalade orden: "Han skulle bliva värdig", ord, som Marius fortfor att bära, icke på sitt bröst, ty överstens skrivelse var försvunnen, men i sitt hjärta.

Dessutom var han bara barnet den dagen då hans morfar körde bort honom; nu var han en man. Han kände det. Olyckan hade varit nyttig för honom. Fattigdomen i ungdomsåren har, om det vill sig väl, det goda med sig, att hela viljekraften koncentreras på ett framåtsträvande, och att själens mål ställes högt. Fattigdomen blottar det materiella livet, och den förskräckande verkligheten; det är detta som är orsaken till den obestämda strävan efter idealet. Den rike unge mannen har hundratals glänsande men förråande förströelser, kappridningar, jakt, hundar, tobak, spel, goda måltider och mera sådant, allt tillfredsställande själens lägre begär, på bekostnad av de högre och känsligare. Den fattige unge mannen arbetar och bemödar sig om att förtjäna sitt uppehälle; han äter; när han ätit försjunker

han i drömmar. Han bevistar de frispektakel, som Gud giver; han betraktar himlen, stjärnorna, blommorna, barnen, mänskligheten, vari han lider, skapelsen, varav han njuter. Han betraktar mänskligheten, tills han ser själen, och skapelsen så länge, att han ser Gud. Han drömmer, och han känner sig stor; han drömmer åter, och han känner sig vek. Från den egoistiske mannen, som lider, övergår han till mannen, som deltager. En storartad känsla vaknar inom honom, glömskan av sig själv, och medlidandet med andra. När han tänker på alla de otaliga njutningar, som naturen erbjuder och skänker bort åt öppna själar, och förvägra de slutna, kommer han, förståndets millionär, att beklaga penningmillionären. Varje tillstymmelse till hat försvinner från hans hjärta allteftersom ljuset intränger i hans själ. För övrigt, är han väl olycklig? Nej. En ung mans fattigdom är aldrig olycklig. Den förste bäste yngling, hur fattig han än må vara, skall alltid med sin hälsa, sin styrka, sin spänstiga gång, sina strålande ögon, sitt varma blod, sitt svarta hår, sin friska hy, och sina vita tänder, uppväcka armod hos en gammal kejsare. Och medan han

varje morgon återtager sitt arbete för brödfödan blir hans rygg allt rakare och hans hjärna allt rikare på idéer. Efter slutat arbete försjunker han åter i drömmar, i betraktelser, i fröjder; han vandrar med fötterna bland vidrigheter, bland taggiga stenar, och många gånger i den värsta smutsen, men huvudet höll han alltid högt med blicken mot ljuset. Han var liten, mild och fredlig, välvillig, foglig och passiv, och alltid nöjd med litet; och han välsignade Gud, som givit honom dessa två rikedomar, som fattas så många av de på pengar rika; arbetet, som gör fri, och tanken, som gör värdig.

Det var detta, som försiggått inom Marius. Han hade till och med hängivit sig för mycket åt funderingar. Den dagen, han kommit därhän, att han kunde förtjäna nog för sitt uppehälle, hade han stannat vid det, emedan han tyckte, att det gjorde honom gott att vara fattig, och han förkortade sitt arbete för att så mycket mer kunna hängiva sig åt sina tankar. På detta sätt tillbragte han ibland hela dagar med att drömma, försjunken som en visionär i exstasens stumma vällust och ett inre ljus. Han hade inrättat sitt

liv för följande uppgifter: att sysselsätta sig så litet som möjligt med materiella arbeten för att så mycket mer kunna få ägna sig åt tankearbete, med andra ord, att ägna så få timmar som möjligt åt det oändliga. Han levde i den tron, att ingenting fattades honom, och märkte ej, att detta försjunkande i betraktelser ofta slutar med att bliva ett slags lättja, att han nöjt sig med att vinna blott det allra nödvändigaste, och att han vilade sig för tidigt.

Det var otvivelaktigt, att detta tillstånd endast var övergående för denna energiska och högsinnade natur, och att Marius vid första sammanstötning av livets olika svåra sidor åter skulle vakna upp.

Emellertid processade han inte alls, fastän han var advokat, och vad morfadern än tänkte om honom. Drömmarna hade fört honom bort från juridiken. Att umgås med jurister, bevista sammanträden, och skaffa sig mål, fann han tråkigt. Varför då göra det? Han fann ingen orsak att förändra sina inkomster. Bokhandeln inbringade honom en tillräcklig inkomst, genom arbetet där,

ett arbete som var föga mödosamt, och, som sagt räckte till hans uppehälle.

En av de bokhandlare, för vilken han arbetade, jag tror hans namn var Magimel, hade erbjudit honom fast plats hos sig mot en lön av femtonhundra francs om året och fritt rum. Rum och femtonhundra francs! Utan tvivel mycket lockande. Men att avstå från friheten, att vara löntagare, att vara en slags bodknodd i litteratur. Enligt Marius' åsikt skulle hans ställning, om han antog detta förslag, bliva både bättre och sämre på samma gång. Han skulle vinna i komfort, men förlora i värdighet. Det skulle vara en tilltalande olycka, förvandlad till ett fult och löjligt tvång, ungefär som om en blind hade blivit enögd. Han avböjde.

Marius levde isolerat. På grund av dels sin smak för ensamheten, dels en smula skygghet, hade han bestämt avböjt att sälla sig till den sammanslutning, som Enjolras ledde. Man hade förblivit goda vänner, färdiga att hjälpa varandra på alla sätt och vis, men ingenting därutöver. Marius hade två vänner, en ung, Courfeyrac och en gammal, herr Mabeuf. Han föredrog den äld-

re. Först var det tack vare honom, som hans inre hade förändrats, och vidare hade denne känt och älskat hans fader. "Han har opererat min karaktär", brukade han säga.

Säkert var, att denne kyrkovärds inflytande varit avgörande.

Dock hade herr Mabeuf i denna sak icke spelat annan roll än att vara försynens lugna och orubbliga verktyg. Han hade av en slump och alldeles omedvetet upplyst Marius liksom ett ljus som någon bär; han hade varit ljuset och icke denne någon.

I fråga om den politiska revolution, som försiggått inom Marius, så var Mabeuf alldeles ur stånd att vare sig förstå den eller att önska dirigera den.

Som vi senare komma att återfinna herr Mabeuf, äro några ord om honom icke överflödiga.

IV.

HERR MABEUF.

Den dagen, när herr Mabeuf sade till Marius: "Visst gillar jag politiska åsikter", uttryckte han verkligen sin innersta mening. Alla politiska åsikter voro honom likgiltiga, och han gillade dem alla utan urskillnad, om de endast lämnade honom i fred, liksom grekerna kallade furierna de vackra, de goda, de sköna, eumenidern a. Herr Mabeufs politiska åsikter bestodo i att passionerat älska växter och böcker, framförallt böcker. Han hade också, som alla andra i hela världen sin slutändelse på ist, utan vilken man på den tiden ej ville leva; men han var varken royalist, buonapartist, chartist, orléanist eller anarkist; han var bouquinist.

Han förstod ej, att människor kunde hata varandra för sådana dumheters skuld som demokratien, lagligheten, monarkien, republiken m. m., när det fanns alla slags mossor, örter och buskväxter, som de kunde betrakta, och högar av

folianter och till och med duodeser, som de kunde bläddra i. Han aktade sig noga för att vara sysslolös; att ha böcker hindrar en inte ifrån att läsa, att vara botanist hindrar en inte ifrån att vara trädgårdsmästare. På den tiden, han umgicks med Pontmercy, hade det funnits det sambandet mellan översten och honom, att översten gjorde för blommorna det som han själv gjorde för frukterna. Herr Mabeuf hade lyckats framställa ett nytt slag av päron, lika saftiga som Saint-Germain-päronen. Det är också genom hans medverkan, som oktobermirabellen, ännu i dag omtyckt, och ej mindre välsmakande än sommarmirabellen, uppstått. Han besökte mässan snarare av mildhet än av andakt, och emedan han tyckte om att se människoansikten omkring sig, men hatade deras sorl, och han fann, att kyrkan var det enda ställe, där han fann människor församlade under tystnad. Som han ansåg, att man borde vara någonting i staten, hade han valt att bliva kyrkovärd. För resten hade han aldrig lyckats älska en kvinna så mycket som en tulpanlök, och aldrig någon man så mycket som en elzévir. Han hade för länge sedan passerat sextiotalet,

när någon en dag frågade honom: — "Varför har Ni aldrig gift Er?" "Jag har glömt att göra det", svarade han. Om det någon gång hände, att han utbrast: — "Om jag vore rik", så var det ej när han fixerade en vecker flicka, såsom hr Gillenormand brukade, utan när han betraktade en vacker bok. Han levde ensam med en gammal hushållerska. Han hade gikt i händerna och när han sov, krökte sig hans gamla, av reumatismen knöliga fingrar över lakanets veck. Han hade skrivit och utgivit en "Trakten Cauteretz' flora" med kolorerade planscher, ett ganska uppskattat arbete, som han själv sålde. Två eller tre gånger om dagen ringde det i hans bostad på Mézières-gatan för den skull. Han fick nog in två tusen francs om året, och det var nästan hela hans inkomst. Ehuru fattig hade han tack vare tålamod, umbäranden och tid, kunnat skaffa sig ett ganska dyrbart bibliotek. Han gick aldrig ut utan att ha en bok under armen, och när han kom hem, hade han ofta två. De enda prydnaderna i de fyra rum i bottenvåningen, som tillsammans med en trädgård utgjorde hans domän, var pressade växter och gravyrer av gamla mä-

stare. Åsynen av en sabel eller en bössa kom hans blod att stelna i ådrorna. Under hela sitt liv hade han aldrig kommit i närheten av en kanon, icke ens vid Invalidhotellet. Hans mage var passabel. Han hade en bror, som var kyrkoherde med grått hår och tandlös mun och svagt förstånd, och darrningar i hela kroppen; denne broder talade picardiska, hade ett barnsligt skratt, var alltid rädd och såg ut som ett gammalt får. Bortsett från detta hade han inga andra vänner bland de levande än en gammal bokhandlare på Porte Saint-Jacques-gatan vid namn Royol. Denne drömde om att naturalisera indigo i Frankrike.

Hans tjänarinna var, även hon, ett slags oskuld. Den gamla fattiga kvinnan var jungfru. Sultan, hennes katt, som skulle kunnat jama Allegris miserese i Sixtinska kapellet, fyllde helt hennes hjärta, och lade beslag på alla de ömma känslor, hon ägde. Hon hade aldrig vågat lyfta blickarna så högt som till en man. Hon hade stannat vid sin katt. Liksom denne hade hon mustascher. Hennes alltid vita mössor utgjorde hennes stolthet. Ledigheten om söndagen efter

mässan använde hon till att räkna linne i sin kista och att på sängen breda ut de klänningar hon köpte, men aldrig använde. Hon kunde läsa. Herr Mabeuf kallade henne mor Plutarchus.

Herr Mabeuf hade fattat behag till Marius, emedan denne, som var ung och böjlig, lyste upp hans ålderdom utan att irritera honom. Ungdomens mildhet har samma verkan på ålderdomen som sol under vindstilla. När Marius var trött på den krigiska äran, kanonernas dån, marscher och reträtter och alla de underbara drabbningar, där hans fader utdelat och mottagit sabelhugg, då besökte han herr Mabeuf, och herr Mabeuf talade med honom om hjältarna ur botanistens synpunkt.

Omkring 1830 hade hans broder kyrkoherden dött, och herr Mabeufs horisont förmörkades, som om natten gjort sitt inbrott. En konkurs — hans advokats — hade berövat honom tio tusen francs, eller allt, vad han ägde själv och efter brodern. Juli-revolutionen medförde en kris inom bokhandeln. Under svåra tider är den första sak, man avstår från att köpa, en flora. Försäljningen av "Trakten Cauteretz' flora" hejdades genast. Det

gick veckor utan att någon köpare visade sig. Stundom ryckte herr Mabeuf till vid en ringning.

Herrn, sade sorgset mor Plutarchus, det är vattenbäraren.

Följden blev att herr Mabeuf lämnade Mézières-gatan, lämnade sin befattning som kyrkovärd, avstod från Saint-Sulpice, sålde en del, ej av sina böcker, men av sina gravyrer — av dem han var minst fäst vid — samt flyttade in i ett litet hus vid boulevard Montparnasse, där han förresten stannade blott ett kvartal, och detta av två skäl. För det första vågade han icke giva ut mer än två hundra francs i hyra, och för det andra hörde han, emedan han hade mästerskytten Faton till granne, hela dagen pistolskott, vilket var outhärdligt.

Han tog med sig sin Flora, sina kopparstick, sina växter, sina portföljer och sina böcker samt slog upp sina bopålar intill Salpétrière, i ett slags koja i byn Austerlitz, där han för femtio ecu'er om året erhöll tre rum och en av en häck inhägnad trädgård. Han begagnade flyttningen till att sälja nästan alla sina möbler. Den dag, han flyttade in, var han mycket glad och slog

själv i alla spikar som behövdes för att hänga upp gravyrerna och växterna; resten av dagen använde han till att gräva i sin trädgård och när han på kvällen såg att mor Plutarchus var en smula dyster, klappade han henne på axeln och sade småleende: Vi komma nog att få indigo.

Det var endast få besökande, bokhandlaren från Porte Saint-Jacques och Marius, som fingo tillträde till hans koja i Austerlitz, ett bullersamt namn, som han dessutom fann föga behag i.

För övrigt äro, som vi just påpekat, de intelligenser, vilka ägna sig åt visheten eller galenskapen eller åt båda på en gång — det händer ofta — föga mottagliga för livets realiteter. De bekymra sig föga om sitt eget öde. De koncentrera sig på vissa ting så, att de för de övriga blott ha en passivitet, som närmar sig filosofi. Man kommer på det sluttande planet, man stiger ned för rangens stege, man krymper samman och utan att man lägger märke till det. Visserligen kommer ett uppvaknande, men för sent. Under mellantiden synes man vara neutral i detta spel, där insatsen är vår lycka eller olycka. Man är själv insatsen och ser på spelet som en utomstå-

ende. Det var därför, som herr Mabeuf, trots den förmörkelse, som ägt rum omkring hans person, och trots att hans förhoppningar utslocknade den ena efter den andra, dock förblev fullkomligt, om också något barnsligt, lycklig. Hans vanor hade något av en pendyls regelbundna gång. När hans urverk en gång dragits upp av en illusion, fortsatte det att gå mycket länge, till och med sedan illusionen försvunnit. Ett ur stannar ej just i det ögonblick, som man tappar urnyckeln.

Herr Mabeufs nöjen voro oskyldiga. Dessa nöjen voro även föga dyrbara och oväntade. Det minsta kunde giva anledning till dem. En dag läste mor Plutarchus en roman i ett hörn av rummet. Hon läste högt, emedan hon då förstod bättre. Att läsa högt är att bekräfta för sig själv, vad man läser. Det finnes personer, som läsa mycket högt, och då se ut, som ville de avgiva sitt hedersord på vad de läsa.

Mor Plutarchus läste med dylik energi i den roman, hon höll i handen. Herr Mabeuf hörde utan att lyssna.

Under läsningen kom hon till denna mening: Det gällde en dragon och hans sköna.

"Den sköna var förnärmad och dragonen"...

Hon avbröt läsningen för att torka av sina glasögon.

Buddha och draken, återtog herr Mabeuf halvhögt. (Dragon betyder även drake på franska.) Ja, det är sannt, det fanns en drake, som liggande i sin håla, sprutade ut eld genom sitt gap och antände himlen. Många stjärnor voro redan uppbrända av vidundret, som dessutom hade tigerklor. Buddha gick in i dess håla och lyckades omvända det till den rätta tron. Det är en bra bok, Ni läser, mor Plutarchus. Det finns ingen vackrare legend.

Och herr Mabeuf försjönk i behagliga drömmar.

V.

FATTIGDOMEN I ELÄNDETS NÄRHET.

Marius tyckte om denne gamle redlige man, som helt långsamt såg armodet närma sig, och som endast så småningom började förvåna sig över det, dock utan att ännu gräma sig. Marius träffade Courfeyrac, men sökte upp herr Mabeuf. Dock högst sällan, kanske en eller två gånger i månaden.

Marius fann nöje i att ensam företaga långa promenader i de yttre boulevarderna, eller på Marsfältet, eller i Luxembourg-trädgårdens ensligaste alléer. Han kunde tilbringa halva dagen med att betrakta någon liten kökträdgård, salatsängarna, hönsen, som klevo omkring och hästen, som drev paternosterverket. De förbipasserande betraktade honom med förvåning och misstänksamma miner. Och så var det blott en stackars yngling, som drömde utan mål.

Det var på en av dessa promenader som han upptäckt det Gorbeauska huset, och dess ensli-

ga läge och billiga hyror hade lockat honom att flytta dit. Man kände honom endast under namn av herr Marius.

Några av generalerna bland hans fars kamrater hade bjudit honom till sig, sedan de känt igen honom. Han hade ej avböjt. Han fick där tillfälle att tala om sin fader. Han umgicks sålunda med greve Pajol, general Bellavesne och general Fririon på Invalidhotellet. Man gjorde musik och dansade. Dessa aftnar tog Marius och klädde sig i sin nya frack. Han gick likväl aldrig dit, om marken icke var hårt frusen, ty någon vagn hade han ej råd att hyra, och han ville ej visa sig i annat än spegelblanka stövlar.

Han sade ibland, dock utan bitterhet:

— Människorna äro sådana, att de tillåta att man i en salong kan få vara smutsig överallt utom på stövlarna. Där begär man endast, att en sak skall vara klanderfri. — Samvetet? — Nej, stövlarna.

Alla passioner, utom hjärtats, försvinna i drömmarna. Marius politiska feber hade även bortdunstat i dem. 1830 års revolution hade tillfredsställt och lugnat honom. Han hade förbli-

vit densamme, så när som på den otyglade vreden. Han hyste ännu samma åsikter, men de voro mildare. Egentligen hade han inte mer några meningar; han hade sympatier. Vilket parti tillhörde han? Mänsklighetens. I mänskligheten valde han Frankrike, i nationen valde han folket, bland folket valde han kvinnan. Det var omkring kvinnan, hela hans medlidande rörde sig. Han föredrog nu en idé framför ett faktum, en skald framför en hjälte, och han beundrade ännu mera en bok såsom Jobs än en tilldragelse som Marengo. Men ändå, när han efter en dags iakttagelser återvände hem om aftonen, promenerande genom boulevarderna och genom trädens grenverk, såg den oändliga rymden, ljusen utan namn, avgrunden, mörkret, det okända, då tycktes honom allt mänskligt ringa.

Han trodde sig — kanske hade han rätt — ha funnit livets och den mänskliga filosofiens sanning, och han hade slutat med att ej betrakta annat än himlen, den enda sak sanningen kan finna i botten på brunnarna.

Det hindrade honom icke att mångdubbla sina planer, kombinationer och tidsdrömmar. När han

var i detta drömmande tillstånd, skulle ett öga, som kunnat skåda in i Marius själ, bländats av dess renhet. Om våra kroppsliga ögon hade förmågan att skåda in i andras samveten, skulle vi helt säkert döma människan mera efter hennes tankar. Tanken, men icke drömmen, inrymmer vilja. Drömmen är helt och hållet spontan, och visar, till och med när den framställer det gigantiska och det ideala, vår själs ansikte. Det finns intet, som mera omedelbart kommer från vår själs innersta, än de omedvetna och måttlösa strävandena mot framtidens glans. Dessa strävanden visa bättre än de förnuftigt ordnade tankarna människans verkliga karaktär.

Det är drömmarna, som ge den bästa bilden av oss. En var drömmer om det okända och det omöjliga enligt sin egen natur.

Vid mitten av detta år, 1831, berättade den gamla, som passade upp Marius, att man skulle vräka hans grannar.

— Varför det? frågade han.

— Emedan de ej betala sin hyra, de äro skyldiga för två kvartal.

— Hur mycket blir det?

— Tjugo francs, sade den gamla.

Marius hade gömt trettio francs i sin låda.

— Här är tjugofem francs, sade han till den gamla. Betala för de stackars varelserna, giv dem fem francs men säg ej, att det kommer från mig.

VI.

ERSÄTTNINGEN.

Slumpen gjorde, att det regemente, löjtnant Théodule tillhörde, förlades till Paris. Detta gav faster Gillenormand en ny idé. Hon hade förut tänkt sig, att Marius skulle övervakas av Théodule, hon beslöt emellertid att låta Théodule efterträda Marius i egenskap av spion.

I alla händelser, och i fall morfadern skulle känna ett oklart behov av att se ett ungt ansikte i huset — dessa morgonrodnadens strålar äro ofta välgörande för ålderdomen — måste man finna någon ny Marius. — Må vara, tänkte hon, det är endast ett vanligt tryckfel, som man ofta ser i böckerna, S t å r Marius, l ä s Théodule.

En brorson är ju nästan lika nära släkt som en dotterson, i brist på en advokat tager man en lansiärlöjtnant.

En morgon, under det att herr Gillenormand höll på med att läsa "Quotidienne", kom hans

dotter in och med sin mildaste röst — ty det gällde ju hennes favorit — sade hon till honom:

— Min far, Théodule kommer hit i dag på morgonen för att göra visit.

— Vem är Théodule?

— Er nevö.

— Jaså, sade morfadern.

Sedan återtog han läsningen, tänkte icke mer på sin nevö, som icke var någon annan än en viss Théodule, och blev snart vid dåligt lynne, något som ofta hände, när han satt och läste. Tidningen, han höll sig med, vilken naturligtvis var rojalistisk, kungjorde till dagen därpå, utan att taga parti, en av de händelser, som i det dåvarande Paris inträffade dagligen: Att några av juristerna och medicinarna skulle samlas klockan tolv på Panthéon-platsen för att överlägga. Det gällde en brännande fråga: Nationalgardets artilleri och en konflikt mellan krigsministern och medborgargardet med avseende på de å Louvrens borggård uppställda kanonerna. Studenterna skulle "överlägga" om det. Det behövdes icke mer för att reta herr Gillenormand.

Han tänkte på Marius, som var student, och

troligen, liksom de andra, skulle "överlägga" på Panthéon-platsen.

Under det han fördjupade sig i dessa funderingar, inträdde löjtnant Théodule civilklädd, vilket var väl uträknat, diskret infördes han av fröken Gillenormand. Löjtnanten tänkte som så: — Den gamle druiden har icke placerat allt i form av livränta. Det kan vara mödan värt att en och annan gång styra ut sig som civil.

Fröken Gillenormand sade högt till sin fader:

— Théodule, er nevö.

Och lågt till löjtnanten:

— Samtyck till allt.

Och därefter gick hon ut.

Löjtnanten, föga van vid så högtidliga möten, stammade med en viss förlägenhet:

— God dag, morbror, och gjorde en hälsning, och helt ofrivilligt tänkte han samtidigt göra de militära ställningsstegen men hejdade sig, och förvandlade det i en helt borgerlig bugning.

— Jaså, det är ni, gott, sätt er, sade den gamle.

Sedan glömde han fullständigt löjtnanten.

Théodule satte sig och herr Gillenormand reste sig. Herr Gillenormand började promenera

fram och tillbaka på golvet, högljutt pratande med händerna i fickorna och med sina inflammerade fingrar vridande på de båda klockorna, han hade i sina två västfickor.

— Sådana slynglar! Och de sammankalla varandra på Panthéon-platsen. Tusan också! Barnungar, som nyligen ammades. Om man klämde näsan på dem, skulle det komma mjölk ur den. Och de skola överlägga i morgon klockan tolv. Vart bär det hän? Det är givet, att det bär till avgrunden. Så långt ha vi kommit, tack vare den spanska politiken. Medborgarartilleriet! Att överlägga om medborgarartilleriet. Att ställa sig ute i fria luften och prata om nationalgardets minor. Och vilka skola möta upp där? — Se till exempel vart jakobinismen leder. Jag slår vad om vad man vill, en miljon emot en tallstrunt, att dit komma endast skurkar och gamla straffångar. Republikaner och galärslavar ha en näsa och en näsduk. Carnot sade: "Varthän vill du att jag skall gå, förrädare?" Fouché svarade, "Vart du vill, idiot!" Se där, vad republikaner äro för slags människor.

— Det är sant, sade Théodule.

Herr Gillenormand vände huvudet till hälften, fick syn på Théodule, och fortsatte:

— När man tänker på att den slyngeln varit nog oförskämd att göra sig till carbonaro! Varför har du lämnat mitt hus? För att gå och bli republikan! Usch! Först och främst vill folket icke veta av din republik, ty det är förnuftigt. Folket vet, att det alltid funnits konungar, och att det alltid kommer att finnas dylika, det vet, att folket ej är någonting annat än folket, och det struntar i din republik, hör du, din idiot! Kan man tänka sig en sådan nyck! Att förälska sig i Père Duchène och kasta ömma blickar på guilljotinen, att sjunga romanser och spela guitarr under 1793 års balkong; man önskar, man kunde få spotta på alla de där pojkslynglarna, så dumma äro de. Allesammans! Inte en enda undantagen! Man behöver bara inandas gatans luft för att bli galen. Nittonde århundradet är ett gift. Den förste bäste gatpojke låter sitt skägg växa, tror sig ha blivit en mycket viktig man och lämnar sina gamla föräldrar i sticket. Det är republikanskt, det är romantiskt. Vad är då romantik? Var så vänlig och säg mig, vad det är. Alla möj-

liga galenskaper. För ett år sedan sprungo de och gapade efter Hernani. Jag frågar er! Hernani! Är det ej bara antiteser, vedervärdigheter, som inte en gång äro skrivna på ordentlig franska? Och så ställa de kanoner på Louvrens borggård. Sådana äro denna tidens stråtrövare.

— Ni har rätt, morbror, sade Théodule.

Herr Gillenormand återtog:

— Kanoner på museets gård! Varför? Vad är egentliga meningen? Ni vilja alltså skjuta ned Apollon de Belvédere. Vad ha patronerna med den mediceiska Venus att göra? O, dessa nutidens ynglingar äro banditer. — Jo, det är just en storhet, deras Benjamin Constant! Och de, som ej äro skurkar eller dumbommar. De göra allt för att verka löjliga; de kläda sig illa, äro rädda för kvinnor, och stryka omkring kjolarna med en ängslig min, som lockar gatflickorna att skratta: på min ära skulle man inte vilja kalla dem "kärlekens pauvres honteux". De äro vanskapliga och tävla i dumhet; de upprepa Tiercelius och Potiers vitsar; de kläda sig i rockar som likna säckar, i västar som likna stalldrängars; de ha

skjortor och benkläder av grovt tyg och stövlar av grovt läder.

Man skulle kunna använda deras fula språk till att sula om deras gamla utslitna skor med. Och alla dessa barnungar tillåta sig att ha politiska meningar. Det borde vara förbjudet att ha politiska meningar.

De fabricera system, omskapa samhället, störta monarkien, omkasta lagarna; de placera vinden, där källaren skall vara, de vända upp och ned på hela Europa, de bygga upp världen på nytt, och deras största lycka är att förstulet titta på tvätterskornas ben, när de stiga upp i sina kärror.

— Ack, Marius, din narr!

— Att stå på en öppen plats och hålla tal, att debattera och överlägga och vidtaga åtgärder! O, rättvisans Gud! Detta virrvarr har blivit trådslitet, och är nu enbart löjligt. Jag har upplevat kaos och trampat omkring i smörjan. Skolpojkar överlägga om nationalgardet, något man icke finner ens hos ogibewaserna och cadodacherna! Vildarna, som gå alldeles nakna, cabocherna, vilkas

huvuden likna fjäderbollar och som ha en klubba i handen — äro klokare än dessa skolpojkar. Slynglar som icke äro värda en tolvskilling! Och sådana skola överlägga, besluta och bestämma. Det är världens undergång! Det är slutet på denna usla jordklump! Det fattades en sista rossling, Frankrike utstöter den. Överlägg ni, era narrar! Sådana där saker skola hända, så länge de gå och läsa tidningarna under Odeons arkader.

— Det kostar dem en sous, och därtill deras sunda förnuft, deras hjärta, deras själ och deras snille. De försvinna, och de befatta sig ej med sin familj. Alla tidningar äro ett otyg, till och med "Drapeau Blanc". I grund och botten var Martainville en jakobin. Ack, du rättvisa himmel! Du kan berömma dig av att ha gjort din gamle morfar förtvivlad.

— Det är uppenbart, sade Théodule.

Under det herr Gillenormand hämtade andan passade löjtnanten på att tillägga helt kavat:

— Det borde icke få finnas någon annan tidning än "le Moniteur" och ingen annan bok än arméens rangrulla.

Herr Gilllenormand fortsatte:

— Det är liksom deras Slèyes! En kungamördare, som slutar som senator, men så går det alltid. Man förolämpar varandra med det borgerliga duandet, för att sluta med att kalla sig herr greve. Herr grevens anor börja med septembermorden.

— Filosofen Sieyès! Jag berömmer mig av att aldrig ha tagit mer notis om dessa filosofers läror än om en marknadsgycklares glasögon. Jag såg en dag senatorerna gå över Malaquais-platsen, iklädda sina med bin prydda lila sammetsmantlar och hattar à la Henrik IV. De sågo förskräckliga ut. Man kunde tagit dem för apor vid en tigers hov. Medborgare, jag förklarar för eder alla här, att ert framåtskridande här är en galenskap, att eder mänsklighet är en dröm, eder revolution ett brott, eder republik ett vidunder, edert unga obefläckade Frankrike är som kommet från en bordell, och jag står fast vid det inför eder alla, vilka ni än må vara, publicister, ekonomister, jurister eller ännu större kännare av friheten, jämnlikheten, broderskapet, som skapades av guiljotinens slaktarkniv. Jag står fast vid det för eder alla, mina hedersvänner.

— För böveln! utropade löjtnanten, det kallar jag att tala sanning.

Herr Gillenormand hejdade en gest, han påbörjat, vände sig om, tittade stadigt på lansiären Théodule med halvslutna ögon och sade till honom:

— Ni är en idiot!

SJÄTTE BOKEN.

Två stjärnor mötas.

I.

ÖKNAMNET. DESS UPPKOMST. FAMILJENAMN.

Marius var vid denna tid en vacker, ung man av medellängd. Han hade mycket svart, tjockt hår, en hög och intelligent panna, öppna, passionerade näsborrar. Hans utseende var allvarligt och lugnt, och över hela hans anlete vilade något visst högdraget, tankfullt och oskyldigt. Hans profil, vars alla linjer voro avrundade utan att upphöra att vara regelbundna, hade den germanska mildhet, som över Elsass och Lothringen inträngt i den franska fysionomien. Den hade denna fullständiga frånvaro av vinklar, som gjorde sigamberna så lätta att igenkänna bland romarna, och som särskiljer lejonens och örnarnas raser. Vid den ålder, då ynglingen övergår till

tänkande man, var han nästan lika djupsinnig som barnslig. I en allvarlig situation hade han alla förutsättningar för att handla dåraktigt, vilket emellertid icke hindrade, att han i nästa ögonblick kunde vara snillrik. Hans sätt var reserverat, kallt, artigt men föga öppet. Emedan hans mun var utsökt vacker, hans läppar de underbaraste och hans tänder de vitaste i världen, så mildrade hans leende den aning av stränghet, som vilade över hans utseende. I vissa ögonblick kunde man spåra en egendomlig kontrast mellan hans kyska panna och hans vällustiga leende. Hans ögon voro små, men blicken var stor och klar.

När hans elände var som värst, lade han märke till att unga flickor vände sig om, när han gick förbi; han skyndade hastigt bort eller gömde sig med döden i hjärtat. Han trodde, att de betraktade honom på grund av hans nötta kläder, och att de skrattade åt dem; i själva verket sågo de på honom tack vare hans behagliga utseende, och de drömde om det. Det tysta missförståndet mellan honom och de förbipasserande sköna gjorde honom folkskygg. Han utvalde ingen av dem av

den utomordentliga anledningen, att han flydde alla. Han levde på detta obestämt — dumt, sade Courfeyrac.

Courfeyrac sade även till honom: "Du ska inte sträva efter att uppväcka vördnad." (De sade nämligen du till varandra, något som ungdomar äro mycket benägna för.) "Min vän, hör här ett råd. Läs icke så många böcker utan titta lite mera på de unga flickorna. De små slynorna ha sina goda sidor, Marius. Om du flyr eller rodnar för dem, blir du förslöad."

Vid andra tillfällen kunde Courfeyrac säga till Marius, när han mötte honom:

— God dag, herr pastor.

När Courfeyrac hade pratat med honom på detta sätt en stund, undvek Marius en åtta dagar framåt mera än någonsin kvinnorna, både unga och gamla, och han undvek dessutom Courfeyrac.

Det fanns likväl bland alla dessa många varelser två kvinnor, för vilka Marius icke flydde, och vilka han knappast lade märke till. I själva verket skulle det förvånat honom mycket, om man sagt till honom, att de voro kvinnor. Den ena var den skäggiga, gamla gumma, som städa-

de hans rum, och vilken föranledde Courfeyrac att yttra:

— Lägg märke till, att Marius tjänarinna bär skägg, själv har han knappast något.

Den andra kvinnan såg ut som en liten flicka. Henne såg han mycket ofta, men han lät aldrig sina blickar vila på henne.

I den öde allé i Luxemburgträdgården, den allé, som löper längs utmed bröstvärnet vid rue de la Pépinière, hade Marius sedan mer än ett år tillbaka lagt märke till en ung man och en helt ung flicka. De sutto nästan alltid på samma bänk sida vid sida längst bort i den mest ödsliga delen av allén, åt rue de l'Ouest till. Varje gång, som slumpen, som blandar sig i de människors vägar, vilkas blickar äro inåtvända, förde Marius till denna allé, och detta skedde nästan varje dag, återfann han paret där. Mannen, som kunde vara ungefär sextio år, tycktes vara sorgsen och allvarlig. Hela hans person hade den robusta men trötta anblick, som gamla krigare bruka ha. Om han hade haft något ordenstecken, skulle Marius ha sagt: "Det är en f. d. officer". Hans utseende hade något gott över sig,

men verkade otillgängligt, och hans blick mötte aldrig någon annans. Han bar blå byxor, blå rock och en hatt med breda brätten, alltsamman såg alltid nytt ut. Vidare hade han svart halsduk och en kväkarskjorta, d. v. s. en skjorta, som var bländande vit, men av grovt tyg. En grisett, som en dag gick förbi honom sade: "Se, en sådan proper änkling". — Han hade alldeles vitt hår.

Första gången den unga flickan, som åtföljde honom, kom och satte sig tillsammans med honom på den bänk, de tycktes fullständigt hava lagt beslag på, verkade hon vara en tretton eller fjorton år. Hon var så mager, att det gränsade till fulhet, tafatt, obetydlig, men hon såg ut att ha tämligen vackra ögon. Det låg bara en så förarglig säkerhet i hennes blick, när hon höjde den mot någon. Hon bar den för klosterpensionärer vanliga ålderdomliga men barnsliga dräkten, en illa tillskuren klänning av grovt, svart ylle. De sågo ut att vara far och dotter.

I två eller tre dagar betraktade Marius noga denne gamle man, som ännu ej var gubbe och denna flicka, som ännu ej var vuxen, men sedan

skänkte han dem ej längre någon uppmärksamhet. De å sin sida tycktes inte ens se honom. De talade med varandra med lugn och likgiltig min. Flickan pratade glatt utan uppehåll. Den gamle mannen talade föga, men ibland såg han på henne med ögonen fyllda av outsäglig faderskärlek.

Marius hade helt mekaniskt vant sig vid att promenera i denna allé. Han fann dem ständigt där.

Saken utvecklade sig på följande sätt.

Marius kom hälst in genom den del av allén, som låg längst bort från deras bänk. Han promenerade genom hela den långa allén, passerade dem, därpå återvände han ända bort till den del av allén, varifrån han kommit, och så började han på nytt. Detta upprepades fem eller sex gånger under hans promenad och promenaden i sin tur fem eller sex gånger i veckan utan att han kände sig föranlåten att utbyta en hälsning med dem eller de med honom. Ehuru mannen och den unga flickan tycktes undvika allas blickar, och kanske just emedan de gjorde detta, hade de naturligtvis väckt en viss uppmärksam-

het bland de fem eller sex studerande, som då och då promenerade längs de la Pépinière, de vetgiriga efter sina föreläsningar, de övriga efter sitt parti biljard. Courfeyrac, som tillhörde de senare, hade observerat dem någon tid, men då han fann, att flickan var ful, hade han avlägsnat sig hastigt och omsorgsfullt. Han hade avlägsnat sig som en parter, i det att han gav dem ett öknamn. Egendomligt frapperad av den lillas klädedräkt och av den gamles hår, hade han kallat flickan fröken Lanoire och hennes far herr Leblanc. Då ingen kände dem närmare, blev följden den, att öknamnet blev allmänt brukligt i brist på annat namn. De studerande sade: "Ah, herr Leblanc är på sin bänk". Och Marius hade, liksom de andra, funnit det lämpligt att kalla denne okände man herr Leblanc.

Vi skola göra liksom de; vi skola för enkelhets skull säga herr Leblanc.

Marius såg dem sålunda nästan varje dag vid samma tid det första året. Mannen var i hans smak, men flickan fann han tämligen otrevlig.

II.

LUX FACTA EST.

Ett år därefter, just vid den tidpunkt vi kommit till i vår berättelse, upphörde Marius plötsligt med sina dagliga promenader i Luxembourgträdgården utan att han själv riktigt visste varför. Det gick nästan sex månader, utan att han satte sin fot i allén. Slutligen återvände han dit en dag. Det var en lugn sommarförmiddag och Marius var så sprittande glad, som man brukar vara, när det är riktigt vackert väder. Det tycktes honom, som om han ville famna hela världen med all dess fågelsång och den blå himlen, som han kunde skönja genom lövverket.

Han gick direkt till sin allé, och när han kom till dess slut, varseblev han det välkända paret alltjämt på samma bänk. Det var nog samma man, men det tycktes honom, som om det inte varit samma flicka. Den varelse, som han nu såg, var en vacker ung dam med en mogen kvinnas charm, med ett barns mest oskuldsfulla be-

hag — hon var just i den snabbt flyende och rena femtonårsåldern. Hon hade ett underbart kastanjebrunt hår, som glänste som guld, en panna, som tycktes gjord av marmor, kinder med rosens sköna färg. Hon var på en gång rosig och rörande blek med en hänförande vacker mun, vars leende gav hennes ord ett egendomligt behag, det var som musik. Hennes huvud skulle Rafael ha givit åt Maria uppburet av en hals, som Jean Goujon skulle givit Venus. Och för att intet skulle fattas denna bedårande uppenbarelse, hade naturen givit henne en näsa, som inte var direkt vacker, men söt. Den var varken rak eller böjd, varken romersk eller grekisk; det var en parisiskas typiska näsa. Det vill säga den hade något spirituellt och fint över sig, något oregelbundet och fint, som brukar göra konstnärer förtvivlade men hänför skalder.

När Marius gick förbi henne, kunde han icke se hennes ögon, ty hon höll blicken envist sänkt. Han såg endast hennes långa kastanjebruna ögonfransar.

Detta hindrade icke det vackra barnet från att le, då hon lyssnade till den vithårige mannen,

som talade med henne. Och ingenting kunde vara mera förtjusande än detta friska leende med sänkta ögonlock. I första ögonblicket tänkte Marius, att det var en annan dotter till samme man, utan tvivel en syster till den förra. Men när hans orubbliga vana under promenaden åter förde honom i närheten av bänken, och när han då betraktade flickan noga, såg han, att det var densamma. På sex månader hade av den lilla flickan blivit en ung dam. Det var allt. Intet är mera vanligt än detta fenomen.

Det finns ett visst ögonblick, då de unga flickornas skönhet plötsligt slår ut i full blom likt rosor. Den ena dagen lämnar man dem som barn, dagen därpå återfinner man dem oroande för sinnet.

Den lilla flickan hade icke endast vuxit, hon hade blivit underbar. Liksom tre dagar i april äro tillräckliga för vissa träd att kläda sig i blomsterskrud, så hade sex månader varit tillräckliga för att hon skulle bli en skönhet. Hennes vår hade kommit. Man kan ibland få se fattiga och ynkliga människor, som tyckas vakna upp. De gå plötsligt från nöd till flärd, göra utgifter av

alla slag, och de bli med en gång betydande, slösaktiga och praktälskande. Detta egendomliga förhållande beror på en ränta, som de uppburit. Föregående dag hade varit en förfallodag. — Den unga flickan hade uppburit sin halvårsränta.

Och dessutom var det ej längre en skolflicka med plyschhatt och merinoklänning, klumpiga skor och röda händer. Smaken hade vaknat hos henne på samma gång som skönheten. Det var en vacker ung dam, enkelt men elegant och dyrbart klädd utan att verka tillgjord. Hon bar en klänning av svart damast, en kort kappa av samma tyg samt en hatt av vit krepp. Under de vita handskarna avtecknade sig handens mjuka linjer. Hon lekte med det kinesiska elfenbensskaftet på en parasoll. Hennes små kängor läto en ana de näpnaste fötter. När man gick förbi henne, utandades hela hennes varelse en ungdomlig och tjusande doft.

Vad beträffar mannen var han alltid sig lik.

Andra gången Marius gick förbi henne, höjde den unga flickan blicken. Hennes ögon voro djupa och blåa som himlen, men det var ett barns blick, som mötte en ur denna beslöjade

azur. Hon betraktade likgiltigt Marius, som hon skulle ha betraktat pojkbytingen, som lekte under sykomorerna eller den stora marmorurnan, som skänkte bänken skugga. Marius å sin sida fortsatte sin promenad, försjunken i andra tankar.

Han passerade fyra eller fem gånger till förbi bänken, där den unga flickan satt, men då riktade han inte ens blicken mot henne.

Under de dagar, som följde, gick han som vanligt till parken. Som vanligt fann han fadern och dottern där, men han lade inte längre märke till dem. Han tänkte inte mera på denna flicka, sedan hon blivit vacker, än han hade gjort, då hon var ful. Han passerade helt enkelt av gammal vana alltid mycket nära förbi bänken.

III.

EN FÖLJD AV VÅREN.

Det var en dag med ljumma vindar. Luxembourg-trädgården var svept i skugga och sol, och himlen var klar, som hade änglarna tvättat den på morgonen, och sparvarna kvittrade i kastanjträdens djupa grönska. Marius hade öppnat hela sin själ för naturen. Han tänkte på rakt ingenting, han endast levde och andades. Så gick han förbi bänken, den unga flickan höjde blicken mot honom, och deras blickar möttes.

Vad låg det denna gång i den unga flickans blick? Marius skulle inte kunnat säga det. Den sade ingenting och allt. Den lyste till på ett egendomligt sätt.

Hon sänkte åter blicken, och han fortsatte sin promenad.

Vad han nyss sett var icke ett barns oskyldiga och klara blick, det var ett mystiskt djup, som hade öppnat sig och så hastigt åter slutits.

I varje ung flickas liv kommer det en dag, då

hon betraktar sin omgivning på detta sätt. Olycklig den, som då befinner sig i hennes närhet.

Denna första blick ur en själ, som ännu ej känner sig själv, är lik morgonrodnaden. Det är något strålande och okänt, som vaknar.

Det är sällsynt, att en sådan blick ej väcker ett djupt svärmeri hos den, som den faller på. Hela själens renhet och brinnande längtan samlas i denna himmelska och ödesdigra stråle, som mera än de mest tränade kokotters ögonkast har den magiska makt, som i djupet av en själ kommer den mörka blomman att slå ut, full av vällukt och gift, den blomma, som man kallar kärlek.

När Marius på aftonen kom hem i sitt vindsrum, kastade han blicken på sina kläder och varseblev först nu, att han var slarvig och tölpaktig, som djärvdes gå och promenera i Luxembourg-trädgården, iförd sina vardagskläder, det vill säga en mycket tillbucklad hatt, klumpiga arbetskängor, svarta benkläder, blanka på knäna, och en rock med slitna armbågar.

IV.

BÖRJAN TILL EN STOR OLYCKA.

Följande dag vid den vanliga tiden tog Marius fram ur sitt skåp sin bästa rock, sina bästa benkläder, en snygg hatt och nya kängor. Han klädde därpå om sig, tog på sig handskar, en för honom ovanlig lyx, och så rustad gick han till Luxembourg-trädgården.

På vägen dit mötte han Courfeyrac men låtsade, som om han ej såg honom. När Courfeyrac återvände hem till sig, sade han till sina vänner: "Jag mötte nyss Marius, bästa hatt och bästa kostym, och Marius befann sig i den. Han skulle utan tvivel taga examen. Han såg mycket dum ut".

När Marius kom till parken, gick han en tur runt dammen och betraktade svanarna, sedan stod han länge försjunken i tankar framför en staty, vars huvud var alldeles svart av mögel, och som saknade ena höften. I närheten av dammen träffade han på en fyrtioårig stormagad

borgare, som vid handen ledde en liten gosse på fem år. Han sade till honom: "Undvik överdrifter. Min son, håll dig på samma avstånd från despotismen som från anarkien". — Marius lyssnade till borgaren. Sedan gick han ännu en tur runt dammen. Slutligen började han gå i riktning mot sin allé, långsamt och liksom motvilligt. Man skulle kunnat säga, att han både ville och inte ville gå dit. Han gjorde sig icke räkning för detta utan trodde, att han betedde sig, som han brukade varje dag.

När han vek in i allén, varseblev han Leblanc och den unga flickan på deras bänk. Han knäppte rocken helt och hållet, drog ett tag i den, så att den inte skulle sitta i veck, betraktade med ett visst välbehag sina glänsande nya benkläder och gick så rakt mot bänken. Den hade något av anfall över sig denna frammarsch, och i synnerhet en vacker föresats till erövring. Jag säger alltså: "Han marscherade mot bänken", som jag skulle säga: "Hannibal tågade mot Rom".

För övrigt voro hans rörelser enbart mekaniska, och han hade ingalunda avbrutit sin vanliga tankegång. I detta ögonblick tänkte han, att

Manuel du Baccalauréat var en dum bok, och att den med nödvändighet blivit utgiven av sällsynt dumma människor, eftersom man i den betecknade tre tragedier av Racine men endast en komedi av Maliére som den mänskliga andens mästerverk. — En gäll vissling löd för hans öron. Allt under det han närmade sig bänken, sträckte han ut vecken på sin rock, och hans blick fästes på den unga flickan. Det tycktes honom, som om hon fyllde hela bortersta delen av allén med ett svagt blått skimmer.

Ju närmare han kom, desto långsammare blevo hans steg. Då han kom på ett visst avstånd från bänken, långt innan han var vid slutet av allén, stannade han och visste inte själv, hur det kom sig, att han vände helt om. Han märkte för övrigt knappast, att han inte gick allén till slut. Han gick knappast så långt, att den unga flickan på avstånd kunde se, hur gott intryck han gjorde i sina nya kläder. Han var emellertid mycket rak i ryggen för att hålla god min, om någon, som var bakom honom, skulle betrakta honom.

Han gick till slutet av allén, återvände sedan, och denna gång närmade han sig bänken en

smula mera. Han lyckades till och med komma så nära, att endast tre träd skiljde honom från bänken, men där kände han, att det på något sätt var omöjligt att gå vidare, och han tvekade. Han hade trott sig se den unga flickans ansikte vända sig mot honom. Emellertid gjorde han en manlig och häftig ansträngning, kuvade sin tvekan och fortsatte att gå framåt. Några sekunder därefter gick han förbi bänken, rak i ryggen och med fasta steg. Han var röd ända upp till öronen och vågade varken se åt höger eller vänster, men hans hållning var en statsmans. I samma ögonblick han passerade den kritiska punkten, kände han en fruktansvärd hjärtklappning. Hon bar liksom föregående dag sin damastklänning och krepphatten. Han hörde en underbar röst, som måste vara "hennes röst". Hon talade lugnt med den gamle mannen. Hon var mycket söt, det kände han, ehuru han icke vågade se på henne. — "Men hon skulle inte kunna låta bli att känna aktning och beundran för mig", tänkte han, "om hon visste, att det är jag, som är den verklige författaren till den avhandling om Marcos Obregon de la Ronda, som herr Francois

Neulchâteau har placerat i början av sin edition av Gil Blas, som hade han själv författat den. Han lämnade bänken bakom sig och fortsatte till slutet av den allé, som låg näst intill, sedan vände han tillbaka samma väg och gick ännu en gång förbi den vackra flickan. Denna gång var han mycket blek. För övrigt erfor han endast en känsla av obehag. Han avlägsnade sig från bänken och flickan, och när han vände ryggen till, föreställde han sig, att hon betraktade honom, och detta kom honom att skälva.

Han försökte inte närma sig bänken flera gånger utan stannade vid mitten av allén, och där företog han sig något, som han aldrig brukade göra, han satte sig på en bänk, i det han såg sig försiktigt åt sidan. I de mest omedvetna djupen av sin själ tänkte han, att när allt kom omkring var det omöjligt, att de personer, som ägde den vita huvudbonad och den svarta klänning, som han beundrade, voro absolut okänsliga för hans glänsande nya benkläder och hans bästa rock.

Efter en kvart reste han sig, som tänkte han på

nytt promenera mot den bänk, som omgavs av en gloria.

Emellertid blev han stående orörlig. För första gången på femton månader sade han till sig själv, att denne man, som satt där varje dag med sin dotter, å sin sida utan tvivel lagt märke till honom och antagligen fann hans uppträdande egendomligt.

Och först nu kände han det vanvördigt att kalla denne okände man, till och med i sina hemligaste tankar, med öknamnet herr Leblanc.

Han blev sålunda stående några minuter med sänkt huvud, i det han ritade i sanden med en liten käpp, som han höll i handen.

Sedan vände han sig häftigt bort från den bänk, på vilken herr Leblanc och hans dotter sutto och gick så hem till sig.

Den dagen glömde han att äta middag. Vid åttatiden på kvällen märkte han det, men som det var för sent att gå till rue Saint-Jacques, nöjde han sig med att äta en bit bröd hemma.

Han lade sig inte, förrän han borstat sin kostym och omsorgsfullt ordnat vecken.

V.

ÅSKAN SLÅR NED FLERA GÅNGER PÅ MAME BOUGON.

Följande dag märkte Mame Bougon till sin häpnad, att herr Marius ånyo gick ut, iförd sina bästa kläder. Det var madame Burgon, den gamla portvakterskan — hyresgästen — städerskan i det förfallna Gorbeauska huset, som den där spefågeln Courfeyrac varit nog respektlös att giva detta namn. Marius återvände till Luxembourgträdgården, men han gick inte längre än till sin bänk mitt i allén. Han satte sig där liksom föregående dag och betraktade på avstånd den vita hatten, den svarta klänningen, och i all synnerhet det blå skimret, alltsammans tydligt skönjbart. Han flyttade sig icke därifrån och återvände icke hem, förrän parkgrindarna stängdes. Han såg icke herr Leblanc och hans dotter gå sin väg. Han drog därav den slutsatsen, att de avlägsnat sig genom den grind, som vettar åt rue

de l'Ouest. När han några veckor senare kom att fundera på var han ätit middag den kvällen, kunde han ej erinra sig detta.

Följande dag blev Madame Bougon för tredje gången träffad av blixten. Marius gick åter ut i sina bästa kläder.

"Tre dar i rad!" utropade hon. — Hon försökte att följa honom, men Marius gick skyndsamt och med oerhört långa steg. Det var en kapplöning, som liknade jakt på stenget. Hon förlorade honom ur sikte på två minuter och återvände andfådd och vred, nästan fullständigt kvävd av sin astma. — "Är nu detta förnuftigt", muttrade hon, "att sätta på sig sina bästa kläder varje dag och få folk att springa på detta sätt!"

Marius hade begivit sig till Luxembourg-trädgården.

Den unga flickan var där med herr Leblanc. Marius närmade sig så mycket som möjligt, i det han låtsade läsa i en bok, men han stannade likväl mycket långt ifrån dem. Därpå återvände han och satte sig på sin bänk, där han tillbringade fyra timmar med att betrakta de frimodiga

sparvarna hoppa omkring, som gjorde de narr av honom.

Så förflöt en fjorton dagar och Marius gick inte mer till Luxembourg-trädgården för att promenera utan för att sätta sig där, alltid på samma plats, utan att veta varför. När han slagit sig ned där, rörde han sig icke mera. Han satte varje morgon på sig sina bästa kläder men visade sig likväl icke för den unga flickan, och dagen därpå upprepades detsamma. Hon var säkert underbart vacker. Den enda anmärkningen, man skulle kunna göra, som gränsade till kritik, var den, att motsättningen mellan hennes sorgsna blick och hennes glada leende gav något visst förvillande åt hennes ansikte. Detta gjorde, att hennes milda ansikte i vissa ögonblick föreföll egendomligt utan att likväl upphöra att vara förtjusande.

VI.

FÅNGEN.

En av de sista dagarna under den andra veckan satt Marius som vanligt på sin bänk. I handen höll han en öppen bok, i vilken han inte hade vänt ett blad de två sista timmarna. Plötsligt spratt han till. En ovanlig händelse höll på att utspelas längst bort i allén. Herr Leblanc hade nyss lämnat sin bänk, flickan hade tagit sin fars arm, och båda två började långsamt gå i riktning mot mitten av allén, där Marius befann sig. Marius slog igen boken men öppnade den ånyo och ansträngde sig att läsa. Han darrade. Ljusglorian kom rakt emot honom. — O, min Gud, jag får inte ens tid att intaga en behaglig ställning, tänkte han. Emellertid närmade sig flickan och den vithårige mannen. Det föreföll honom, som dröjde det endast ett ögonblick, tills de kommo i hans närhet. — Vad ska de göra här? frågade han sig. Tänk, hon skall gå förbi mig. Hennes fötter ska trampa på sanden här,

i denna allé, två steg från mig. Han var förvirrad; han skulle ha velat vara mycket vacker och helst dekorerad också. Han hörde hur de närmade sig med dämpade men fasta steg. Han inbillade sig, att herr Leblanc kastade förargade blickar på honom. — Han ämnar kanske tilltala mig, tänkte han. Han sänkte huvudet. När han ånyo höjde det, voro de tätt inpå honom. Den unga flickan gick förbi honom, och då hon passerade, betraktade hon honom. Hon såg på honom med fast blick, med en tankfull mildhet, som kom honom att skälva från huvud till fot. Det tycktes honom, som förebrådde hon honom, för att han hade dröjt så länge med att komma ända fram till henne, och som sade hon till honom: — Det är jag, som kommer! Marius blev bländad av dessa djupa och strålande ögon.

Han kände det, som hade han eld i sin hjärna. — Hon hade kommit till honom, vilken glädje! Och som hon hade betraktat honom! Hon tycktes honom vackrare än någonsin. Hennes skönhet var på en gång kvinnlig och änglaren, den var så fullkomlig, att den hade kommit Petrarca att utbrista i lovsång och Dante att knäböja. Han

kände sig, som svävade han omkring i högre rymder. Samtidigt var han fruktansvärt förargad, emedan han hade damm på sina skor.

Han trodde sig vara säker på, att hon även hade betraktat hans skor.

Han följde henne med ögonen, till dess hon försvann ur synhåll. Sedan började han att promenera i parken som en galning. Det är möjligt, att han då och då skrattade och talade högt för sig själv. Han nalkades barnsköterskorna så drömmande, att var och en trodde honom vara kär i sig. Han lämnade Luxembourg-trädgården, därför att han hoppades stöta på henne på någon gata.

Han mötte Courfeyrac i Odéon-arkaderna, och han sade till honom:

— Kom och ät middag med mig!

De gingo till Rousseau och gåvo ut sex francs. Marius åt som en jätte. Han gav sex sous till vaktmästaren. Vid desserten sade han till Courfeyrac:

— Har du läst tidningen? Det var ett vackert tal Andry de Puyraveau har hållit.

Han var hopplöst kär.

Efter middagen sade han till Courfeyrac:

— Jag bjuder dig på teatern.

De gingo till Porte-Saint-Martin för att se Frédérick i l'Auberge des Adrets. Marius hade ofantligt roligt.

Samtidigt fick han ett förnyat anfall av vildhet. När de lämnade teatern, vägrade han att betrakta strumpebandet på en modist, som steg över en rännsten, och när Courfeyrac sade:

— Jag skulle gärna vilja ha den kvinnan i min samling, väckte det nästan fasa hos honom.

Courfeyrac bjöd honom på lunch på café Voltaire följande dag. Marius gick dit och åt ännu mer än föregående kväll. Han var mycket tankfull och mycket glad. Man skulle kunna säga, att han grep alla tillfällen till att gapskratta. Han omfamnade ömt en okänd landsortsbo, som man presenterade för honom. En del studenter hade grupperat sig kring bordet, och man talade om det av staten betalda struntpratet, som man fick höra från katedern i Sorbonne. Sedan föll talet på de fel och luckor, som vidlåder ordböcker och Quicherat-prosodierna. Marius avbröt samtalet med att säga:

— Det är emellertid bra skönt att vara dekorerad.

— Det var mig en lustig en, sade Courfeyrac med låg röst till Jean Prouvaire.

— Nej, sade Jean Prouvaire, han är allvarlig. Det var i själva verket mycket allvarliga saker. För Marius hade den oroliga och hänförande timma slagit, som är början till den verkliga passionen.

En blick hade åstadkommit allt detta.

När minan är laddad, när eldsvådan är nära, är intet enklare än detta. En blick kan bli den tändande gnistan.

Det hade redan skett. Marius älskade en kvinna. Hans öde gled in på okända vägar.

En kvinnas blick liknar ett invecklat maskineri, som till synes är ofarligt, men som i själva verket är fruktansvärt. Man går förbi det varje dag, lugnt och ostraffat och intet ont anande. Det kommer ett ögonblick, då man till och med glömmer, att företeelsen finns där. Man kommer och går, man drömmer och pratar, man skrattar till och med. Plötsligt känner man sig gripen. Det är slut med en. Maskineriet håller en fast, blic-

ken har fångat en, likgiltigt varigenom eller hur, då ens tanke ej varit nog spänstig eller då den sysslat med annat. Man är förlorad. Man blir helt uppslukad av det. Man fjättras med en mystisk makt. Man försvarar sig förgäves. Ingen människa kan hjälpa en. Man kastas från den ena kuggen i maskineriet till den andra, från ångest till ångest, från lidande till lidande; hela ens jag, ens ande, ens förmögenhet och framtid, ens själ. Man lämnar detta fruktansvärda maskineri, antingen vanställd av skam eller förvandlad av passion, beroende på om man råkat falla i en ond eller god varelses hand.

VII.

BOKSTAVEN U:S ÄVENTYR, DÅ DEN BLEV ÖVERLÄMNAD ÅT GISSNINGAR.

Isolering och frigjordhet från allt jordiskt, stolthet och oberoende, kärlek till naturen, brist på dagligt fysiskt arbete, hans inre liv, hans hemliga strider och den välvilliga hänförelsen inför allt skapat, hade förberett Marius för det tillstånd, som man kallar passion. Hans dyrkan av fadern hade så småningom blivit till religion. Och liksom all religion hade den dolt sig i djupet av hans själ. Han behövde något mera aktuellt. Så kom kärleken.

En hel lång månad förflöt, under vilken Marius varje dag gick till Luxembourg-trädgården. När tiden för hans promenad var inne, kunde intet avhålla honom därifrån.

— Han är i tjänstgöring, sade Courfeyrac.

Marius levde i ett tillstånd av hänryckning. Det var säkert, att den unga flickan betraktade honom.

Han blev slutligen djärvare och han närmade sig bänken. Emellertid gick han inte längre förbi dem, dels av blyghet, dels av för älskande instinktiv klokhet. Han ansåg det förnuftigast att inte ådraga sig faderns uppmärksamhet. Han passade in sina utsiktsposter mellan träden och statyernas socklar med djupsinnig machiavellism, så att han kunde se så mycket som möjligt av flickan men så litet som möjligt av den gamle mannen. Ibland blev han hela halvtimmar stående orörlig framför någon Leonidas eller Spartacus, likgiltigt vilken. I handen höll han en bok, över vilken hans ögon med förälskade blickar sökte den vackra flickan; hon å sin sida vände med ett svagt leende sin charmanta profil mot honom. Under det att hon naturligt och lugnt samtalade med den vithårige mannen, såg hon på Marius med ungdomligt drömmande, passionerade ögon. Ett gammalt oförglömligt handlingssätt, som Eva kände till vid världens begynnelse, och som varje kvinna är medveten om från sitt livs första dag. Hennes mun gav ett svar, hennes blick ett annat.

Emellertid är det troligt, att herr Leblanc slut-

ligen också märkte något, ty han reste sig ofta och började promenera, då Marius visade sig. De hade lämnat sin vanliga bänk och längst bort i andra ändan av allén lagt beslag på bänken vid le Gladiateur liksom för att se, om Marius följde dem dit. Marius förstod inte detta och gjorde sig därför skyldig till denna dumhet. Fadern började nu komma mera oregelbundet och hade inte sin dotter med sig varje dag. Ibland kom han ensam. Då stannade Marius inte kvar. Där begick han sin andra dumhet.

Marius gav inte akt på dessa symptom. Från att ha varit blyg hade han övergått till att vara fullständigt förblindad av förälskelse, en naturlig men ödesdiger förvandling. Hans kärlek växte. Han drömde om sin älskade varje natt. Och dessutom hade det hänt honom en oväntad lycka, som gjutit olja på hans kärleks låga och gjort honom ännu mera blind i hans förälskelse.

En kväll i skymningen hade han på den bänk, som herr Leblanc och hans dotter nyss lämnat, funnit en näsduk. En helt enkel näsduk utan broderi, men vit och fin. Han tyckte, att den utandades en obeskrivlig doft. Han bemäktigade sig

den med hänryckning. Näsduken var märkt med bokstäverna U. F. Marius hade ej reda på något om detta barn. Han kände varken hennes familj eller hennes namn, och ej heller visste han, var hon bodde. Dessa två bokstäver var det första han visste om henne. Det var förtjusade initialer, och han började genast att bygga luftslott med dem. U var tydligen förnamnet. — Ursule, tänkte han, vilket bedårande namn! Han kysste näsduken och inandades dess doft. Under dagen bar han den vid sitt hjärta mot sin bara hud, under natten tryckte han den mot sina läppar för att kunna sova.

— Jag förnimmer hela hennes själ i den! utropade han.

Näsduken tillhörde den gamle mannen, som helt enkelt låtit den falla ur sin ficka.

Dagarna efter det han funnit näsduken, gjorde han ingenting annat i Luxembourg-trädgården än kysste näsduken och tryckte den mot sitt hjärta.

Det vackra barnet förstod ingenting av allt detta och lät honom veta det genom omärkliga tecken.

— O, vilken blyghet, tänkte Marius.

VIII.

TILL OCH MED INVALIDER KUNNA VARA LYCKLIGA.

Emedan vi hava talat om blyghet, och emedan vi inte vilja dölja något, så hade likväl Ursule en gång trots Marius extas gjort honom mycket allvarligt ledsen.

Det hände en av de dagar, då hon förmådde herr Leblanc att lämna bänken och promenera i allén. Det blåste en frisk vind, som kom plantornas kronor att vaja. Fadern och den unga flickan hade tagit varandra under armen och nyss gått förbi Marius' bänk. Marius hade rest sig och följde dem med blicken, som förtappade själar bruka i dylika situationer.

Plötsligt smög sig en vindil bort från de la Pépiniére, gladare än de andra och pátagligen ålagd att gå vårens ärenden, grep tag i alléen, och framkallade hos den unga flickan en bedårande skälvning, värdig Virpilius nymfer eller Teokritos fauner, lyfte hennes klänning, som var mera helig än

Isis', nästan i jämnhöjd med strumpebandet. Ett utsökt välformat ben blev synligt. Marius såg det. Han blev förtvivlad och utom sig av vrede. Den unga flickan hade blixtsnabbt dragit ner klänningen med en gudomligt skygg rörelse, men Marius var i varje fall upprörd. Han var ensam i allén, det var visserligen sant. Men det hade kunnat vara någon där. Och om det hade varit någon där. Kan man föreställa sig något förskräckligare! Det var förfärligt, det hon hade gjort nyss! — Ack, det stackars barnet hade intet ont gjort! Det var endast vinden, som var den brottslige. Men Marius hade beslutat sig för att vara missnöjd och var svartsjuk på sin egen skugga. Det är i själva verket så den bittra och egendomliga svartsjukan vaknar i människohjärtat och bemäktigar sig hela ens varelse. Åsynen av detta vackra ben kunde inte ha berört honom angenämt. En vit strumpa, tillhörande första bästa kvinna, skulle ha fröjdat honom mera.

När hans Ursule hade promenerat till slutet av alléen, återvände hon med herr Leblanc och gick förbi bänken, där Marius åter hade satt sig. Marius gav henne en harmsen och vild blick. Den

unga flickan vände sig en smula om och höjde ögonbrynen på ett sätt, som sade:

— Nå, vad är det fatt med honom?

Detta var deras första tvist.

Marius upphörde knappast att se förgrymmad ut, förrän någon gick genom alléen. Det var en invalid med böjd rygg, rynkig och alldeles vithårig, iförd Ludvig XV:s uniform. På bröstet bar han det lilla ovala utmärkelsetecknet av rött kläde med de korsade klingorna, Ludvig den heliges kors, för övrigt var han prydd med en rockärm utan arm i, en haka med silvervitt skägg samt ett träben. Marius trodde sig kunna se, att han hade en utomordentligt belåten min. Det tycktes honom också, som hade den gamle cynikern, när han linkade förbi, givit honom ett mycket glatt och broderligt ögonkast, som hade en eller annan slump gjort det möjligt för dem att förstå varandra, och som hade de gemensamt gjort något bra fynd.

— Vad var han så glad åt, den där svage ättlingen av Mars?

Marius fick ett anfall av svartsjuka.

— Han hade kanske varit där, när —? sade han till sig själv, han har kanske sett!

Och Marius fick lust att tillintetgöra invaliden. Men tiden läker alla sår. Hur rättmätig Marius' vrede mot Ursule än var, så gick den över. Han slutade med att förlåta henne. Men det var med stor viljeansträngning. Han var förargad på henne i tre dagar. Trots allt detta och kanske just till följd därav växte hans passion och gjorde honom vild och galen.

IX.

FÖRSVINNANDET.

Vi ha nyss sett, hur Marius upptäckte eller trodde sig upptäcka, att Hon hette Ursule.

När man älskar, vill man äga allt mer och mer av den älskade. Att veta, att hon hette Ursule, redan det var mycket, ehuru det var nästan intet. Marius levde tre eller fyra veckor av denna lycka, sedan ville han ha en ny. Han ville veta, var hon bodde.

Han hade begått en dumhet. Han gick i fällan, när de flyttade till Gladiateur-bänken. Han begick ännu en dumhet. Han stannade icke kvar i Luxembourg-trädgården, när herr Leblanc kom ensam dit. Och nu gjorde han den tredje dumheten. Den var oerhörd. Han följde efter Ursule.

Hon bodde på rue de l'Ouest vid den minst trafikerade delen av gatan i ett nytt trevåningshus, som såg anspråkslöst ut.

Från detta ögonblick blev Marius lycka större,

i det han icke njöt av hennes anblick i parken utan även följde henne hem.

Hans längtan blev än djärvare. Han visste, vad hon hette, hennes förnamn åtminstone kände han, ett förtjusande namn, det verkliga namnet för en kvinna. Han visste, var hon bodde. Nu ville han veta, vem hon var.

En kväll, när han följt dem hem och sett dem försvinna genom porten, följde han efter och frågade modigt portvakten:

— Det var ju herrn i första våningen, som nyss gick in?

— Nej, svarade portvakten, det var herrn i tredje.

Ännu ett framsteg. Framgången gjorde Marius djärvare.

— Åt gatan? frågade han.

— Visst tusan, svarade portvakten, alla våningarna vetta åt gatan.

— Vilken samhällsklass tillhör den där herrn? fortsatte Marius.

— Han är rentier, en mycket hygglig man, som är god mot de fattiga, ehuru han inte själv är rik.

— Vad heter han? frågade Marius.

Portvakten såg upp och sade:

— Är ni vid polisen?

Marius gick snopen sin väg. Men han var ändå mycket förtjust. Saken gick framåt.

— Nåväl, tänkte han, jag vet, att hon heter Ursule, att hon är dotter till en rentier, och att hon bor på rue de l'Ouest i tredje våningen.

Följande dag gjorde herr Leblanc och hans dotter endast ett kort besök i parken. De gingo sin väg, medan det ännu var full dager. Marius följde dem till rue de l'Ouest, som han brukade. När de kommo till porten, lät herr Leblanc sin dotter gå före in, därpå stannade han själv, innan han trädde över tröskeln, vände sig om och betraktade Marius med stadig blick.

Dagen därpå kommo de icke till Luxembourgträdgården. Marius väntade förgäves hela dagen.

I skymningen gick han till rue de l'Ouest och såg då ljus i fönstren i tredje våningen. Han gick fram och tillbaka under dessa fönster, ända tills ljuset släcktes.

Följande dag visade de sig icke heller i parken. Marius väntade hela dagen, sedan gick han för att fortsätta sin nattliga promenad nedanför fönstren. Detta höll han på med till klockan tio. Det fick gå hur det ville med hans middag. Den sjuke hämtar näring ur sin feber, den förälskade av kärleken.

En vecka förflöt på detta sätt. Herr Leblanc och hans dotter blevo icke mera synliga i Luxembourg-trädgården.

Marius plågade sig med dystra gissningar. Han vågade inte vakta porten på dagen. Han nöjde sig med att gå dit på kvällen och betrakta fönsterrutorna, som lyste rödaktiga. Han såg då och då skuggor bakom dem, och hans hjärta klappade häftigt.

Den åttonde kvällen kunde han inte se något ljus i fönstren.

— Lampan är förstås inte tänd ännu, sade han till sig själv. Men det är ju mörkt redan! Månne de ha gått ut? Han väntade. Klockan blev tio. Det blev midnatt. Klockan blev ett. Intet ljus syntes i tredje våningens fönster, och ingen återvände hem. Han gick sin väg mycket dyster.

Följande dag — han levde nämligen endast av hoppet på morgondagen, och det fanns så att säga för honom intet nu — fanns ingen i parken. Han väntade där till skymningen föll på, då gick ha till rue de l'Ouest. Intet ljus i fönstren. Persiennerna voro nedfällda. I tredje våningen var allt mörkt och tyst.

Marius knackade på, steg in och sade till portvakten:

— Är herrn i tredje våningen hemma?

— Han har flyttat, svarade portvakten.

Marius darrade och frågade med svag röst:

— När då?

— I går.

— Var bor han nu?

— Det vet jag inte.

— Har han inte lämnat sin nya adress?

— Nej.

När portvakten såg upp, kände han igen Marius och sade:

— Jaså, är det ni! Ni måtte i alla fall vara vid polisen!

SJUNDE BOKEN.

Patron Minette.

I.

GRUVORNA OCH GRUVARBETARNA.

Alla mänskliga samhällen ha vad man skulle kunna kalla "undre skikt". Det sociala tillståndet är överallt underminerat. Ibland är det mottagligt för goda, ibland för dåliga inflytanden. Detta tysta arbete försiggår i skilda lager. Det finns gruvschakt, som ligga högt, och sådana, som ligga djupt. Det finns ett högre och ett lägre plan i denna mörka och underjordiska boning. Det lägsta ligger bortom civilisationens råmärken, och vi känna ej till det, tack vare vår likgiltighet och sorglöshet. Encyklopedien från förra århundradet var ett gruvschakt, som låg i full dager. Det mörker, som bredde sig dystert över den första kristendomen, väntade blott på ett tillfälle att få skingras under Cæsarerna för att se-

dan få övergjuta människorna med ljus. I det heliga mörkret döljer sig nämligen ett osynligt ljus. Vulkanerna äro fyllda av ett mörker, som kan blossa upp i klar låga. Varje lavaström börjar med att vara svart. Katakomberna, där den första gudstjänsten hölls, voro icke blott Roms grundvalar, de voro världens.

Under den på en gång underbara och eländiga sociala byggnaden finns det underjordiska boningar av alla slag. Där finns en religiös, en filosofisk, en politisk, en ekonomisk och en revolutionär. En sysslar med idéerna, en annan med siffror, en tredje med vreden. Man ropar och man svarar från den ena katakomben till den andra. I dessa underjordiska gångar gå utopierna omkring. I alla riktningar förgrena de sig. Ibland mötas de och förbrödra sig. Jean Jacques lånar sin hacka åt Diogenes, som lånar honom sin lykta. Ibland strida de. Calvin drar Socin i håret. Men ingenting hindrar eller avbryter all denna energis strävande mot målet eller den samtidiga stora aktivitet, som går och kommer i detta mörker, stiger, sjunker och stiger på nytt, och som sakta omformar det övre genom det undre,

det yttre genom det inre i en okänd, ständig växling. Samhället är knappast medvetet om denna inre verksamhet, som lämnar ytan oberörd, men förändrar det inre. Vad blir då följden av allt detta arbete i det tysta? — Framtiden.

Ju djupare man tränger ned i gruvan, desto mera mystiska äro arbetarna. Så långt som den sociale filosofen stiger ned, är arbetet gott; längre ned är det i hög grad tvivelaktigt, och ännu längre ned blir det förskräckligt. På ett visst djup kunna dessa underjordiska boningar icke längre genomträngas av civilisationens ande. Man har nått den gräns, på andra sidan vilken människan icke kan andas. Där få vidunder taga vid.

Stegen, som leder neråt, är mycket egendomlig. Varje steg motsvarar ett gruvschakt, där filosofien kan få fotfäste, och där man möter någon av dessa stundom gudomliga, stundom vidunderliga arbetare. Under Johan Huss står Luther, under Luther Cartesius, under Cartesius Voltaire, under Voltaire Condorcet, under Condorcet Robespierre, under Robespierre Marat, under Marat står Babeuf. På detta sätt fortsätter det. Vid den gräns, som skiljer det svagt synbara från det

osynliga, ser man otydligt skuggor av män, som kanske icke existera ännu. De från i går äro spöken, de av i morgon äro vålnader. Själens ögon urskilja dem dunkelt. Att se framtiden födas, är en av filosofiens visioner.

En värld i vardande, vilken imponerande syn! Saint Simon, Owen, Fourier äro också synliga i bakgrunden.

En gudomlig kedja sammanbinder alla de underjordiska arbetarna med varandra dem ovetande, men de tro sig själva isolerade, fastän de ej äro det. Likväl äro deras arbeten mycket olika, och det ljus, som utgår från några av dem, kontrasterar bjärt mot de andras. Somliga äro mycket glada, andra tragiska. Alla dessa arbetare ha likväl, hur stor kontrasten än är, den högste såväl som den lägste, den visaste såväl som den dummaste, en likhet — oegennyttan. Marat glömmer sig själv liksom Jesus. De skjuta sig själva åt sidan; de glömma sig själva och tänka icke alls på sig själva. De betrakta andra föremål än sig själva. De ha en blick, och denna blick söker det absoluta. Den ene har hela himlen i sin blick. Den andre, hur gåtfull han än må vara,

har i blicken ett blekt skimmer av oändlighet. Vad han än må göra, så vörda den, vars ögon lysa av detta ljus!

Det mörka ögat är ett annat kännemärke.

Där börjar ondskan. Bliv betänksam och darra inför den, vars blick är tom. Samhället har svarta arbetare.

Det finns en punkt, där djupet svepes i dunkel, och där ljuset slocknar.

Under alla dessa gruvschakt, som vi nu ha skildrat, under hela detta framåtskridandets och utopiernas ofantliga system, förgrenat som ådror under jorden, än längre ned, lägre än Marat, lägre än Babeuf, utan all förbindelse med de övre schakten, ligger det "undre skiktet". Ett fruktansvärt ställe, som vi redan förut givit detta namn. Det är skuggornas grav. Det är de blindas boning, som står i förbindelse med avgrunden. — Inferi.

II.

AVGRUNDEN.

Här slocknar oegennyttan. En demon viskar: — Var och en må sköta sig själv! Jaget utan ögon tjuter, söker, trevar och fräter. Den sociale Ugolino befinner sig i denna avgrund.

De dystra skuggbilder, som ströva omkring i denna grav äro nästan djur eller spöken. De sysselsätta sig icke med det allmännas bästa, de känna icke till idéerna eller ordet. De bekymra sig icke om något annat än att mätta sig själva. De äro icke medvetna om något, och inom dem råder en sorts förskräcklig glömska. De ha två mödrar, båda styvmödrar — okunnigheten och nöden; de ha en vägvisare — behovet; deras enda medel att bli tillfredsställda är aptiten. De äro brutalt glupska, vilda, inte som tyranner utan som tigrar. Nöd och lidande föra dessa spöken till brott; en fatal förbrödring, en smittosam samvaro, men typisk för mörkret. Det som krälar i samhällets undre skikt, det är icke längre det un-

dertryckta begäret efter det absoluta, det är en materiens protest. Människan blir dess slav. Att vara hungrig och törstig, det är utgångspunkten, att bliva lik satan, det är målet. Ur denna boning utgår Lacenaire.

Vi ha nyss i fjärde boken sett en av våningarna i det övre gruvschaktet. Där är allt, som vi nyss sagt, ädelt och rent, värdigt och ärligt. Detta är det politiska, revolutionära och filosofiska schaktet. Där kan man begå misstag, och man gör det, men misstaget är förlåtligt, när det bäres av heroism. Allt arbete, som verkställes här, kan sammanfattas med ett namn — utveckling. Ögonblicket är nu kommet att skåda ner i andra djup, dystra och förskräckliga. Under samhället finnes det, ända till den dag, då okunnigheten försvunnit, en vidsträckt boning för det onda.

Denna boning ligger under alla andra, och är allas fiende. Det är det undantagslösa hatet. Denna boning känner icke till några filosofer, där har aldrig någons hand rört vid pennan. Dess mörker har intet samband med bläckhornets sublima svarthet. Aldrig ha dessa mörka figurer, som kröka sig under det kvävande taket, bläddrat i en

bok eller vikit upp en tidning. Babeuf är en upptäckare, jämförd med Cartouche, Marat är en aristokrat, jämförd med Schinderhannes. Denna boning har till mål allt och allas förintelse.

Den undergräver med sitt myllrande arbete icke blott det nuvarande sociala tillståndet utan även filosofien och vetenskapen, den mänskliga tanken, rätten och civilisationen. Den undergräver revolutionen och utvecklingen. Den kallas helt enkelt tjuvnad, prostitution och mord. Den är mörk, och den vill framkalla kaos. Dess takvalv är byggt av okunnighet.

Alla de andra schakten, som ligga högre upp, ha blott ett mål; att kuva det lägsta. Det är detta, som filosofien och utvecklingen med all makt sträva efter dels genom förbättring av de sociala förhållandena dels begrundande av det absoluta.

Förstör okunnighetens boning, och du förstör den listiga mullvad, som är brottet.

Låt oss i några ord sammanfatta det, som vi nyss skildrat. — Det allmännas enda fara är mörkret.

Mänsklighet är identitet. Alla människor äro av samma stoff. Här nere på jorden finns det ingen skillnad i våra öden. Samma skugga före födelsen, samma kropp under livstiden, samma aska efter döden. Men då okunnigheten blandas i människomaterialet, blir det nedsvärtat. Denna outplånliga svarthet tager människans inre i besittning och blir det onda.

III.

BABET, GUELEMER, CLAGUESOUS OCH MONTPARNASSE.

En kvartett av banditer, Babet, Gueulemer, Claquesous och Montparnasse, behärskade från 1830 till 1835 den undre världen i Paris. Gueulemer var en förfallen Herkules. Han bodde i ett krypin vid Arche-Marion. Han var sex fot lång, hans bröst var hårt som marmor, och han hade muskler av stål, men hans andedräkt luktade källare. Han hade byst som en koloss, men huvudet var en fågels. Man trodde sig se en Herkules Farnese, klädd i bomullsbyxor och jacka av bomullssammet. Gueulemer, som liknade en skulptur, skulle ha kunnat tämja spöken, men han hade funnit det bättre att bli ett av dem. Han hade låg panna och kraftiga tinningar. Den ännu ej fyrtioårige mannens ansikte var täckt av skäggborst, så att han såg ut som ett vildsvin. Hans muskler ville det inte. Han ägde en stor lättjefull styrka. En tillfällighet hade gjort ho-

nom till mördare. Man trodde, att han var kreolare. Han hade förmodligen varit en smula i beröring med Maréchal Brune, när han var sjåare i Avignon 1815. Efter det provet hade han blivit bandit.

Babets genomskinlighet var motsatsen till Gueulemers massiva kroppsbyggnad. Babet var mager och lärd. Han var genomskinlig men outgrundlig. Man såg tvärs igenom hans kropp, men ingenting i hans ögon. Han sade sig vara kemist. Han hade varit pajas hos Babino. Han hade spelat farser hos Saint-Mihiel. Det var en framåtsträvande man och en god talare, som underströk sina ord med leenden och gester. Han sysselsatte sig med att ute i det fria sälja lerbyster och porträtt av statens mäktigaste män. Dessutom drog han ut tänder. Han hade visat underbarn på marknader och ägt ett stånd med trumpet och följande affisch:

"Babet, artist och tandläkare, medlem av akademien för fysiska försök med metaller och metalloider, drar ut tänder och tandskärvor, som kvarlämnats av hans kolleger. Pris: En tand en francs och femtio centimes, två tänder två francs,

tre tänder två francs och femtio centimes. Begagna tillfället." Det senare betydde: "Drag ut mesta möjliga antalet tänder". Han hade varit gift och hade två barn. Vad det blivit av hans hustru och barn, visste han inte. Han hade förlorat dem, som man tappar en näsduk. Babet utgjorde ett lysande undantag i den obskyra värld, han tillhörde, han läste tidningar. En dag, på den tiden han hade sin familj med sig i sitt ambulerande tält, hade han läst i "le Messager", att en kvinna fött ett barn med kalvmule, vilket likväl såg ut att kunna bli vid liv. Han utropade då: "Här ligger en förmögenhet! Det är sorgligt nog inte min hustru, som varit nog förståndig att föda ett sådant barn".

Därpå hade han lämnat allt för att, som han sade, erövra Paris.

Vad var Claquesous? Det var natten. Han väntade, tills himlen betäcktes av svarta moln. Då gick han ut ur det hål, till vilket han återvände, innan dagen grydde. Var var detta hål? Ingen viste det. I det mest fullkomliga mörker vände han ryggen till, när han talade med sina medbrottslingar. Hette han Claquesous? Nej.

Han sade: "Jag heter intet alls". Om man tände ljus i hans närvaro, satte han på sig en mask. Han var buktalare. Babet sade: "Claquesous är ett mörker, som talar med tvenne röster". Claquesous var obestämd, irrande och förskräcklig. Man var inte säker på att han hade ett namn, då Claquesous endast var ett öknamn. Man var inte heller säker på att han hade en röst, ty han talade oftare med buken än med munnen. Man var ej heller säker på att han hade ett ansikte, ty ingen hade någonsin sett annat än hans mask. Han försvann som en dimfigur, han dök åter fram som ur jordens innandömen.

Montparnasse var en sorglig skepnad. Han var ett barn, ännu icke tjugo år. Han hade vackert ansikte, körsbärsröda läppar, förtjusande, svart hår och en vårligt klar blick. Alla laster hade han, och han tänkte begå alla brott. Han njöt av det onda, och detta gav honom aptit på det, som var ännu värre. Det var gatpojken, som blivit ligist, och ligisten, som blivit bov. Han var godmodig, förvekligad, smidig, vild, på samma gång blödig och stark. Han hade hatten uppvikt på vänstra sidan för att få plats för en hårtofs

enligt 1829 års mod. Han levde på att stjäla. Hans rock var välskuren, men trasig. Montparnasse var en snobb, men fattig och i stånd att begå mord. Orsaken till denne ynglings alla brott var lusten att vara välklädd. Den första grisett, som sagt till honom: "Du är vacker", hade tänt brandfacklan i hans själ och hade av denna Abel gjort en Kain. Då han fann, att han var vacker, ville han bli elegant. Den första elegansen är lättjan, men en fattig mans lättja leder till brott. Få tjuvar voro så fruktade som Montparnasse. Vid aderton års ålder hade han flera mord på sitt samvete. Mer än en vilade med utsträckta armar och med ansiktet badande i blod, där denne usling gått fram. Friserad, pomaderad, insvängd i midjan och med en kvinnas höfter, men med en preusisk officers hållning, omgiven av gatflickors beundrande mummel, med omsorgsfullt knuten halsduk, blydagg i fickan och blomma i knapphålet. Sådan var denna avgrundens ljuva blomma.

IV.

TRUPPENS SAMMANSÄTTNING.

Dessa bovar voro några riktiga kameleonter, som listigt smögo förbi polisen, och under olika förklädnader sökte undgå alla indiskreta blickar, skyddade av träd och fontäner samt av flämtande ljuslågor, som framkallade fantastiska skuggor. De bytte namn och gömställen, de dolde sig i sina egna skuggor. De voro hemlighetsfulla mot varandra och förvandlade sitt yttre lika lätt som när man lägger bort en lösnäsa på en maskeradbal. Ibland tycktes de vara få, knappast mer än en, ibland så många, att Coco-Lacour själv tog dem för en hel liga.

Dessa fyra män voro knappast fyra män. Det var en sorts mystisk tjuv med fyra huvuden, som arbetade öppet i Paris. Det var en det ondas spökliga polyp, som bodde i samhällets undre skikt.

Tack vare sina förgreningar och relationer hade Babet, Gueulemer, Claquesous och Montpar-

nasse fritt tillträde till departementet Seine's gömställen. De, som hade något ont i sinnet, och ville ha något illdåd utfört, vände sig till dem för att få det gjort. Man delgav dessa fyra kämpar planen, och de åtogo sig att utföra den. De kunde alltid utlåna en lagom stor personal, lämplig att utföra alla slags brott, såvida de voro tillräckligt lönande. De voro villiga att låna sina armar till alla brott. De hade en trupp av skuggaktörer, som voro disponibla för den undre världens tragedier. De samlades vanligen på natten på de ödsliga fälten vid la Salpetriére. Där gjorde de upp planer. De hade tolv mörka timmar framför sig. De ordnade sitt yttre.

Patron-Minette var det namn, som man i den undre världen givit denna fyramannaförening. På det gamla populära förbrytarspråk, som dagligen håller på att utplånas, betyder Patron-Minette morgon liksom Entre chien et loup betecknar afton. Patron-Minette syftar antagligen på den timme, då deras arbete slutade. Morgonrodnaden brukar ju skrämma spöken på flykten och skingra banditer som agnar för vinden. Dessa fyra män voro kända under detta namn. När

domaren besökte Lacenaire i fängelset, utfrågade han honom om ett brott, som Lacenaire nekade till. "Vem har gjort det?" frågade domaren. "Det har kanske Patron-Minette", svarade Lacenaire. Detta svar var gåtfullt för ämbetsmannen, men klart för polisen.

Liksom man ibland kan bedöma en pjäs genom att studera rollbesättningen, så kan man uppskatta en förbrytarliga av förteckningen på banditerna. Följande namn, som oupphörligt förekomma i enskilda memoarer, tillhöra de främsta skurkarna i Patron-Minette:

Den hette Pan, kallad Den vårlige, kallad Skrotkornet.

Brujon. (Det fanns en dynasti med detta namn, vilket vi icke kunna underlåta att omnämna.)

Grändsmygaren, förut omtalad, vägarbetare.

Ankan.

Kapmannen.

Homerus Hogu, neger.

Tisdagskvällen.

Telegrammea.

Fauntleroy, kallad Blomsterflickan.

Den lysande, frigiven galärslav.
Vägbommen, kallad herr Dupont.
Södra Esplanaden.
Poussagrive.
Jakobinjackan.
Kruideniers, kallad Bizaro.
Spetsslukaren.
Botten opp.
Halvstyvern, kallad Dubbla millionen.
O. s. v.

Dessa namn äro icke de värsta, men vi fortsätta. De ha ansikten. De beteckna icke blott individer utan även olika typer. Vart och ett av dessa namn kan kännetecknа en av arbetarna i civilisationens undre skikt.

Dessa varelser, som sällan visa sina ansikten, tillhöra icke dem, som man ser på gatorna. Trötta av sina vilda nätter sovo de om dagen än i lerugnar än i de stenbrott, som lågo övergivna i Montmartre eller Montrouge, ibland i kloakerna. De grävde ner sig.

Vad blir det av dessa män? De existera alltjämt. Horatius talar om dem: "Ambubaiarum collegia, pharmacopolæ, mendici, mimæ". Så

länge samhället är sådant det är, så komma de att vara sådana, som de äro. Under taket i sin dystra boning återfödas de ständigt genom den sociala utdunstningen. Dessa spöken återkomma alltjämt och äro sig alltid lika. De ha blott andra namn och annan gestalt.

Även om individerna dö bort, så kvarstår släktet. Det sjuder alltjämt av samma slumrande krafter; från landstrykaren till tjuven håller rasen sig ren. Dessa hemska varelser ana börsar i byxfickorna; de vädra klockor i västfickorna. Guld och silver ha lukt för dem. Det finns enfaldiga borgare, om vilka man skulle kunna säga, att de se ut som om de ville bestjälas. Dessa män följa tåligt borgarna. Då de gå förbi en utlänning eller en landsortsbo, få de ryckningar som spindlar.

De äro fruktansvärda vid midnatt, när man möter dem på en öde gata. De likna icke män utan fantomer av levande dimma. Man skulle kunna säga, att de sammansmälta med mörkret, från vilket man icke kan urskilja dem. De ha ingen annan själ än skuggan. Det är endast för

stunden, för att under några minuter få leva ett fruktansvärt liv, som de skilja sig från mörkret.

Hur skall man kunna utplåna dessa spöklika varelser? Skänk dem ljus! Ljus i strömmar! Inte en fladdermus kan uthärda daggryningen. Skänk ljus åt de lägre samhällslagren!

ÅTTONDE BOKEN.

Den elake fattige mannen.

I.

NÄR MARIUS SÖKER EN FLICKA I HATT, MÖTER HAN EN MAN I MÖSSA.

Sommaren och hösten gick förbi. Vintern kom. Varken herr Leblanc eller hans dotter hade visat sig mer i Luxembourg-trädgården. Marius tänkte blott en enda tanke. Han ville återse detta milda, bedårande ansikte. Han sökte ständigt och överallt, men han fann intet. Han hade blivit en helt annan människa. Förut var han en entusiastisk drömmare men på samma gång en beslutsam, bestämd och energisk man, som djärvt gick sitt öde till mötes. Hans hjärna byggde luftslott på luftslott för framtiden, hans ande var fylld av planer och projekt, stolthet, vilja och idéer. Nu var han slagen till en slant. Han föll

i dyster förtvivlan. Allt var slut. Arbetet bjöd honom emot, ensamheten tråkade ut honom. Den ofantliga naturen, som eljest tycktes honom så rik på formskönhet och ljus, så fylld av ande, råd och lärdomar, som med sin vida horisont öppnat hänförande perspektiv för honom, låg nu öde och tom. Det tycktes honom, som hade allt försvunnit. Han tänkte fortfarande, ty det kunde han inte låta bli. Men han njöt icke längre av sina tankar. På allt vad de ständigt tyst föreslogo honom, svarade han: "Vad ska det tjäna till?"

Han gjorde sig tusen förebråelser. "Varför följde jag ej efter henne? — Jag var ju så lycklig, bara jag fick se henne. Hon betraktade mig. Var det inte en oerhörd lycka? Hon såg ut, som om hon älskade mig. Var det inte nog? Vad ville jag mer? Intet intresserar mig längre. Jag var galen. Det var mitt fel!" — Och så vidare i all oändlighet. Han hade icke givit Courfeyrac sitt förtroende. Det låg inte i hans natur, men denne hade gissat nästan allt, det låg nämligen för honom. Courfeyrac började med att lyckönska honom till att vara kär, i det han för övrigt

var mycket förvånad. När han sedan såg, att Marius blev så melankolisk, slutade han med att säga: "Jag ser, att du blivit lurad. Se så, låt oss gå till la Chaumiére".

När det vackra septembersolskenet en dag hade givit Marius tillförsikt, lät han Courfeyrac, Bossuet och Grantaire föra sig med till en danslokal. Han hoppades nämligen dåraktigt nog, att han skulle återfinna henne där. Naturligtvis fann han inte henne, som han sökte. — "Det är likväl här, som man finner alla förlorade kvinnor! mumlade Grantaire avsides. Marius lämnade sina vänner och återvände trött och ensam till fots, feberaktig, med beslöjade och sorgsna ögon i nattens mörker. Han kände sig irriterad av buller och damm och av de glatt sjungande skaror, som återvände från festen och gingo tätt förbi honom. Modlös inandades han för att uppfriska sig den skarpa doften från kastanjeträden längs vägen.

Han började att leva allt mera ensam, förvirrad och nedtyngd av sorg, helt för sin inre ångest. Hans smärta drev honom hit och dit, som hade

han varit ett fånget villebråd. Överallt sökte han, nedbruten av kärlek, sin försvunna älskade.

En annan gång mötte han en man, vars anblick förvirrade honom. I en bakgata i närheten av Invalides-boulevarden mötte han nämligen en man, klädd som en arbetare med en bredskärmig mössa, under vilken den gamles vita hår vällde fram. Marius blev intagen av hårets skönhet och betraktade mannen, som gick med långsamma steg och liksom försjunken i svårmodiga tankar. Han tyckte sig till sin överraskning känna igen herr Leblanc. Så gott han kunde se för mössan, så var det samma hår, samma profil, samma sätt att gå, endast mera sorgset. Men varför bar han dessa arbetskläder? Vad ville detta säga? Marius var mycket förvånad. När han återfick besinningen, var hans första tanke att följa efter mannen. Vem vet, om han inte äntligen hade funnit det spår, han sökte. I alla händelser var det nödvändigt, att han fick se mannen en gång till på nära håll för att kunna klara upp gåtan. Men han kom att tänka på detta för sent; mannen var redan borta. Han hade försvunnit i någon sido-

gränd, och Marius kunde ej återfinna honom. Detta egendomliga möte sysselsatte hans tankar några dagar, sedan glömde han bort det. "När allt kommer omkring", tänkte han, "var det endast en tillfällig likhet".

II.

ETT FYND.

Marius bodde fortfarande kvar i Gorbeauska huset. Han hade emellertid aldrig lagt märke till någon av de andra hyresgästerna.

I själva verket bodde vid denna tid ingen mer i huset än han själv och familjen Jondrette, vars hyra han en gång betalt, men vilken han för övrigt ej alls kände. Han hade varken talat med fadern, modern eller döttrarna. De andra hyresgästerna hade flyttat eller voro döda, eller också hade de blivit vräkta, då de ej betalt hyran.

En dag under vintern visade sig solen en smula på eftermiddagen, men det var den andre februari, den gamla Kyndelsmässodagen, vars förädiska sol, förelöpare till en köldperiod på sex veckor, har inspirerat Mathieu Lænsberg till några versrader, som med rätta blivit klassiska:

"Qu'il luise ou qu'il luiserne,
L'ors rentre en sa caverne".

Marius hade nyss lämnat sin bostad. Natten föll på. Det var tid att gå och äta middag. Han hade nämligen blivit tvungen att ånyo börja intaga middag. Tyvärr. — O, idealister!

På tröskeln hade han nyss stött ihop med Mame Bougon, som höll på att sopa, under det att hon höll följande minnesvärda monolog: "Finns det något, som man kan få till billigt pris nu för tiden? Allt är dyrt. Det är bara sorger och bekymmer man får billigt! Dem får man alldeles gratis!"

Marius gick med långsamma steg uppför boulevarden för att gå till rue Saint-Jacques. Han gick med nedböjt huvud, försjunken i tankar.

Plötsligt kände han, att någon stötte till honom i mörkret. Han vände sig om och varsblev då två unga flickor, klädda i trasor. Den ena var lång och mager, den andra något mindre till växten. De skyndade hastigt förbi, andfådda och förskrämda. Det såg ut, som om de flydde. Då de nyss mötte Marius sågo de honom inte utan stötte till honom, då de gingo förbi. I skymningen urskilde han svagt deras ansikten, deras rufsiga och stripiga hår. De hade förskräckliga hu-

vudbonader och trasiga kjolar och deras fötter voro nakna. Medan de sprungo, pratade de. Den längsta sade med skrovlig röst: "Bylingarna kom. Det var på vippen, att de haffat mig". Den andra sade: "Jag såg dem, men jag skalade iväg. O, va' ja' sprang!"

Marius förstod trots deras förskräckliga rotvälska, att polisen varit nära att gripa båda dessa barn, men att de lyckats komma undan.

De försvunno i mörkret mellan träden på boulevarden. Blott några sekunder kunde man dunkelt skymta dem som ljusare skuggor. Sedan voro de borta.

Marius hade hejdat sig ett ögonblick. Han tänkte just fortsätta sin promenad, då han fick syn på ett litet gråaktigt paket på marken vid sina fötter. Han böjde sig och tog upp det. Det var ett kuvert, som tycktes innehålla papper.

"De stackars flickorna tycks ha tappat det", sade han för sig själv. Han vände tillbaka och ropade på dem men kunde inte återfinna dem. Han förstod, att de redan voro långt borta, stoppade paketet i fickan och gick för att äta middag.

Under vägen såg han i en förstuga i rue Mouffetard en barnlikkista, övertäckt med ett svart skynke. Den var ställd på tre stolar och belyst av ett talgljus. Han kom då att tänka på de två flickorna, som han mött i skymningen.

"Stackars mödrar", tänkte han. "Det finns något, som är sorgligare än att se sina barn dö. Det är att se dem leva ett dåligt liv".

Sedan glömde han bort dessa skuggvarelser, som hade skänkt en smula omväxling i hans dysterhet. Han gled in i sin vanliga tankegång. Han började åter tänka på sina sex lyckliga veckor, som varit fyllda av kärlek. Han tänkte på den friska vinden och solskenet under Luxembourgparkens lummiga träd.

"Vad mitt liv blivit dystert", sade han för sig själv. Unga flickor komma fortfarande i min väg. Förr var det änglar, nu är det spöken. Det är den enda skillnaden".

III.

FYRVÄPPLINGEN.

På kvällen, när han höll på att kläda av sig för att gå till sängs, fann han i sin rockficka det paket, som han tagit upp på boulevarden. Han hade alldeles glömt det. Han ansåg, att det var förnuftigast att öppna det, emedan det kanske innehöll de två flickornas adress, om det i själva verket tillhörde dem. Och i alla händelser borde det innehålla tillräckliga upplysningar för att han skulle kunna återställa det till den person, som förlorat det.

Han tog upp kuvertet. Det var icke förseglat och innehöll fyra brev, vilka ej heller voro förseglade.

Adresserna voro skrivna på dem. Alla fyra luktade dålig tobak.

Det första brevet var adresserat till Fru Markisinnan De Grucheray, mitt emot riksdagshuset, n:r . . .

Marius tänkte, att han möjligen där skulle kunna finna de upplysningar, han sökte. Och då brevet dessutom ej var förseglat, ansåg han det ej vara indiskret att läsa det. Det var av följande lydelse:

"Fru Markisinna!

Mildhetens och fromhetens dygd sammanhåller mänskligheten. Jag djärves anropa Ert goda hjärta om att hysa medlidande med en olycklig spanjor, som är ett offer för sin trohet och hängivenhet för konungen, för vilken han har gjutit sitt blod, offrat sin förmögenhet, allt. Nu befinner han sig i det svåraste armod. Han tvivlar icke på att Fru Markisinnan med sin kända godhet skall komma honom till hjälp och förbättra hans svåra existens. Eftersom han fått en god uppfostran, känns det ännu svårare för honom att nu vara sårad och nedbruten. Jag hoppas även på det intresse, som Fru Markisinnan hyser för min olyckliga nation. Om min bön icke blir förgäves, skall jag alltid bevara Fru Markisinnan i tacksamt minne.

Fru Markisinnans ödmjukaste tjänare
Don Alvarez,
spansk kavallerikapten, rojalistisk flykting i Frankrike, som vill återvända till sitt fädernesland, men saknar respengar."

Ingen adress var bifogad. Marius hoppades finna adressen i det andra brevet, vars utanskrift löd så här:

"Till Fru Grevinnan de Montvernet,
rue Casette 9."

"Fru Grevinna!

Jag är en olycklig moder med sex barn, av vilka det yngsta endast är åtta månader. Jag har varit sjuk sedan min sista barnsäng, min man övergav mig för fem månader sedan, och jag har ingen i världen, som kan hjälpa mig i min bittra nöd.

I hopp om Fru Grevinnans hjälp teknar jag med djupaste högaktning

Hustru Balizard."

Marius övergick till det tredje brevet, som liksom de föregående var ett tiggarbrev. Det löd:

"Herr Pabourgeot,
elektor, grosshandlare i mössbranschen,
i hörnet mellan rue Saint-Denis
och rue aux Fers.

Jag tillåter mig att sända Er detta brev för att bedja Er gynna mig med att skänka mig Er sympati och att låna Ert öra åt en litterärt intresserad man, som nyss skickat ett drama till franska teatern. Ämnet är historiskt, och händelsen tilldrar sig i Auvergne under kejsardömets tid. Stilen är naturlig, lakonisk och ganska förtjänstfull. Där förekommer kupletter på fyra ställen. En ständig växling av komiska, allvarliga eller oförutsedda händelser framhäver dramats olika karaktärstyper. Över varje intrig vilar en aning av romantik. Den mystiska handlingen upplöses efter spännande, oförutsedda förvecklingar under smattrande sceneffekter.

Mitt främsta mål är att tillfredsställa den passion, som allt mera behärskar nutidsmän-

niskan, det vill säga modegalenskapen, denna nyckfulla och bisarra vindflöjel, som vrider sig för varje fläkt.

Trots dessa förtjänster har jag anledning frukta, att avundsjukan och favoriserade författares egoism förorsaka, att mitt drama ej blir antaget. Jag är nämligen icke okunnig om de förödmjukelser, som debuterande författare få till livs.

Herr Pabourgeot, på grund av ert goda rykte, som beskyddare av litterära personer djärves jag skicka min dotter till Er för att närmare skildra vår nödställda belägenhet. Under denna kalla årstid sakna vi både mat och ved. För att visa Er hur mycket jag värderar Ert aktningsvärda skydd, vill jag giva Er äran av mitt drama och även av alla dem, som jag kommer att skriva, genom att pryda mina skrifter med Ert namn. Om Ni värdigas hedra mig med en aldrig så liten gåva, skall jag genast taga itu med en dikt, i vilken jag skall avbörda mig en del av min tacksamhetsskuld till Er. Denna dikt, som jag skall försöka göra så fullständig som

möjligt, skall bliva Er tillsänd, innan den inskjutes i början av dramat och framföres på scenen.

Jag betygar Herr och Fru Pabourgeot min synnerliga högaktning.

Gentoft,
litteratör.

P. S. Om det så inte blir mer än fyrtio sous! Förlåt att jag sänder min dotter och icke uppvaktar själv. På grund av beklaglig klädsorg kan jag tyvärr icke visa mig ute."

Marius öppnade slutligen det fjärde brevet. Dess adress löd: "Till den välgörande herrn vid kyrkan Saint-Jacques-du-Haut-Pas". Det innehöll dessa få rader.

"Välgörande man!

Om Ni värdigas följa med min dotter, skall Ni få skåda ett verkligt elende, och jag skall dessutom visa Er en hel del intyg.

På grund av dessa intyg skall Er ädelmodiga själ fyllas av välvilliga känslor. Verkliga filosofer ha alltid ett lättrörligt känsloliv.

Välgörande man, Ni förstår, att omständigheterna måste vara mycket svåra, och att det är mycket smärtsamt att ta myndigheterna till vittne på sin olycka för att erhålla lindring. Som om man inte vore fri att lida och att dö av svält, under det att man väntar på att någon skall lindra ens elende. Ödet är mycket onådigt mot somliga, mot andra är det allt för grunstigt och beskyddande.

Jag väntar besök av Er eller en gåva, om Ni vill vara så vänlig, och jag ber Er vara övertygad om min vördnad, verkligt högsinnade man.

Er ödmjuke och lydige tjänare
P. Fabantou,
dramatisk artist."

När Marius hade läst dessa fyra brev, visste han inte mer än förut.

Först och främst uppgav ingen av avsändarna sin adress.

För det andra tycktes de härstamma från fyra olika individer, don Alvarez, hustru Balizard, skalden Genflot och den dramatiske artisten Fa-

bantou, men de företedde den egendomliga likheten, att de alla voro skrivna med samma stil.

Vilken slutsats skulle man dra härav, om inte att de voro skrivna av samma person.

Dessutom voro alla breven skrivna på samma grova, gulnade papper, en omständighet, som kom Marius' gissning att synas ännu mera sannolik. Tobakslukten var densamma, och ehuru man sökt variera stilen, upprepades samma stavfel med djupt lugn, och litteratören Gentoft var icke mera befriad från dem än den spanske kaptenen.

Det var fåfäng möda att anstränga sig med att gissa denna gåta. Om det icke hade varit ett fynd, hade det varit en fullständig mystifikation. Marius var för sorgsen för att ta väl upp ens ett skämt av slumpen. Han var ej hågad att deltaga i den lek, som gatstenarna tycktes vilja leka med honom. Det tycktes honom som lekte dessa fyra brev helt retfullt blindbock med honom.

Ingenting häntydde för övrigt på att dessa brev tillhörde de unga flickor, som Marius ha-

de mött på boulevarden. Efter allt att döma, var det tydligen alldeles värdelösa papper.

Marius lade åter in dem i kuvertet, kastade det hela i ett hörn och gick till sängs.

Vid sjutiden på morgonen, då han nyss stigit upp och ätit frukost och just skulle försöka börja arbeta, knackade någon helt svagt på dörren.

Eftersom han ingenting ägde, tog han aldrig ur dörrnyckeln, för så vitt han icke skulle fullborda något arbete, som var brådskande. För resten lät han till och med nyckeln sitta i, då han inte var hemma.

— Man kommer att bestjäla er, sade Mame Bougon.

— På vad? sade Marius.

I själva verket hade man en dag stulit ett par gamla skor från honom till Mame Bougons stora triumf.

Det knackade ånyo, lika diskret som förra gången.

— Stig in! sade Marius.

Dörren öppnades.

— Vad vill ni, Mame Bougon? frågade Ma-

rius utan att ta ögonen från de böcker och manuskript, som han hade på bordet.

En röst, som icke var Mame Bougons, svarade:

— Förlåt, herrn.

Rösten var dov, sprucken, väsande och skrovlig, en riktig gammal brännvinsbas.

Marius vände sig hastigt om. Där stod en ung flicka.

IV.

EN ROS I NÖD OCH ELÄNDE.

En helt ung flicka stod i den halvöppna dörren. Ljuset från vindsrummets fönster mitt emot dörren belyste denna varelse med ett spökaktigt skimmer. Det var en mager, ömklig och eländig stackare. Intet annat än ett linne och en kjol dolde hennes darrande och frusna lemmar. I stället för skärp hade hon ett snöre — även håret sammanhölls av ett snöre. De kantiga skuldrorna stucko fram under linnet. Nyckelbenen avtecknade sig smutsgula mot den sjukligt bleka huden, händerna voro röda, munnen halvöppen och förvriden, blicken matt, skum och fräck. Hon hade flera tänder för lite. Hon såg ut att ännu ej vara fullvuxen, men hennes blick var en gammal förfallen kvinnas. Hon var på samma gång femtio som femton år. Det var en av dessa varelser, som samtidigt äro både svaga och förskräckliga, och som antingen framkalla tårar av medlidande eller rysningar av fasa.

Marius reste sig och betraktade med häpnad denna varelse, som liknade en obehaglig dröms hemska vålnader.

Vad som i synnerhet verkade beklämmande var, att denna flicka icke var ämnad att bliva ful. Som barn hade hon antagligen varit söt. Ungdomens behag var ännu ej riktigt besegrat av ålderdomens fulhet, som i förtid framkallats av utsvävningar och fattigdom. Ett drag av skönhet dröjde ännu kvar på sextonåringens ansikte, likt den matta sol, som förbleknar i ovädersmoln vid morgonrodnaden en vintermorgon.

Hennes ansikte verkade icke alldeles obekant. Han trodde sig minnas, att han sett henne någonstans.

— Vad vill fröken? frågade han.

Den unga flickan svarade med en rusig galärslavs röst:

— Jag har ett brev till herr Marius.

Hon tilltalade Marius med hans rätta namn. Han kunde inte tvivla på att det var honom det gällde. Men vem var denna flicka, och hur kunde hon veta hans namn.

Utan att vänta på hans inbjudan att stiga in, gick hon in i rummet. Hon klev resolut på och beskådade med låtsad säkerhet hela rummet med den oordnade sängen. Hennes sätt verkade beklämmande. Hon var barfota. Genom hålen i hennes kjol kunde man se hennes långa ben och magra knän. Hon darrade.

I handen höll hon verkligen ett brev, som hon räckte Marius.

När Marius öppnade, märkte han, att det stora munlacket ännu var fuktigt. Budskapet kunde icke komma långt ifrån. Han läste:

"Min älskvärde unge granne!

Jag har fått vet Er godhet mot oss, att Ni betalte min hyra för sex månader sedan. Jag välsignar Er, unge man. Min ällsta dotter skall säga Er, att vi på två dagar inte ha ätit en bit bröd, fyra personer, och min hustru, som är sjuk. Om jag ej misstager mig i mina tankar, tror jag mig kunna hoppas, att Ert ädelmodiga hjärta skall röras av denna skildring och tvinga Er att vara barm-

härtig och att bevärdiga mig med en liten gåva. Jag teknar med all den högaktning man är skyldig mänsklighetens välgörare

Jondrette.

P. S. Min dotter inväntar Edra order, kære herr Marius."

Detta brev kom från samma håll, som de fyra tiska äventyr, som sysselsatte Marius' tankar sedan föregående kväll. Nu stod plötsligt allt klart för honom.

Detta brev kom från samma håll, som de fyra andra. Det var samma handstil, samma uttryckssätt, samma ortografi, samma papper, samma tobakslukt.

Det var fem brev, fem historier, fem namn, fem underskrifter, men endast en avsändare. Den spanske kaptenen don Alvarez, den olyckliga hustru Balizard, den dramatiske poeten Genflot, den gamle skådespelaren Fabantou, kallade sig alla fyra Jondrette, om nu Jondrette i själva verket hette Jondrette.

Under hela den tid Marius bott i det gamla huset, hade han, som vi förut nämnt, endast haft

få tillfällen att se eller ens skymta sin allra närmaste omgivning. Hans tankar voro annorstädes, och där tankarna äro, där äro ens blickar. Han hade säkert mer än en gång mött Jondrette's i korridoren eller i trappan. Men de voro endast silhouetter för honom. Han hade lagt så föga märke till dem, att han föregående kväll stött samman med flickorna Jondrette på boulevarden utan att känna igen dem. Det var nämligen med all säkerhet dem, han mött. Men den av flickorna, som nyss kommit in i hans rum, hade knappast förmått väcka ett svagt minne hos honom av att han sett henne någon annanstans.

Nu förstod han tydligt. Han begrep, att hans granne Jondrette i sin nöd hade till yrke att dra fördel av välvilliga personers människokärlek. Han förskaffade sig adresser och skrev under fingerade namn brev till personer, som han ansåg rika och medlidsamma. Breven lät han sedan sina döttrar på egen risk bära omkring. Denne far satte verkligen sina döttrars ve och väl på spel. Han spelade med ödet med dem som insats. Av de stackars flickornas flykt kvällen förut, av deras andfåddhet och förskräckelse samt av de

få ord av deras rotvälska, som han hunnit uppfatta, förstod Marius, att de antagligen drevo även andra betänkliga yrken. Av allt detta hade mitt i det mänskliga samhället uppkommit två olyckliga varelser, som varken voro barn, unga flickor eller kvinnor utan ett slags orena och oskyldiga monstrum, som vuxit fram ur nöd och elände.

Sorgliga skepnader utan namn, ålder och kön, som varken kunna bliva goda eller onda, som då de lämna barndomen bakom sig, varken äga frihet, dygd eller ansvar. Själar i dag i blom, i morgon vissna, lika blommor, som fallit på gatan och vissna i gatsmutsen i väntan på att ett hjul skall krossa dem.

Under det att Marius såg på henne med förvånade och sorgsna ögon, gick den unga flickan emellertid fram och tillbaka i rummet med spöklik djärvhet. Hon rörde sig utan att bekymra sig om sin nakenhet. Då och då föll hennes oordnade linne ner ända till skärpet. Hon flyttade på stolarna, hon bringade toilettsakerna på byrån i oordning, hon rörde vid Marius' kläder, hon snokade efter vad som fanns i hörnen.

— Nä, men se, Ni har en spegel! sade hon.

Hon gnolade, som om hon varit ensam, stycken ur vaudeviller, galna refränger, som hennes råa, gutturala stämma gjorde dystra. Under denna fräckhet låg något visst tvunget, oroligt och förödmjukat. Fräckheten döljer ofta djup känsla av skam.

Ingenting kunde vara dystrare än att se henne fjanta sig och flaxa omkring i rummet, med samma rörelser som en fågel, som blir förvirrad av ljuset eller har brutit en vinge. Man kände, att den unga flickans fria och glada sätt under andra omständigheter kunde ha utvecklat sig till något ljuvt och bedårande. Ett djur, som fötts till duva, förvandlas aldrig till en örn. Dylikt förekommer endast bland människorna.

Marius funderade och lät henne hållas.

Hon närmade sig bordet.

— Ah, böcker, sade hon.

En stråle tändes i hennes öga. Hon återtog med en röst, som uttryckte den lycka, som man känner, då man stoltserar med något, inför vilket ingen mänsklig varelse kan vara okänslig:

— Jag kan läsa, jag.

Hon grep hastigt den uppslagna boken på bordet och läste tämligen flytande:

"— — General Bauduin erhöll order att med de fem bataljonerna i sin brigad intaga slottet Hougomont, som är beläget mitt på slätten vid Waterloo — —."

Hon avbröt sig:

— Ah, Waterloo, det känner jag till. Där var ett slag nån gång. Min far var med där. Min far har tjänat i armén. Vi äro bonapartister hemma hos oss. Det var mot engelsmännen, Waterloo!

Hon lade bort boken, tog en penna och utropade:

— Och jag kan skriva också.

Hon doppade pennan i bläcket och sade, i det hon vände sig mot Marius:

— Vill Ni se, nu skall jag skriva något åt Er.

Och innan han hann svara, skrev hon på ett rent pappersark, som låg mitt på bordet:

"Bylingarna äro här."

Sedan kastade hon pennan och fortsatte:

— Där finns inga stavfel. Ni kan se efter. Vi ha fått uppfostran, min syster och jag. Vi ha in-

te alltid varit sådana som nu. Vi voro icke ämnade — —

Här hejdade hon sig, fixerade Marius med sin slocknade blick och brast i gapskratt, i det hon sade med ett tonfall, som uttryckte all den ångest, cynismen försökte kväva.

— Bah!

Och med glad min började hon gnola följande rader:

J' ai faim, mon père.
Pas de fricot.
J' ai froid, ma mère,
Pas de tricot.
Grelotte,
Lolotte!
Sanglote,
Jacquot!

Innan hon ens slutat kupletten, utropade hon:

— Går herr Marius någon gång på teatern? Jag går dit. Jag har en liten bror, som är god vän med skådespelarna, och ibland ger han mig fribiljetter. Jag tycker för övrigt inte om att sitta på hyllan. Där är så obekvämt, och man mår inte bra där. Ibland är där tjockt med folk. Och ibland luktar dom illa.

Sedan betraktade hon Marius med egendomlig min och sade:

— Vet herr Marius, att Ni är en mycket vacker gosse?

Och samtidigt kommo de att tänka på samma sak. Henne kom den att le, men honom att rodna.

Hon närmade sig honom och lade handen på hans axel.

— Ni lägger inte märke till mig, men jag känner Er; jag möter Er här i trappan och jag ser Er gå in hos en viss herr Mabeuf, som bor åt Austerlitz till, ibland, när jag promenerar ditåt. Ert rufsiga hår klär Er mycket bra.

Hennes röst försökte vara mycket mild men lyckades endast bli dov. En del ord försvunno på vägen från struphuvudet till läpparna, som på ett piano, som saknar en del tangenter.

Marius drog sig sakta tillbaka.

— Fröken, sade han med kylig värdighet, jag har ett paket här, som jag tror tillhör er. Tillåt mig att lämna er det.

Han gav henne kuvertet, som innehöll de fyra breven.

Hon slog ihop händerna och utropade:

— Och vi, som ha sökt överallt!

Därpå grep hon häftigt paketet, öppnade kuvertet och sade:

— Gode Gud, va vi ha sökt, min syster och jag! Och det var Ni, som hade funnit det! På boulevarden, inte sant? Det måste ha varit på boulevarden! Ser ni, det här föll på gatan, när vi sprang. Det var min slarva till syster, som bar sig så dumt åt. När vi kom hem, saknade vi det. Eftersom vi inte ville ha stryk, det var onödigt, alldeles onödigt, absolut onödigt, sa vi därhemma, att vi burit omkring breven, men att vi inte fått något. Och här är de, de eländiga breven. Men hur kunde Ni se, att dom tillhörde mig? På handstilen förstås! Det var då Er, som vi stötte ihop med i går kväll! Man kunde minsann inte se. Jag sa till min syster: "Var det en herre?" Min syster svarade: "Jag tror det."

Hon hade emellertid öppnat det tiggarbrev, som var adresserat till den välgörande herrn vid kyrkan Saint-Jacques-du-Haut-Pas.

— Ack, det var det till gamlingen, som går i mässan, sade hon. Det är minsann på tiden, att

jag går och hämtar honom. Han ger oss kanske lite, så att vi kan få frukost.

Sedan började hon åter skratta och tillade:

— Vet Ni, vad det betyder, om vi äta frukost i dag? Jo, det betyder, att vi får frukost för i förrgår, middag för i förrgår, frukost för i går, middag för i går, allt det där på en gång i dag. Och om man inte är nöjd, så är det min själ adjö med en.

Detta erinrade Marius om vad den stackars flickan väntade av honom.

Han kände efter i sin västficka, men fann intet.

Den unga flickan fortsatte, och hon tycktes tala, som om hon inte längre var medveten om att Marius var närvarande.

— Ibland går jag ut på kvällarna. Ibland kommer jag hem igen. Förra vintern, innan vi kom hit, bodde vi under broarna. Man måste krypa ihop tätt för att inte förfrysa. Min lilla syster grät. Vad vattnet är sorgligt. När jag tänkte på att dränka mig, sade jag till mig själv: 'Nej, det är allt för kallt'. Jag går ut alldeles ensam, när jag vill. Ibland sover jag i vallgravarna. Vet Ni,

när jag går på boulevarderna på natten, ser träden ut som högafflar, och husen, där alla ljus äro släckta, äro stora som Notre-Dames torn. Jag inbillar mig, att de vita murarna äro floden, och jag säger: 'Se, där är ju vatten'. Stjärnorna äro som rykande marschaller, som vinden släcker. Jag blir förskräckt, som om jag hade hästar, som flåsade i mitt öra. Ehuru det är natt, hör jag positiv och spinnerimaskiner, och jag vet inte vad. Jag tror, att man kastar sten efter mig, jag flyr utan att veta det, allt surrar för mig, allt. När man inte har ätit, är det mycket lustigt".

Hon betraktar honom med förvirrade blickar.

Genom att vända ut och in på sina fickor hade Marius lyckats samla ihop fem francs och sexton sous. Det var för tillfället allt, vad han ägde i denna världen. "Där går min middag", tänkte han, "i morgon få vi se, vad vi kan göra åt saken". — Han behöll småmynten, men gav flickan de fem francs'en.

Hon grep myntet.

"Ibland ser det ljust ut", sade hon.

Och som den oväntade framgången hade haft

förmåga att föda en massa rotvälska i hennes hjärna, fortsatte hon:

"Fem francs! Kul! I detta elände! Det var klämmigt! Ni är en snäll gosse. Två dars gille! Och kött och andra läckerheter. Vi ska moja oss.

Hon drog linnet ihop över axlarna, neg djupt för Marius, men vinkade samtidigt förtroligt åt honom. Därpå började hon gå mot dörren, i det hon sade:

— Adjö, herrn. Det kvittar! Nu går jag och hämtar gamlingen!

När hon gick förbi byrån, fick hon syn på en torr brödkant, som låg där och möglade i dammet. Hon kastade sig över den, satte tänderna i den och mumlade:

— Det var hårt men gott. Jag biter sönder tänderna!

Sedan avlägsnade hon sig.

V.

TITTGLUGGEN, EN FÖRSYNENS SKICKELSE.

Marius hade i fem år levat i fattigdom och betryck, till och med i nöd, men han förstod nu, att han inte kände till det verkliga eländet. Det hade han nyss skådat. Det var den spöklika varelse, som han för en stund sedan hatt framför sig. Den som har sett en mans elände har i själva verket ingenting sett, man måste se en kvinnas. Den, som endast sett en kvinnas, har ej heller skådat det verkliga eländet. Han har icke sett ett barns.

När en man har fallit i den yttersta nöd, återstår för honom alltid den sista utvägen. Ve de försvarslösa varelser, som omgiva honom. Arbete, pengar, bröd, värme, mod, god vilja, allt saknar han. Dagens ljus slocknar för honom och även moralens. I detta mörker möter mannen svaga kvinnor och barn och förleder dem hastigt till skändligheter.

Då äro alla avskyvärdheter möjliga. Förtvivlan är omgiven av tunna skiljeväggar, som alla vetta åt laster och brott.

Hälsa, ungdom, ära, en ung varelses heliga men vilda instinkter, hjärta, jungfrulighet, blygsel, detta själens tunna omhölje, ledes på ett beklagligt sätt genom detta tamlande efter utvägar. Det möter vanäran och lämpar sig efter dess krav. Fäder, mödrar, barn, bröder, systrar, män, kvinnor och unga flickor deltaga och blandas samman i detta dimmiga myller av kön, frändskap, åldrar, skändlighet och oskuld. De krypa tillsamman, stödda mot varandra, i ett slags ödets skräprum. De betrakta varandra med ömkliga miner. Ack, de olyckliga, vad de äro bleka, vad de frysa! Det tyckes, som om de vistades på en planet, ännu längre bort från solen än vi.

Denna unga flicka blev för Marius ett slags sändebud från skuggornas värld. Hon uppenbarade för honom en av livets mörkaste sidor.

Marius ångrade nästan de drömmerier och den passion, som ända hittills hindrat honom från att kasta ett öga på sina grannar. Betalningen av hyran hade varit en instinktiv handling, som vil-

ken annan människa som helst skulle ha gjort. Men han, Marius, borde ha gjort mer. Endast en vägg skilde honom från dessa övergivna varelser, som trevade omkring i mörkret, utom räckhåll för andra människor. Han nästan stötte samman med dem, han var på något sätt den sista länken i den långa människokedjan, som de grepo efter. Han hörde dem leva eller rättare sagt rossla alldeles inpå sig, och han hade inte givit akt därpå. Varje dag, varje ögonblick hörde han genom väggen, hur de trampade fram och tillbaka, kommo och gingo, samtalade, och han lyssnade icke till dem. Och deras ord blandades med jämmer, men han lyssnade i alla fall inte. Han var försjunken i drömmar, han svävade i högre rymder, han drömde om kärlek och dårskap. Och under tiden ängslades dessa mänskliga varelser tätt bredvid honom, hans bröder i Jesus Kristus, hans bröder bland folket. Han hade till och med del i deras olycka, och han gjorde den större. Ty om de hade haft en annan granne, en mindre drömmande men mera uppmärksam granne, en vanlig, kärleksfull människa, så hade tydligen deras nöd blivit uppmärksammad,

deras tecken på armod hade upptäckts, och redan för länge sedan hade de blivit hjälpta och räddade. Utan tvivel tycktes de mycket fördärvade, förfallna, förnedrade och till och med förhatliga. Men de personer äro sällsynta, som äro fallna utan att vara förfallna. För övrigt finns det en punkt, där gränsen mellan olycka och skamlöshet icke längre är skönjbar, där möta vi samhällets olycksbarn. Vem bär skulden? Och dessutom, skall icke kärleken vara störst, när fallet är störst!

Under det Marius höll denna moralpredikan för sig själv, betraktade han väggen, som skilde honom från Jondrettes. Han brukade vid vissa tillfällen ge sig själv uppsträckning och bannade sig då mera, än han förtjänade. Han såg på väggen, som hade han med sin medlidsamma blick kunnat tränga igenom den för att värma dessa olyckliga. Väggen bestod av en tunn skiva av gjutmassa mellan ribbor och bjälkar. Genom väggen kunde man, som vi förut omtalat, höra bullret av ord och röster. Det skulle vara drömmaren Marius, som inte lagt mera märke till det. Inga tapeter funnos vare sig på Jondrettes eller

på Marius' sida om väggen. Själva muren låg bar. Nästan utan att veta det betraktade Marius denna vägg. Stundom beskådar, observerar och undersöker drömmaren på samma sätt som tänkaren. Plötsligt reste han sig. Han hade nämligen märkt, att högt uppe nära taket fanns ett trekantigt hål, som uppstått tack vare att tre ribbor lämnade ett tomrum mellan sig. Gjutmassan, som bort fylla detta tomrum, fanns där inte, och om man steg upp på byrån, kunde man genom denna öppning se in i Jondrettes' vindsrum. Medlidandet är nyfiket och bör vara det. Detta hål bildade ett slags tittglugg. Det är tillåtet att betrakta olyckan i smyg för att kunna komma till hjälp. — "Låt oss se efter, vad det är för människor", tänkte Marius, "och hur de ha det!"

VI.

DEN GULBLEKE MANNEN I SIN HÅLA.

Städerna liksom skogarna hava sina hålor, där allt, som är elakt och fruktansvärt, döljer sig. Det är endast den skillnaden, att det som döljer sig i städerna är grymt, orent och småaktigt, det vill säga fult, medan det som döljer sig i skogarna är grymt, vilt och storslaget, det vill säga vackert. Djurens hålor äro att föredraga framför människornas. Djurens kulor äro mera värda än människornas kyffen.

Det som Marius såg, var ett kyffe.

Marius var fattig, och hans rum var torftigt. Men på samma sätt, som hans fattigdom var nobel, så var hans lilla rum rent. Det kyffe, som han såg in i i detta ögonblick, var avskyvärt, smutsigt, osunt och illaluktande, mörkt och ohyggligt. Hela möblemanget bestod av en stol och ett lågt bord samt några porslinskärl. I två hörn av rummet stodo två obeskrivligt eländiga sängar. Rummet fick allt sitt ljus från ett litet vindsfönster med

fyra rutor, övertäckta av spindelväv. Från denna glugg kom just så mycket ljus, att en människas ansikte såg ut som ett spökes. Väggarna liknade en spetälsks ansikte. De voro betäckta av ärr och skråmor, som ett ansikte, vanställt av en eller annan förskräcklig sjukdom. En stinkande fukt slog emot honom. Man kunde urskilja oanständiga teckningar, grovt ritade med svartkrita.

I det rum, Marius bebodde, var golvet belagt med söndriga tegelstenar. Jondrette's hade varken sten- eller träbeläggning. Man gick direkt på fyllningen, som med tiden blivit en enda svart smörja. På detta ojämna golv, som var liksom inmängt med damm och aldrig vanhelgat av sopning, grupperade sig nyckfullt gamla flatskor och andra nerkippade skodon och all möjlig lump. Vidare hade rummet en öppen spis. Även den ingick i hyran. Det fanns allt möjligt i denna spis, en matvärmare, en gryta, brädbitar, gamla trasor upphängda på spikar, en fågelbur, aska och till och med lite eld. Två vedträn lågo där och pyrde sorgligt.

Något som gjorde detta kyffe än hemskare var, att det var stort. Det hade vinklar och mörka

vrår, inskärningar och utsprång. I dessa vrår rådde ett för ögonblicket ogenomträngligt mörker, där det såg ut, som om spindlar, stora som knytnävar, och fotslånga gråsuggor skulle hålla till och allsköns vanskapliga mänskliga varelser.

Den ena av sängarna stod nära dörren, den andra nära fönstret. Båda två nådde ända fram till spisen och voro synliga för Marius.

I ett hörn nära Marius' tittglugg hängde en kolorerad gravyr i svart träram, nederst på vilken stod skrivet med stora bokstäver: "Drömmen". Denna föreställde en sovande kvinna och ett barn, sovande i kvinnans knä samt en örn svävande i ett moln med en krona i näbben. Kvinnan skyddade barnets huvud för kronan utan att likväl vakna. I bakgrunden stödde sig Napoleon, omgiven av en gloria, mot en tjock, blå pelare med gul kapitäl, prydd med följande inskription:

Maringo.
Austerlitz.
Iena.
Wagramme.
Elot.

Under denna tavla stod på golvet någon sorts

skiva av trä med rektangulär form. Den stod lutad mot väggen. Det såg ut som baksidan på en tavla, som en fönsterram, fläckig på ena sidan, som något slags spegel, nedtagen från en vägg och kvarglömd på detta ställe i väntan på att bliva upphängd igen.

Vid bordet, på vilket Marius varseblev en penna, bläck och papper, satt en man på ungefär sextio år. Han var liten och mager, blek och bister. Hans min var listig, grym och orolig. Han såg skurkaktig ut.

Om Lavater hade betraktat detta ansikte, hade han upptäckt en blandning av gam och advokat. Rovfågelns och advokatyrens man kompletterade varandra. Advokatyrens man gjorde rovfågeln oädel, rovfågeln gjorde advokaten fruktansvärd.

Mannen bar ett långt, grått skägg. Han var iklädd ett fruntimmerslinne, som lämnade hans ludna bröst obetäckt och likaledes hans håriga, nakna armar. Utom detta linne bar han smutsiga benkläder och skor, ur vilka tårna stucko fram.

Han hade pipa i munnen och rökte. Det fanns intet bröd i kyffet längre, men tobak fanns det.

Han höll på att skriva, förmodligen ett brev i samma stil, som dem Marius hade läst.

På ett hörn av bordet såg man en gammal defekt, rödaktig volym i det vanliga romanformatet. På pärmen prunkade titeln i stora bokstäver: "Gud, Konungen, Hedern och Damerna, Av Ducray-Duminil. 1814".

Under det att mannen skrev, talade han för sig själv, och Marius hörde, vad han sade:

— Det finns minsann ingen jämlikhet, inte ens efter döden. Gå och se på Pere-Lachaise-Kyrkogården! De förnäma, de som äro rika, ligga där uppe i akasieallén, som är stenlagd. De komma dit i vagn. De ringa, fattigt folk, de olyckliga, dem lägger man därnere, där man sjunker i smörja ända till knäna, i fuktiga hålor. Man lägger dem där för att de desto fortare skola förintas. Man kan inte gå och besöka dem utan att sjunka djupt ner i jorden".

Här gjorde han ett uppehåll, slog näven i bordet och tillade, i det han skar tänder:

— Ack, jag skall krossa dem!

En kraftig kvinna, som kunde vara fyrtio eller

hundra år, satt hopkrupen och nerhukad vid spisen.

Även hon var endast klädd i ett linne och en kjol av tricot, lagad med lappar av gammalt kläde. Ett förkläde av grovt tyg dolde halva kjolen. Ehuru denna kvinna var hopkrupen och nedböjd, såg man, att hon var mycket storväxt. Hon var ett slags jättekvinna vid sidan av sin man. Hon hade otäckt, ljusrött hår, som höll på att gråna. Hon strök då och då över det med sina röda händer, vanställda av platta naglar.

Bredvid henne på golvet låg en bok uppslagen. Den hade samma format som den andra och var tydligen en annan volym av samma roman.

På en av sängarna skymtade Marius en förvuxen flicka. Hon var blek, nästan naken och satt dinglande med benen. Hon såg varken ut att höra, se eller leva.

Det var tydligen en yngre syster till flickan, som varit hos honom.

Hon såg ut att vara elva eller tolv år. När man såg närmare på henne, förstod man, att hon måste vara minst femton. Det var det barn, som

föregående kväll på boulevarden sade: "O, vad jag sprang!"

Hon tillhörde det sjukliga släkte, som länge är fördröjt i växten, men plötsligt skjuter i höjden med förfärlig fart. Det är nöd och elände, som alstrar sådana människoplantor. Dessa varelser ha varken barndom eller ungdom. Vid femton år se de ut att vara tolv, vid sexton se de ut som tjugo. I dag småflickor, i morgon kvinnor. Man skulle kunna säga, att de gå genom livet med stora steg för att desto förr få sluta sin jordevandring.

För övrigt kunde man inte upptäcka något som helst tecken på arbete i denna bostad, varken sybåge, spinnrock eller något verktyg. I ett hörn låg en del järnskrot, som såg misstänkt ut. Här härskade tydligen den dystra lättja, som följer förtvivlan i spåren, och som föregår dödsångesten.

Marius betraktade en stund denna dystra interiör, som var mera skrämmande än en grav, ty här rörde sig levande mänskliga varelser.

Det kyffe, den källare, den djupa grav, där somliga olyckliga dväljas djupast nere i sam-

hällsbyggnaden, motsvarar icke fullständigt den dödes grav, det är förrummet till den. Men liksom de rika utbreda sina ståtligaste rikedomar vid ingången till sitt palats, så ser det ut, som om döden, som är mycket nära detta förrum, där stoltserar med sin värsta nöd.

Mannen tystnade, kvinnan talade ej längre, den unga flickan tycktes ej längre andas. Man hörde pennan skrika på papperet.

Mannen mumlade utan att upphöra att skriva:

— Bovar! Bovar! Alla äro bovar!

Denna avart av salomonisk dom avtvingade kvinnan en suck.

— Lille vän, lugna dig, sade hon. Du gör dig själv orätt, älskling. Du är för god att skriva till alla dessa människor, min gubbe.

I olyckan trycka sig kropparna fast intill varandra som i köld, men människornas hjärtan glida ifrån varandra. Denna kvinna hade av allt att döma älskat sin man med så mycken kärlek, hon förmådde skänka. Men kärleken hade antagligen slocknat under de dagliga och ömsesidiga förebråelserna för den fruktansvärda nöd, som tyngde dem alla. Av ömheten för maken fanns

endast aska kvar. Emellertid hade de smeksamma tilltalsorden, vilket ofta är fallet, levat kvar. Hon kallade honom älskling, lille vän, min gubbe etc., men hennes hjärta teg.

Mannen fortsatte att skriva.

VII.

STRATEGI OCH TAKTIK.

Marius skulle just med tungt hjärta stiga ned från sin tillfälliga utsiktspost, när ett buller tilldrog sig hans uppmärksamhet.

Rummets dörr rycktes häftigt upp.

Den äldsta flickan visade sig på tröskeln. På fötterna hade hon grova mansskodon, nedsmorda av smuts, som hade stänkt ända upp till hennes röda fotknölar. Hon var klädd i en gammal trasig kappa, som Marius inte hade sett henne ha för en timme sedan. Den hade hon antagligen lagt av sig utanför dörren för att väcka mera medlidande, och sedan hade hon tagit den på sig, när hon gick ut. Hon steg in, slängde igen dörren bakom sig, stannade för att draga andan, ty hon var mycket andfådd. Därpå skrek hon glatt triumferande:

— Han kommer!

Fadern såg upp, kvinnan vände på huvudet, den lilla systern rörde sig icke.

— Vem? frågade fadern.

— Herrn!

— Välgöraren?

— Ja.

— Från kyrkan Saint-Jacques?

— Ja!

— Gamlingen?

— Ja!

— Och han kommer?

— Han är strax efter mej!

— Är du säker på det?

— Ja, det är jag!

— Han kommer verkligen?

— Han kommer i droska!

— I en droska? Då är det en Rotschild!

Fadern reste sig.

— Hur kan du vara säker på det? Om han kommer i droska, hur kan det då komma sig, att du är här före honom? Du gav honom väl adressen? Du sa väl till honom, att det var sista dörren längst bort i korridoren på höger hand? Han går nog fel! Du fann honom i kyrkan? Läste han mitt brev? Va sa han?

— Tjöff, tjöff, sade flickan, vad gubben har bråttom i dag. Hör på! Jag gick in i kyrkan, han var på sin vanliga plats, jag hälsade på honom och gav honom brevet, han läste det och sade: "Var bor du, mitt barn?" Jag sa: "Jag skall föra Herrn dit". Han sa: "Nej, giv mig eder adress, min dotter har några uppköp att göra, jag tar en droska, och vi äro hemma hos Ert på samma gång som du". Jag gav honom adressen. När jag talade om vilket hus det var, tycktes han bli förvånad och tvekade ett ögonblick, sedan sa han: "Det gör detsamma, jag kommer! När mässan var slut, såg jag honom gå ut ur kyrkan med sin dotter, och sedan stego de upp i en droska. Och jag sa' säkert till honom, att det var sista dörren längst bort i korridoren på höger hand.

— Och vem står för att han kommer?

— Jag såg nyss droskan på rue Petit-Banquier. Det var därför jag sprang.

— Hur kan du veta, att det var samma droska?

— Jag såg efter numret förstås.

— Vilket nummer var det?

— 440.

— Bra, du är inte dum!

Flickan såg djärvt på sin far och sade, i det hon pekade på de skor, hon hade på fötterna:

— Jag är inte dum, det är möjligt, men jag säger ifrån, att jag aldrig mer tar på mig de här skorna. Jag vill inte veta av dem, först och främst av hälsoskäl och sedan av snygghetsskäl. Jag vet intet retligare, än när sulorna klafsa och säga skvatt, skvatt hela vägen. Då går jag hellre barfota!

— Du har rätt, svarade fadern med mild röst, som kontrasterade mot flickans råa. Men det är för att du eljest inte skulle få komma in i kyrkorna. De fattiga måste ha skor. Man kommer inte barfota till den gode Guden, tillade han bittert. Sedan återkom han till det ämne, som sysselsatte hans tankar. Och du är säker på det! På att han kommer?

— Han är i hälarna på mig, svarade hon.

Mannen reste sig. Han såg liksom förklarad ut.

— Min hustru, skrek han. Hör du? Välgöraren kommer! Släck elden!

Den häpna modern rörde sig ej.

Fadern grep med en akrobats vighet en stor kruka vatten, som stod på kakelugnsfrisen och hällde vattnet på de brinnande vedträna.

Sedan vände han sig till äldsta flickan:

— Du tar sönder stolen!

Hans dotter förstod intet.

Han grep stolen, och med en spark förvandlades den till en skrothög.

När han sparkat till stolen, frågade han sin dotter:

— Är det kallt?

— Mycket kallt. Det snöar.

Fadern vände sig mot den yngsta, som satt på sängen vid fönstret, och skrek med dånande röst:

— Skynda dej, ner med dej från sängen, latmask! Du gör då aldrig något. Slå sönder en ruta!

Den lilla hoppade skälvande ned från sängen.

— Slå ut en ruta! återtog han.

Barnet rörde sig ej.

— Förstår du inte? upprepade fadern. Jag befaller dig att slå sönder en ruta.

Barnet reste sig på tåspetsarna och gav den ena rutan med ett slag av sin knutna hand. Rutan

krossades och glasbitarna föllo klirrande till golvet.

— Bra gjort! sade fadern.

Han var allvarlig och brysk. Hans blick mönstrade alla kyffets vrår.

Han liknade en general, som gör de sista förberedelserna före slaget.

Modern, som ännu ej sagt ett ord, reste sig, frågade med en röst, långsam och dov, liksom hade den varit frusen:

— Älskling, vad tänker du ta dig till?

— Lägg dig på sängen, svarade mannen.

Den yngsta flickan visade sin blödande hand utan att lämna vrån, där hon krupit ihop. När hon krossat rutan, hade hon skadat sig. Hon kröp ihop tätt intill moderns säng och grät tyst.

Nu reste modern sig och ropade:

— Ser du då inte? Sådana dumheter du hittar på! När hon slog sönder rutan åt dej, skar hon sej.

— Så mycket bättre, sade mannen, jag hade just förutsett det.

— Vad? Så mycket bättre? upprepade kvinnan.

— Lugn, svarade fadern. Här har ingen rätt att yttra sig!

Därpå slet han sönder det linne, han hade på sig, tog en trasa av tyget och lindade den hastigt om flickans blödande handled.

När han gjort detta, såg han med tillfredsställelse på sin söndriga skjorta.

— Och linnet också! Allt gör sig bra.

En kylig vind ven in i rummet genom den söndriga rutan. Dimman trängde in som vitaktig bomull, sakta skingrad som av osynliga händer. Genom den krossade rutan såg man snön falla. Den köld, som Kyndelsmässodagens sol dagen förut bebådat, hade verkligen infunnit sig.

Fadern såg sig omkring som för att försäkra sig om att han ingenting glömt. Han tog en gammal skyffel och bredde aska över de våta vedträna för att följa dem fullständigt.

Sedan rätade han upp sig och sade, i det han stödde sig mot spisen:

— Nu kunna vi mottaga välgöraren.

VIII.

EN LJUSSTRÅLE I DET MÖRKA KYFFET.

Den största av flickorna närmade sig fadern och lade sin hand på hans.

— Känn, så kall jag är, sade hon.

— Bah, jag är mycket kallare, svarade fadern.

Modern ropade häftigt:

— Du ska då alltid vara värre än alla andra!

— Tyst! sade mannen.

Han gav kvinnan en blick, så att hon teg.

I kyffet rådde tystnad ett ögonblick. Den äldsta flickan borstade med sorglös min nedersta kanten på sin kappa, den yngsta fortsatte att snyfta. Modern hade tagit hennes hand mellan sina händer, betäckte hennes ansikte med kyssar och viskade till henne:

— Min skatt, jag försäkrar dig, det är inte farligt. Gråt inte! Du retar bara far.

— Nej, tvärtom, ropade fadern. Snyfta, gråt, det gör sig!

Sedan vände han sig till den äldsta:

— Han kommer minsann inte. Tänk, om han inte kommer! Då har jag släckt elden, slagit sönder stolen, rivit sönder min skjorta och krossat fönsterrutan förgäves.

— Och skadat den lilla, mumlade modern.

— Vet ni, det är djäkligt kallt i det här satans kyffet! Tänk, om han inte kommer. Han låter förstås vänta på sig med vilja. Han säger till sig själv: "Nåväl, de få vänta på mig. Det äro de skapade för!" O, vad jag hatar dem! Jag skulle strypa dem med jublande glädje, entusiasm och tillfredsställelse. Alla dessa rika, som låtsa sig vara kärleksfulla människor, som gå i mässan med gudsnådeliga miner och ge sjutton i prästerskap och svartrockar. De tro sig stå högre än vi och komma och förödmjuka oss och ge oss "kläder", som de säga. Trasor, som inte äro värda fyra styver, och bröd. Det är inte det jag vill ha av packet. Det är pengar. Men pengar, nä då, aldrig! Emedan de säga, att vi skulle dricka upp dem, och att vi äro drinkare och lättingar. Och de, vad äro de själva? Vad ha de varit förr i världen? Tjuvar! Eljest hade de in-

te kunnat bli så rika. O, man skulle ta hela samhället i alla fyra hörnen och kasta det rakt upp i luften. Allt skulle gå sönder, det är möjligt, men man skulle åtminstone därmed vinna, att ingen längre skulle äga något. Men, vad gör han då, din buffel till välgörare? Kommer han? Det fäet har kanske glömt adressen! Låt oss slå vad, att det gamla nötet...

I detta ögonblick knackade det svagt på dörren. Mannen störtade dit och öppnade. Under djupa bugningar och beundrande leenden ropade han:

— Stig in, min herre, var så vänlig och stig in, min vördnadsvärde välgörare! Och er förtjusande dotter!

En äldre man och en ung flicka blevo synliga på tröskeln.

Marius hade icke lämnat sin plats. Vad han kände i detta ögonblick, är omöjligt att beskriva.

D e t v a r h o n!

Var och en som har älskat, vet vilken intensiv lycka, som ligger förborgad i det lilla ordet Hon.

Det var verkligen hon. Marius kunde knappast

urskilja henne genom den dimma, som plötsligt lagt sig över hans ögon.

Det var denna ljuva försvunna varelse, denna stjärna, som lyst för honom sex månader. Det var dessa ögon, denna panna, denna mun. Det var detta försvunna vackra anlete, som lämnat Marius i mörk natt, när det försvann. Drömbilden var försvunnen. Det var hon själv.

Han återfann henne nu i detta mörka kyffe, i denna vidriga håla, på denna avskyvärda plats!

Marius blev alldeles utom sig och darrade.

Var det verkligen hon! Hans hjärtas häftiga slag fördunklade hans syn. Han var nära att brista i tårar. Han återsåg henne verkligen efter att ha sökt så länge! Det tycktes honom, som hade han förlorat sin själ och nyss återfunnit den.

Hon var sig lik, men en smula blek. Hennes förtjusande ansikte inramades av en lila sammetshatt. Hon var insvept i en svart sidenkappa. Under hennes långa klänning kunde man skymta små fötter i sidenskor.

Hon ledsagades alltjämt av herr Leblanc.

Hon tog några steg in i rummet och lade ett tämligen stort paket på bordet.

Den äldsta flickan Jondrette hade dragit sig tillbaka bakom dörren och betraktade med dyster min sammetshatten, sidenkappan och det förtjusande, lyckliga ansiktet.

IX.

JONDRETTE NÄSTAN GRÅTER.

Det lilla rummet var så mörkt, att människor, som kommo utifrån, fingo intryck av att ha kommit in i en källare. De två nykomna stego alltså in med en viss tvekan. De urskiljde knappast sin omgivning, under det att de själva voro tydligt synliga och noga blevo betraktade av kyffets invånare, som voro vana vid den rådande halvskymningen.

Herr Leblanc närmade sig Jondrette med god men sorgsen blick och sade:

— Min herre, Ni finner i detta paket en del nya gångkläder, strumpor och filtar.

— Ni överväldigar oss med Er godhet, sade Jondrette och bugade sig till golvet. Sedan lutade han sig ned mot den äldsta flickan och viskade hastigt i hennes öron, medan de två gästerna betraktade den ömkliga interiören:

— Var det inte det, jag sa? Lump! Inga

pengar! De är sej lika! Hur var brevet till den här gamla blådåren undertecknat?

— Fabantou, svarade flickan.

— Den dramatiske artisten?

Det var i sista ögonblicket, ty just nu vände sig herr Leblanc mot honom och sade med minen hos den, som söker ett bortglömt namn:

— Jag ser, att Ni är att beklaga, herr...

— Fabantou, svarade Jondrette hastigt.

— Herr Fabantou, så var det ja, nu kommer jag ihåg det.

— Dramatisk artist, som haft framgång.

Nu trodde Jondrette tydligen, att ögonblicket var lämpligt att göra intryck på välgöraren. Han ropade med en röst, som uttryckte såväl marknadsgycklarens fåfänga som ödmjukheten hos de stora vägarnas tiggare:

— Elev av Talma, min herre! Jag är elev av Talma! Lyckan log fordom mot mig. Nu är det olyckans tur. Ni ser, min herre, intet bröd, ingen värme! Mina stackars små frysa. Min enda stol i spillror. En fönsterruta krossad av tidens tand. Min hustru till sängs. Sjuk!

— Stackars kvinna! sade herr Leblanc.

— Mitt barn skadat! tillade Jondrette.

Barnet, som bivit förströtT av främlingarnas ankomst, hade börjat betrakta den unga damen och hade upphört att snyfta.

— Gråt då! Skrik! viskade Jondrette till henne.

Samtidigt nöp han henne i den skadade handen. Allt detta med en taskspelares skicklighet.

Den lilla skrek högt.

Den bedårande unga flicka, som Marius i sitt hjärta kallade "sin Ursule", närmade sig hastigt.

— Stackars lilla barn! sade hon.

— Se här, hur hennes hand blöder, kära Fröken. Det var en olyckshändelse, när hon arbetade vid en maskin för att förtjäna sex sous om dagen. Man blir kanske tvungen att ta av armen.

— Verkligen? sade den gamle herrn oroligt.

Den lilla flickan, som tog detta på allvar, började att gråta värre än förut.

— Ja, tyvärr! svarade fadern.

Under några ögonblick hade Jondrette betraktat välgöraren på ett egendomligt sätt. Medan

han talade, tycktes han granska honom uppmärksamt, som sökte han erinra sig något. Då de nykomna pratade med den lilla om hennes skadade hand, passade han på tillfället, gick tätt intill sin hustru, som låg på sängen med förkrossad och häpen min och viskade hastigt till henne:

— Se på den där mannen!

Sedan vände han sig till herr Leblanc och fortsatte att beskärma sig.

— Se, min herre, min hela klädedräkt består av ett fruntimmerslinne, och det är för övrigt alldeles sönderrivet. Mitt i vintern! Jag kan inte gå ut i brist på kläder. Om jag hade aldrig så litet kläder, skulle jag gå och besöka fröken Mars, som känner mig och tycker mycket om mig. Bor hon inte fortfarande på rue de la Tour-des-Dames? Ser Ni, min herre, vi ha spelat tillsammans i landsorten. Jag har delat hennes lagrar. Célimène skulle komma till min hjälp! Elmire skulle giva allmosor åt Bélisaire! Nej då, inte! Och inte ett öre i huset! Min hustru sjuk, inte ett öre! Min dotter är illa skadad, inte ett öre! Min hustru har kvävningsanfall! Det tillhör hennes ålder, och så har hon dåliga nerver dessutom.

Hon måste ha hjälp, och det måste min dotter också. Men läkare och apotekare, hur skall jag kunna betala dem? Inte en styver! Jag skulle böja knä för en tiondels francs, min herre. Så förnedrad har konsten blivit. Och vet Ni, förtjusande fröken och Ni, ädle välgörare, vet Ni, Ni som utandas dygd och godhet, Ni som fyller med vällukt den kyrka, i vilken min stackars flicka ser Er varje dag, då hon går dit för att bedja... Jag ger nämligen mina döttrar en religiös uppfostran, min herre. Jag vill inte, att de skola gå in vid teatern. Ah, dessa slinkor! Vilka felsteg göra de inte. Jag pratar inte dumheter, jag. Jag framhåller heder, moral och dygd för dem. De måste gå hederliga vägar. De ha en far. De tillhöra icke de olyckliga, som börja med att icke hava någon familj och sluta med att ge sig åt vem som helst. Man är fröken "Personne" och blir fru "Tout-le-Monde". Så går det inte till inom familjen Fabantou. Jag förstår att uppfostra dem till dygd, ärlighet, artighet och tro på Gud. Nåväl, ädle herre, vet Ni, vad som skall hända i morgon? I morgon är det den fjärde februari, en ödesdiger dag, då utgår den frist, som värden

givit mig. Om jag inte har betalt honom då, bli min äldsta dotter, jag, min sjuka hustru, mitt skadade barn, alla fyra bliva vi utkastade på gatan, på boulevarden, utan skydd i regnet och snön. Min herre, jag är skyldig för fyra kvartal, ett år! Det vill säga sextio francs. Jondrette ljög. Fyra kvartal skulle endast utgjort fyrtio francs, och det kunde inte vara fyra kvartal, ty det var inte sex månader, sedan Marius betalte två kvartalshyror för dem.

Herr Leblanc tog fram fem francs ur sin ficka och lade dem på bordet.

Jondrette fick tillfälle att muttra i örat på den äldsta flickan:

— Usling! Vad vill han, att jag skall göra med hans fem francs? Det ersätter inte min stol och min ruta. Betala åtminstone omkostnaderna!

Herr Leblanc hade emellertid tagit av sig en stor brun rock, som han hade burit över sin blåa kostym, och kastat den över stolryggen.

— Herr Fabantou, sade han, jag har blott dessa fem francs på mig. Jag följer min dotter hem,

men återvänder i kväll. Var det inte i kväll, Ni måste betala?

Jondrette's ansikte fick ett egendomligt uttryck. Han svarade hastigt:

— Ja, vördnadsvärde herre, klockan åtta måste jag vara hos värden.

— Jag skall vara här klockan sex och ha sextio francs med mig.

— Min välgörare! ropade Jondrette uppskakad.

Men han tillade, med låg röst: — Se på honom, hustru!

Herr Leblanc tog åter den vackra flickans arm och vände sig mot dörren.

— Farväl till i afton, mina vänner, sade han.

— Klockan sex? frågade Jondrette.

— Precis sex.

I detta ögonblick fick den äldsta flickan syn på rocken, som blivit liggande på stolen.

— Herrn glömde sin rock! sade hon.

Jondrette blängde ilsket på sin dotter och ryckte vredgat på axlarna.

Herr Leblanc vände sig om och svarade med ett leende:

— Jag glömde den inte. Jag lämnade den kvar.

— O, min beskyddare, utbrast Jondrette, min vördnadsvärde välgörare! Jag brister i tårar. Tillåt att jag följer Er till droskan.

— Sätt på Er rocken, om Ni går ut! Det är verkligen mycket kallt.

Jondrette lät inte bedja sig två gånger. Han tog hastig på sig den bruna rocken.

Och så gingo de ut alla tre med Jondrette i spetsen.

(Forts. i åttonde bandet.)